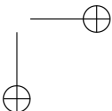
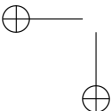
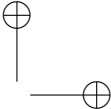
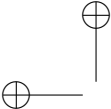

Apraxin Júlia
Corra, a' czigány
vagy a' halász leány

r e c i t i

ReTextum · 16

sorozatszerkesztők

HEGEDÜS BÉLA

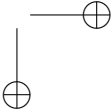
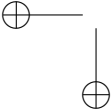
VADERNA GÁBOR

alapító sorozatszerkesztő

LABÁDI GERGELY

Batthyányné Apraxin Júlia orosz származású grófnő, a magyar irodalomtörténet különleges alakja. Számos műfajban alkotott, rövid ideig színésznőként is tevékenykedett. *Corra, a' czigány vagy a' halász leány* című drámáját a Népszínház számára írta. A mű létezéséről tudott a színháztörténet, de eddig lappangó alkotásként tartotta számon. A forráskiadvány a dráma kéziratos sugókönyvének tudományos igényű, bevezetővel és jegyzetanyaggal ellátott kiadása.

A reciti kiadó ReTextum című könyvsorozata szövegeket közöl. A szerkesztőség és a sorozatszerkesztők koncepciója szerint egy adott szöveg kritikai igényű újra- vagy első közlése nem egy elvárt lépést jelent az ideálisnak feltételezett szövegállapot felé, mivel azt gondoljuk, hogy nincs egy ideális szövegállapot. A sorozatban megjelenő szövegek is csupán szövegváltozatok. Szándékaink szerint egy adott pillanat szakmai kritériumai alapján a legjobbak.

Apraxin Júlia

Corra, a' czigány
vagy a' halász leány

•

Forráskiadás

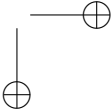
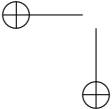
sajtó alá rendezte és a kísérőtanulmányt írta

ZABÁN MÁRTA

• r • e • c • i • t • i •

Budapest

2026

A kiadvány az Irodalomtudományi Intézet
támogatásával készült.

lektorálta
VADERNA GÁBOR

Könyvünk a Creative Commons *Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 2.5 Magyarország License* (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/>) feltételei szerint szabadon másolható, idézhető, sokszorosítható.

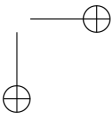
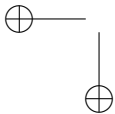
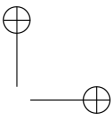
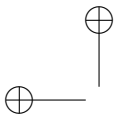
A köteteink honlapunkról letölthetők. Éljen jogaival!

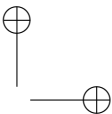
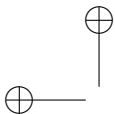
HU ISSN 2064-728X
ISBN 978-963-672-052-0
ISBN 978-963-672-053-7 (pdf)

Kiadja a *reciti*,
az Irodalomtudományi Kutatóintézet
tartalomszolgáltató portálja ► <http://www.reciti.hu>
Borítóterv: Szilágyi N. Zsuzsa
Tördelte: Labádi Gergely sablonja alapján Hegedüs Béla
X_Y-L^AT_EX, Linux Libertine, Linux Biolinum

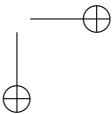
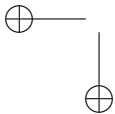
Tartalom

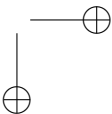
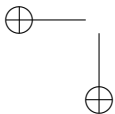
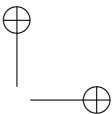
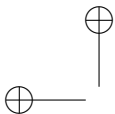
Származás vagy szocializáció? (Zabán Márta)	7
<i>Corra, a' cigány vagy a' halász leány</i>	35
Első fölvonás	43
Második fölvonás	56
Harmadik fölvonás	65
Negyedik fölvonás	79
Felhasznált irodalom	97

Származás vagy szocializáció?

Egy hiányzó láncszem a magyar irodalmi cigányábrázolások történetében:

Apraxin Júlia elveszett és előkerült népdramája*

A Színházi Látcső 1863. április 13-i száma arról tudósít, hogy „*Budán* »Korru a cigány, vagy a halászeány« című népies drámára készülnek. Szerzője: B. Apraxin Júlia.”¹ Egy nappal később a Sürögöny tesz közzé helyreigazítást: „B. Apraxin új, a budai népszínházban előadandó eredeti darabjának címe nem Korru, mint a lapok írják, hanem »*Cora*«. Már hogy fiú vagy leány azt bizony magunk se tudjuk.”² Apraxin Júlia életművének monográfusa, Barna Katalin szerint a fenti idézetekben hivatkozott mű kézírata elveszett: „*Korru, a cigány vagy a halászeány*. Vaudeville populaire. (Perdu.) 1863.”³ Az eredeti népszínházi szereposztással is rendelkező dramakézirat és az egyes szerepek szövegekönyvei viszont szerencsére mégiscsak megtalálhatóak az Aradi Múzeumi Komplexum színházi fondjában 13413-as jelzet alatt.

A dramakéziraton az Aradi Színügy-gyámoló Egylet pecsétje áll, a mű pontos címe, ahogyan a kézirat előlapján olvasható: „*Corra, a' cigány vagy a' halász leány*. Népies dráma 4 fölvonásban. Irta Batthyányi Júlia.” Az Apraxin által legmegfelelőbbnek tartott magyar műfajmegjelölés tehát a „népies dráma”, amely némiképp eltér a Barna Katalin által használt „vaudeville” jelentésárnyalataitól. A francia kifejezés által megidézett műfaj a zenés színházhoz kapcsolódik, akárcsak magyar nyelvterületen a kor fontos populá-

* A tanulmányhoz szükséges kutatómunkát és a tanulmány megírását a Domus Hungarica Szülőföldi pályázat ösztöndíjaként végeztem, azonosító: DSZS2022-53. Ezúton szeretném megköszönni a támogatást. Köszönettel tartozom az Aradi Múzeumi Komplexumnak is, különösen Alina Mladinnak a készséges együttműködésért. A tanulmányban a romák történelmi ábrázolásaira hivatkozva a „cigány” kifejezést használom, igazodva a tárgyalta korszak terminológiájához. A bevezető tanulmány korábbi változata itt jelent meg: ZABÁN 2025.

¹ [sz. n.], [c. n.], *Színházi Látcső*, 1863. ápr. 13., 8. sz.

² [sz. n.], [c. n.], *Sürögöny*, 1863. ápr. 14., 85. sz.

³ BARNA 1964: 169.

ris színházi műfaja, a népszínmű. A szerző által választott „népies dráma” kifejezést viszont ebben az időszakban legtöbb esetben épp a zenés-énekes betéteket nélkülöző népies/népszerű színházi műfaj megnevezésére használták.⁴

A címlap tartalmazza a drámabíráló bizottsági tagok értékelését és szígnóját is, mely szerint Bolnai (Bethlen Miklós) elfogadta, Kem-pelen Győző nem ajánlotta elfogadásra, Bulyovszky Gyula pedig, mielőtt aláírta volna, fontosnak tartotta feljegyezni, hogy csupán az íróra iránti tisztelete okán fogadta el. A valószínűleg végül soha elő nem adott darabban a kéziratban feltüntetett szereposztás szerint Corrátt Együd István, cigány származású édesanyját, Iszturkát Vinczéné, Lidit, a halászeleánt Szépné Mátray Laura, az intrikus, gazdag parasztleány Mártont Bihari István, a két gróf szerepét Takács Ádám és Bényei István játszotta volna. Ők a Népszínház társulati tagjai voltak, a bírálók pedig ugyanezen színház drámabíráló választmányának a tagjai, ami egyértelművé teszi, hogy az eredeti, népszínházi példány került valahogyan Aradra. Legvalószínűbbnek az tűnik, hogy Molnár György hozta magával, aki karrierjének több pontján is megfordult Aradon, mint majd látni fogjuk, egyik alkalommal épp Apraxin Júlia társaságában 1863-ban. Molnár és Apraxin ebben az időszakban egy párt alkottak, így a magánéleti kapcsolatuk és a színházi együttműködésük szempontjából is fontos nyom ez a darab.⁵

⁴Lehetetlen vállalkozás volna konkrét műfaji tipológiát felállítani, mert ebben az időszakban a népszínmű, a népies dráma, a népdráma, bizonyos értekezők esetében a vaudeville és a Posse műfajainak határai egybeesőnek, az említett műfajmegnevezéseket szinonimákként is használják (pl. [sz. n.], [c. n.], *Divatcsarnok*, 1853. dec. 22., 76. sz., 1548–1551, főként 1548–1549.). Ugyanakkor szép számmal találkozunk olyan esetekkel, amikor a korabeliek fogalomhasználatában bizonyos szempontok felől viszont nagyon világosan elkülönülnek egymástól ezek a műfajok (lásd pl. Gyulai Pál vagy Salamon Ferenc kritikáiban). A műfaji megnevezések homonimaként működtek, a hozzájuk kapcsolódó műfaji normák és jellemzők nem voltak tehát egységesek ebben az időszakban, az egyes gondolkodók esetenként nagyon eltérő fogalmak felől ragadták meg ezeknek a műfajoknak vagy egyáltalán a műfajiságnak a lényegét. Lásd ehhez kapcsolódóan korábbi gondolatmenetemet a verses regény műfajának magyar fogalomtörténetéről: ZABÁN 2014: 66–73.

⁵Ezzel kapcsolatban lásd még: MOLNÁR 1880; illetve MOLNÁR 1881.

A dráma főszereplője anyai ágon cigány, apai ágon magyar grófi arisztokrata felmenőkkel rendelkező, Corra nevű fiatalember, aki a mű során a kettős származásával és neveltetésével kapcsolatos előítéletek között őrlődve próbálja megtalálni a boldog szerelmet és saját helyét a társadalomban. A Balaton partján játszódó cselekmény egyik alapvető szálát a népies dráma műfajával és a szerzőnő más alkotásaival összhangban nyilvánvalóan egy szövevényes szerelmi történet képezi: Corra a helyi halász lányába, Lidibe szerelmes, akinek viszont a szíve a mű elején Mártoné, a gazdag parasztleányé, a cselekmény során azonban kiábrándul belőle, s Corrának sikerül őt becsületes, lovagias viselkedésével meghódítania.

Ne hagyjuk viszont, hogy a szerelmi szál látszólagos sztereotipikussága elfedje, hogy Apraxin Júliának ez a népdramája oly sok szempontból formabontó, és annyi izgalmas értelmezési irányt kínál, hogy annak ellenére, hogy történeti recepció híján lévő alkotással van dolgunk (nyomtatásban meg nem jelent, elő nem adott, lappangó darabról lévén szó),⁶ irodalomtörténeti, színháztörténeti, nőtörténeti, romológiai, társadalomtörténeti szempontból is fontos forrással állunk szemben. Irodalomtörténeti szempontból számomra különösen érdekes kérdés műfaj és reprezentáció kapcsolata, hiszen ha népies drámairodalmunk cigányreprezentációinak kontextusában értelmezzük megoldásait, Apraxin műve sok tekintetben kilóg a sorból, a szereplők jellemzése számos tekintetben elmozdul a korabeli sztereotipikus ábrázolási mintáktól, társadalomkritikai tézisek tekintetében pedig egészen meghökkentőnek mondható. Ezen túlmenően is felvethetők nőtörténeti és színháztörténeti kérdések leginkább a dráma keletkezéstörténetével, színházi útjával, szerzőjének lehetséges motivációival kapcsolatban. Ezt a két összefüggő irányt és a belőle következő szempontokat fogom röviden kifejteni az itt következő tanulmányban.

⁶ A mű bemutatásának előkészületeiről ugyan jelennek meg híradások, ám hamarosan nyilvánvalóvá válik, hogy Apraxin párizsi útja derékba törte ezeket az előkészületeket, és végül meg is hiúsítja a dráma előadását: „Csütörtökön máj. 23-án adatik a budai színpadon először: »Önvád térít« eredeti dráma 4 felvonásban, írta Batthyányi Júlia. Ugyancsak a grófnénak »Kora a cigány-, vagy a halászeány« című népies színműve, a szerzőnő Párisba utazása miatt, őszre halasztatik.” [sz. n.], [c. n.], *Színházi Látcső*, 1863. ápr. 21., 16. sz.

Corra, az atipikus cigányfigura

A mű kiindulópontján Corrát Iszturka nevű cigány édesanyja hazaparancsolja a grófi kúriából, ahol Corra addig élt. Corrát nem lányanya édesanyja, hanem Fegyveressy György gróf nevelte fel, aki rávette Iszturkát, hogy adja neki csecsemőjét, akinek az édesapja szintén grófi sarj. A mű végén derül ki, hogy a Corrát felnevelő Fegyveressy György öccse, Fegyveressy Antal az édesapa. Corra a mű során végig neveltetésének megfelelően grófként viselkedik, és nem hajlandó a cigány származása és sötétebb bőrszíne miatt vele kapcsolatban megfogalmazódó előítéleteket cáfolni vagy bármilyen módon reagálni rájuk, hanem arra törekszik, hogy úriemberi identitásának a legitimációját hajtsa végre:

MÁRTON. No nézzétek csak, a' cigány megint a' grófot játszja!

CORRA. Én azt játszom, hogy becsületes ember vagyok... Te e leánynak szerelmet esküdtél; most minden ok nélkül elhagyod; hallgasd meg legalább, a' mit mondani akar, vagy különben megbánod!... Megmutatom neked, hogy Corra engedelmességet akar, midőn ő a' gyöngéket védelmezi. *A' zenészekhez és tánczosokhoz szól.* Most elég volt már a' zenéből, vonúljatok kissé hátra, Márton Lidivel akar beszélni. *Amazok engedelmeskednek.*

MÁRTON. *dühösen.* Hát mit jelent ez?

CORRA. Azt, hogy engem az emberek becsülnek, téged pedig megvetnek. *Marist kezénél fogja.* Jer amoda hátra, ezek beszélni akarnak egymással. *Mártont 's Lidit kivéve mindenki a' fenék színbe vonúlt.* (Első felvonás. Harmadik jelenet.)

A fenti részletből is látható, hogy a magyar színpadi cigányábrázolás mintáira annyiban bizonyosan támaszkodik a darab, hogy igyekszik fonákjukra fordítani a cigányokkal kapcsolatos korabeli sztereotípiákat, amelyek felől ennek a népcsoportnak a tagjai a társadalom peremén élő, kiszolgáltatott és emiatt gyenge erkölcsű, a társadalom többi csoportjától eltérő, kiismerhetetlen erkölcsi értékrenddel és viselkedési normarendszerrel rendelkező egyének volnának. Apraxin szövege minden megoldásában ennek cáfolatát jeleníti meg, legnemesebb, legerkölcösebb, a polgári keresztény értékrendet cselekedeteikben leginkább képviselő szereplői cigány szár-

mazásúak. Ezt a szakirodalom egy része demokratikus típusú reprezentációs mintaként értelmezi,⁷ ahogyan például Szigligeti Ede felbecsülhetetlen hatású *A cigány* című népszínművében is megjelenik. Szigligeti műve ugyan nem radiózza ki olyan mértékben a kor eme gyakori zsánerfigurájának minden sztereotipikus jellemzőjét,⁸ a mű végső következtetése mégiscsak az lesz, hogy a keresz-

⁷Erről összefoglalóan: SZABÓNÉ KÁRMÁN 2016: 235–254, főként a *Cigányok a színpadon* című alfejezet: 245–249.

⁸A nyugat-európai orientalizáló, romantizáló 19. századi cigányreprezentációkhoz képest a cigányok magyar irodalmi ábrázolása eltéréseket mutat. A magyar irodalomban általánosnak nevezhető komikus cigány alakja egy jellegzetes, más irodalmakban korábban kialakuló cigányszemléletet örökít át a korabeli magyar irodalomba. A cigánysággal kapcsolatos sztereotípiák korábbi történetének vonatkozásában a komikus cigány irodalmi alakjáról angol viszonylatban Sarah Houghton-Walker amellet érvel, hogy a 18. század eleji szövegekben a cigány gyakran sajátos szerepben, szórakoztató gazemberként jelenik meg, ami társadalmi-politikai változások miatt átalakul a viktoriánus korra, és így alakul ki a romantikus-nosztalgikus cigányábrázolás hagyománya. „Elemzésem kezdőpontja a romantika korabeli cigányábrázolások vizsgálatában rögzített és jelentős: 1783 több szempontból is meghatározó év volt a cigányokról alkotott közvélekedés történetében, amit William Cowper ugyanezen évben írt cigányábrázolása is szemléletesen jelez. A vizsgált időszak másik végpontja nehezebben meghatározható: a társadalmi percepciók értelemszerűen lassan, nem következetesen és nem teljesen változnak meg. Tájékoztatósi pontként az 1830-as évet jelöltem ki, amikor az 1824-es csavargótörvény hatásai egyre erőteljesebben érvényesültek (ez a jogszabály a figyelmet magukról a cigányokról az életmódjukra irányította: mindenekelőtt a vándorlásra, de a házalásra és koldulásra, a nem megfelelő helyen való táborozásra vagy a sátorban, illetve szekérben való alvásra, valamint a jóslásra is), bár az általam vizsgált művek egy része túlmutat ezen az időhatáron. Ebben a mintegy ötven esztendőben valami nagyon más történik a cigányok reprezentációjában, és azok a reprezentációk szorosan összefonódnak történeti kontextusukkal. [...] Az összes többi kérdés mellett, amelyet meg szoktak fogalmazni és vizsgálni, a cigányok ábrázolását jelentősen befolyásolja a korabeli társadalomban az angol identitás mibenlétével kapcsolatos bizonytalanság, és így olvasóként lehetőséget ad nekünk arra, hogy megértsük az angol identitásról és a cigányokról kialakult képet egy adott történelmi pillanatban. E reprezentációk ezért az olvasó szá-

tény polgári erkölcsi ideáloknak leginkább megfelelő értékrend és a modern szubjektumkoncepcióhoz leginkább közelítő mély lelki-világ a cigány identitású szereplőkhöz kapcsolódik. Szigligetinél a nyelvi és helyzetkomikum, valamint a kiszolgáltatott helyzetből fakadó kényszeres ügyeskedés és erkölcsi kiszolgáltatottság képzetei kapcsolódnak a cigány szereplőkhöz a mű elején, ám a cselekmény ezeket sorra kiforgatja, és a mű végére a becsületes, önfeláldozó és művészetével a világot jobbra tevő cigány szereplő romantikus figurája képződik meg Peti szerepében, valamint a bonyolult lelkivilággal és lélektani mélységgel rendelkező cigánylány a szintén romantizált Rózsi alakjában.⁹

Apraxin ugyanakkor a népies dráma műfajmegjelölést használja, valószínűleg amiatt is, mert a népszínművek megoldásaihoz képest a komikum – úgy a helyzet-, mint a nyelvi komikum – szokatlan módon teljesen hiányzik a mű cigány származású alakjainak megjelenítéséből, a hatalom képviselői viszont (a Corrárt bebörtönözni kívánó bíró, jegyző és örök) nem menekülnek a karikírozott, komikus megjelenítéstől.

GYÖRGY GRÓF. Jól van, bocsásd be őket. *Azok bejönnek. Üdvözlét. Jó napot, köszönöm fáradtságukat... de hát mit vétett ez a' czigány?*

mára nemcsak a cigányokról, hanem az angolságról alkotott percepciók történeti vizsgálatát is lehetővé teszik. Ahelyett tehát, hogy – a legújabb szakirodalomhoz hasonlóan – a viktoriánus helyzetre összpontosítsa, ez a könyv egy olyan időszakot vizsgál, amely a 18. századi beszámolók és a korai viktoriánus reprezentációk között helyezkedik el: előbbieken a cigányok még szórakoztató csavargókként jelennek meg, míg utóbbiakban már a nosztalgikus, romantizált cigánykép dominál (amely a fenséges dimenzióját feladva George Borrow, valamint a Gypsy Lore Society alapító tagjai által inspirált és elterjesztett bukolikus fantáziává alakult), amely a korai viktoriánus korszakban bontakozik ki. E két korszak között az írók és művészek a cigány alakját különféle dilemmák és szorongások artikulálására használták, amelyek eltérő formát öltöttek. Ami e különböző dilemmákban és szorongásokban közös, az az ismerethez, a meghatározáshoz, valamint a változékony és nyugtalanító identitások megértéséhez való viszonyuk.” HOUGHTON-WALKER 2014: 10–13.

⁹Korábbi írásomban értelmeztem a szerelmi bánatába beleőrülő Rózsi reprezentációjának korabeli újszerűségét: ZABÁN 2020.

BIRÓ. Lopott!

GYÖRGY GRÓF. *Corrához.* Corra, igaz ez?

CORRA. Ilyen kérdésre nem felelhetek!... aztán úgy is tudja Méltóságod, ha nem is felelek.

BIRÓ. Hát így kell felelni a' méltóságos gróf úrnak?

CORRA. Úgy felelek, a' mint kérdeznek.

JEGYZŐ. Hallgass!

GYÖRGY GRÓF. Hagyják beszélni. – Corra, te tudod, mennyire szeretlek... felelj, megérdemled-e még ezen szeretetet?... felelj!

CORRA. Feleljek?... én?... Nem, nem!... felelne-e Méltóságod ily kérdésre?

BIRÓ. Ejnye te szemtelen!

JEGYZŐ. Gondold meg, hogy a' méltóságos gróffal beszélsz!

CORRA. Eh! mit nekem!... gróf!... Én az emberrel beszélek, és igazságot követelek! Én nem loptam semmit, nem is fogok lopni soha; és én nem engedem, hogy ily gyalázatossággal vádoltassam!

GYÖRGY GRÓF. Csendesülj, Corra; fiam!... én ismerem becsületességedet; és nem is én ellenemben kell magadat védelmezni; hanem ezeknek itt még is csak felelned kell.

BIRÓ. *könyökével meglöki a' jegyzőt.* Halja, nótárus uram, hogy beszél vele a' gróf.

JEGYZŐ. *lassan a' bíróhoz.* Persze, hogy ez már nagy fordítást tesz a' dolgon!

CORRA. Köszönöm, méltóságos uram;... most nemes jóltevőmre ismerek, kinek felelettel tartozom; de én valóban nem tudom, mit akarnak ez emberek velem. (Negyedik felvonás. Tizenegyedik jelenet.)

Látható, hogy a mű fontos konfliktusforrása, hogy a hatalmi viszonyok logikáját az egyes szereplők eltérő módon értelmezik. A mű negatív szereplői a társadalom vagyoni és hatalmi hierarchiáját a becsületesség képességének és kiérdemlésének hierarchiájaként gondolják el, a pozitív, példamutató szereplők pedig rámutatnak a vagyon mértéke és a társadalmi hierarchiában betöltött szerep, valamint a becsület reflektálatlan összekapcsolásának problematikuságára. A bíró és a jegyző a hatalom lokális képviselőiként lépnek fel, és két egymásnak ellentmondó állítás esetén mérlegelés nélkül

vitatják el a cigány etnikumú szereplőtől a becsületesség képességét és valószínűségét, míg a magyar szereplő állítása bizonyítása nélkül, magától értetődő módon bizalmat nyer, állításának becsületességét nem kérdőjelezi meg egyetlen pillanatra sem.

A mű ilyenformán sok tekintetben kapcsolódik Szigligeti törekvéseihez. Szigligeti népszínművéhez hasonlóan úgy kívánja a társadalom periferiáján élő társadalmi csoportot megmutatni, hogy láthatóvá tegye azt, hogy a rájuk vetített negatív tulajdonságoknak az őket lenéző, szegregáló társadalom sincs híján, valamint hogy a peremhelyzet elképesztő mértékben teszi kiszolgáltatottá ezeket az embereket, ezért a becsület megtartása is nagyobb értékkel bír esetükben. Apraxin népdramája viszont ennél tovább lép: Corra, a testvére, Jordán és édesanyja, Iszturka alakjában olyan figurákat állított volna színpadra, akik egyáltalán, halvány árnyalatokban sem rendelkeznek a kor cigányábrázolásainak egyik aspektusával sem, az őket körülvevő dráma világa viszont folyamatosan cigány identitásukat tematizálja, és próbál valamit kezdeni azzal, hogy az előfeltevéseik, a cigány származású emberekről alkotott elgondolásaik jelenetről jelenetre megcáfolódnak. Apraxin tehát ebben a kérdésben nem ugyanazt mondja, mint Szigligeti, és nem is egzotizálja, orientalizálja és teszi egyúttal komikum tárgyává úgy ezt a közösséget, mint például Kövér Lajos az *Indiánában*:¹⁰ a *Corrában* a ci-

¹⁰KÖVÉR 1860. A Kövér-dráma műfajilag is más az Apraxinéhoz képest: négyfelvonásos történeti színjáték, amelyet a kötetben való megjelenése előtt pár évvel, 1858. szeptember 9-én adtak először elő a Nemzeti Színház színpadán. A mű szövegében, bizonyos nyelvi megoldásaiban jól érezhető a komikum, és ha megnézzük a színpadra állításáról írott korabeli színikritikákat, egyértelművé válik, hogy a darab cigányreprezentációjában a korabeli nézők is érzékelték a komikumot: „A szomorújátékban sok a víg elem, nem azért, mert sok benne a cigány, (a néző szeme fáj a sok véres posztótól), hanem, mert tulajdonképp a mű nem csekély részben sikerült genrekép a cigányok életéből vagy ha úgy tetszik – történetéből. E szándék némi következtetlenségre ragadta a szerzőt, ki a cigányok államélete mellett a cigányt minden gyarlóságával is feltüntette, s a vajdanő bírói székén majdnem kizárólag a tolvajlás miatt emelt vádak kihallgatásával volt elfoglalva. Megvalljuk, naivnak tartjuk a cigányok megátokozását. A kóbor cigányok jelen sorsát óhajtja átokként Indiána népére, mely ellene

gányságnak nem a szerethető mássága mutatkozik meg, hanem azt állítja, hogy egyáltalában semmi különbség nincs magyar és cigány ember között, nem léteznek azok a tulajdonságok, amelyeket sztereotipikusan hozzájuk kapcsolnak, ezáltal pedig a társadalom organikusan vélt hatalmi struktúráinak legitimitását kérdőjelezi meg.

Azt állítja, hogy etnikumtól, bőrszíntől, vagyoni helyzettől, származástól függetlenül alapvetően minden ember egyforma és egyenlő. A dráma világában ezt a hatalomvágy és a hatalomra törés bontja meg, mert mikor valaki uralkodni próbál és kihasználni másokat, elveszíti becsületét. Ez történik a műben Mártonnal, aki kihasználja a körülötte lévő nőket, erőszaktevő (nem teszi egyértelművé a dráma szövege, hogy milyen természetű nemi erőszakról van szó), majd Corráat alaptalanul lopással vádolja, s ő az, akiről kiderül, hogy csaló, aki emellett nem tudja egyenlő félként kezelni sem a nőket, sem a cigány származásúakat. Bár a cím is azt ígéri, és látszólag arról is szól, hogy a cigányságnak milyen kihívásokkal kell megküzdenie abbéli törekvésében, hogy a társadalom megbecsült részévé váljék, a műben a fő törésvonalak és ennek következtében a valódi drámai konfliktusok az úriember/gazember, becsületes/becsstelen szereplők között jönnek létre. Ebben a megvilágításban pedig a cigány szereplők jellemük alapvető vonásaiban sokkal közelebb állnak a gentleman arisztokráta-hoz, mint az erőszaktevő, csaló, jellemtelen gazdagparaszt vagy a hatalmat korrupt módon kiszolgáló tisztviselők, végrehajtók itt megjelenített alakjaihoz.

CORRA. A' gróf fiává fogadott... soha sem volt nő... engem igen megszeretett; úgy neveltetett, mintha saját fia lettem volna, 's a' nagyvilág szokásait sajátíttam el.

MÁRTON. 'S miben állanak azok?

CORRA. Hogy tökéletesen tudj hazudni; tudj mosolyogni arra, kit gyűlölsz; 's azt, kit szeretsz és becsülsz, de a' ki születésénél fogva rangodon alóli, tudjad megvetni.

felzendült. A cigány-páriák jelen sorsa tehát Indiána meghallgatott átkaként vehető. Ez átok alakítja át a cigányok jellemét, szenvedélyeit." [sz. n.], „Nemzeti színház. Sept. 9. Előszőr: Indiana. Ered. regényes szomorújáték 4 felv. Írta Kövér Lajos. A cigány-indulót szerzette Bognár", *Pesti Napló*, 1858. szept. 11., 2575. sz.

MÁRTON. Ej! igazán?

CORRA. Soha sem szokhattam meg az életet ezen emberek között, kik – mint kalitba zárt majmok – arcfintorgatva kívánnak jó napot egymásnak; kiknek társalgása csupa haszontalanságról folyik, 's ha érdekes akar lenni, egymást marczangolják szét!... Jobb a' veszett állat elől kitérni! (Első felvonás. Második jelenet.)

Nagyon beszédes a perspektíva, amely felől a cigányság korabeli helyzete és az elit viszonyulásmódja, reakciói értelmeződnek. A cigány származású gyerekek családjuktól való elválasztása az államigazgatás integrációs és asszimilációs törekvéseinek egyik kegyetlen eszköze volt hosszú időn keresztül.¹¹ Az, hogy ebben a népdramában nemes, nagylelkű, lovagias tetteként értelmezi a szerző ezt a gyakorlatot, arra enged következtetni, hogy a társadalmi integráció és emancipáció kérdései a felsőbb, vezető társadalmi rétegek perspektívája és ideáljai felől vannak elgondolva. Így nem az válik alapvető kérdéssé, hogy milyen problémákkal kell megküzdnie ennek a társadalmi csoportnak, milyen sajátos igényei és logikája van, hogyan lehetne hozzásegíteni aspirációi eléréséhez. A mű logikájában a cigányság semmiféle csoportosajátossággal nem rendelkezik, minden sajátos vonás az elnyomó társadalmi struktúrák és szegregáció eredménye. Éppen ezért a gyermekek anyjuktól való elszakítása erkölcsileg úgy válhat hitelessé a műben, hogy a gróf fiaként neveli és szereti a befogadott cigánygyermeket, aki ezáltal teljesen természetesen magáévá teszi az arisztokrácia erkölcsi és etikai kódexének előírásait, mintegy természeti törvényekként fogadja el ezeket.

¹¹ „1773. február 22-én kelt a Helytartótanács mindenre kiterjedő rendelkezése [...] 4. A gyerekeket el kell venni a szüleiktől és ki kell adni a paraszthoz, akik a vármegyétől napi három krajcárt kapnak egy-egy gyerekért, amíg azok nem képesek dolgozni. [...] 1774. január 3-án a Helytartótanács kiegészítette és pontosítja az előbbi rendelkezést azzal, hogy csak a két évesnél idősebb és 12 évesnél fiatalabb cigánygyerekeket lehet elvenni és a paraszthoz kiadni, a 12 év fölöttieket szolgálatra vagy mesterségre kell kényszeríteni [...] szinte minden településen végrehajtották a kétéves kort betöltött gyermekek elszakítását szüleiktől. Elképzelhető, milyen indulatokat szított ez a rendelet, milyen ellenségeskedést szült cigányok és paraszthoz között, hogyan szöktek, vagy próbáltak visszaszökni a gyermekek szüleikhez, hogyan kutatták fel és lopták vissza a cigány anyák gyermekeiket”. SZABÓNÉ KÁRMÁN 2016: 124–129.

Ugyanakkor az ily módon emancipált Corra így fog tudni kívülről érkezettként hitelesen beszélni az arisztokrácia világának fonákságairól. Az előfeltevések úgy dőlnek le, hogy a két világot egymás inverzeként jeleníti meg: az arisztokraták és hatalommal rendelkező vagyonosok közt úriembereknek látszó gyáva tolvajokat és gazembereket mutat meg, a cigány szereplőket pedig felvértézi a „párbajképes társadalom”¹² erkölcsi irányelveivel. Corra perspektívája révén pedig a mű izgalmas módon épp az arisztokrácia negatív egzotizációját, inverz orientalizációját végzi el: majmokhoz, egzotikus és veszett állatokhoz hasonlítja őket, akiknek a viselkedése nélkülözi az egyértelműséget, racionalitást.

Az arisztokrata származású, de a felsőbb társadalmi körökből épp ezekben az években kidaszítottá váló szerző¹³ az elitnek a társadalom többi rétegével szembeni felelősségét hangsúlyozza a mű fő konfliktushelyezeteiben. Eszerint a hatalmon levők mindenkori felelőssége, hogy belássák a hatalmi struktúrák álságos voltát, és átalakítsák ezeket egy olyan erkölcsi normarendszernek megfelelően, amely, ha jobban megnézzük, kísértetiesen hasonlít a kor arisztokrata becsületkánonjára:

LIDI. Épen az imént anyád, ki feljött, hogy a' grófot miattad megkérje, találkozott a' gróf öcsével... 's megismerék egymást. A' tettét megbánt gróf anyád bocsánatáért esdeklett... a' múltat jóvá akarja tenni... 's téged elismer fiának... 's te Fegyveressy gróf leendesz...

CORRA. Én Fegyveressy gróf!... fejem kábúl... nem tudom megfogni...

LIDI. No már most beláthatod, hogy nem veheted nőül a' szegény halász leányát.

CORRA. Becstelen embernek kell-e lennem, ha az említett címet elfogadom?... Soha nem leszek az!

LIDI. Irányomban semmi kötelezettséged sincs, 's ki tudja, atyád bele egyezik-e?

¹²Lásd ELIAS 2002.

¹³A rebellis arisztokrata szerzőnő szokatlan életútjával és munkásságával kapcsolatos fontosabb kutatási eredmények: KOVÁCS 2013; VÁRI 2020; T. SZABÓ 2024; KOVÁCS 2024.

CORRA. Oly atya, ki szívemből szerelmemet akarná kitépni, az nem lenne atyám!

LIDI. De gondoldj új rangod kötelességeire!

CORRA. Eleget fogok nekik tenni, mert megtanúltam ismerni a nép életének inségeit; meg tudom könnyíteni terheiket, 's hű tudok maradni kötelességeimhez szintúgy, mint szerelmemhez. *A fenék színben Márton jelenik meg kezében puskával.*

LIDI. Nemes szívű ember!... mily méltó vagy a szerelemre!

CORRA. Most magyarnak mondhatom magamat, mint ők; most hazámnak élhetek, és ha egykor meg kellene érte halni, hazámfiai szabadságáért vérem onthatni boldogságom leend!

LIDI. 'S én büszke leszek magamat veled együtt ily szent ügynek szentelni! (Negyedik felvonás. Tizenharmadik jelenet.)

Mikor kiderül, hogy Corra magyar grófi sarj, az teszi őt legboldogabbá ebben a sorsfordító felismerésben, hogy most már ő is tehet a hazáért – hazafivá válhat, ő is a nemzet részeként határozhatja meg saját magát. A szöveg tehát nagyon hangsúlyosan problematizálja azt a demokrata liberális elképzelést, hogy ha a cigányságot is beemelnék a teljes jogú állampolgárok közé, s ha rájuk is vonatkoznának a polgári jogok, akkor ez a típusú törvényi emancipáció milyen pozitív eredménnyel járna. Ez a törekvés pedig kiemeli a mű cigány szereplőinek a jellemábrázolását a korban általános epizód-komikus zsáneralakok sorából,¹⁴ ezáltal pedig egy másfajta kontextusba, a nyugat-európai cigányreprezentáció hagyományába illeszti be az általa megkonstruált cigányképet.¹⁵

A mű értékrendje alapvetően polgári demokrata értékhierarchiába rendeződik, felhívja a figyelmet a minden állampolgárt egyformán védelmező polgári állami struktúrák hiányára, az olyan alapvető emberi jogok hiányára, mint a jogegyenlőség, törvény előtti egyenlőség, a szabadsághoz való jog, a polgári erkölcs képviselője a hatalom birtokosai által:

¹⁴Lásd CSELLE 2021. A kérdés történetileg is érdekes és tanulságos 20. század eleji összefoglalója: FLEISCHMANN 1912.

¹⁵EPSTEIN NORD 2006; BASFORD 2022.

ISZTURKA. Örökkel vezették el, hogy börtönbe zárják, elítélik.

LIDI. Corrát? 's mi joggal?

ISZTURKA. Az erősebb jogával!

LIDI. Én azt hiszem, hogy a' becsületes ember legerősebb!

ISZTURKA. Nálunk még nem úgy van!

LIDI. De úgy lesz!... Én azt hiszem, hogy a' szegény és becsületes még több joggal követelhet igazságot, mint a többi ember!... 'S mily vád terheli? (Negyedik felvonás. Ötödik jelenet.)

A 19. század második felében a társadalom átrendeződésével, a demokratikus eszmék elterjedésével az arisztokrácia szerepének újragondolása is megtörténik, amelynek során az addig főként a társadalom vezető rétegeihez kapcsolt etikai és erkölcsi kategóriának, a becsületnek a jelentése átértelmeződik, a korábban kirekesztett társadalmi csoportok számára is helyet keresnek benne. Szabadelvű alapokon álló demokratikus társadalomeszmény körvonalazódik ebben a szövegben is,¹⁶ amelynek viszont érdekessége, hogy a demokratikus ideál, amely szerint minden embert megilletnek az alapvető emberi jogok, mint például az emberi méltósághoz való alapvető jog, az Apraxin-drámában összekapcsolódik az arisztokrácia úriember-képzetével, a dráma világában pedig a becsülettel rendelkező úriember-státusz az, amely felé minden embernek törekednie kell, és amelynek elérésével válhat valaki teljes jogú polgárává a társadalomnak – „élhet a hazájáért”, ahogyan Corra is utal rá egyik replikájában. Bizonyos szempontból tehát integratív az Apraxinnál megjelenített társadalomkép, hiszen olyan társadalmi csoportok válhatnak alkotó részévé, polgárrá, akiket eddig megfosztottak az alapvető állampolgári és emberi jogok egy részétől, másrészt viszont nagyon exkluzív is egyúttal, hiszen etikai, erkölcsi alapokra helyezi a társadalmi struktúrákat, és nem természetjogiakra például, ily módon nem a társadalmi különbségek teljes felszámolását, mint inkább az újrendezésének szükségességét állítja.

¹⁶Ismeretes, hogy Apraxin felvette a kapcsolatot az emigrációban lévő Koszuthtal, akinek törekvéseivel és politikai nézeteivel a válaszelevél tanúsága szerint mélyen egyetértett. Lásd Kossuth Lajos Apraxin Júliához írt több ízben és kontextusban publikált levelét. Egyik legkorábbi megjelenése: MOLNÁR 1881: 386.

A darab logikája szerint, ha létezik mobilitás a társadalomban, akkor az nem rendi, semmiképp sem vagyoni, hanem erkölcsi alapon nyugodhat. A nemesként nevelt cigány fiú története viszont úgy teljesedik ki a mű végére, hogy a vágyott lány kezének kiérdeklésén kívül azért mégiscsak kiderül róla – igazodva a kor hasonló történeteinek sztereotipikus megoldásához –, hogy lelkének többször hangsúlyozott nemessége¹⁷ – egy magyar nemesi vérvonal sarjának, egy magyar grófnak a reprezentációját hivatott megjelelni. A magyar nemesifjúnak ilyen ábrázolása – a becsületesség, igazságosság, a megaláztatást nem tűrő jellem tartása – a mű végére tehát a hazafisággal egészül ki karakterében. Felerősíti mindezt az, hogy a mű cselekménye a kor sztereotipikus cigányképének legmakacsabbul fennmaradó aspektusait folyamatosan felülírja: Corra nem lop, nem furfangos, nem zenél, nem naiv, nem megalázkodó.¹⁸ Ezek ugyanakkor sorra előkerülnek a dráma egyes magyar nemzetiségű szereplőivel összefüggésben. A cigányreprezentációnak ez a sztereotípiáktól és komikumtól teljesen mentes ábrázolása párját ritkítja a korabeli magyar irodalomban,¹⁹ ebben a tekintetben prog-

¹⁷Hogy a műben nem emancipációs törekvések fogalmazódnak meg, hanem a nemesség önmagával kapcsolatos érték kategóriáinak kiterjesztése más társadalmi csoportokra, az olyan fordulatokban érhető tetten, mint mikor például a szereplők lelki nemességét hangsúlyozza a szöveg: „Lidi. [...] Corrába szerelmes nem vagyok; de ha az lennék is, korántsem szégyenleném barna bőrét, sőt szerelmem büszkeségem, dicsőségem lenne, mert ezen barna bőr szép és nemes lelket rejt!” (Harmadik felvonás. Negyedik jelenet.) – „Lidi. *Nemes szívű ember!*... mily méltó vagy a szerelemre!” (Negyedik felvonás. Tizenharmadik jelenet.) [Kiemelések tőlem – Z. M.]

¹⁸Lásd a Czuczor–Fogarasi-szótár cigány szócikkét: „Cigány, (1), fn. tt. cigány-t, tb. ~ok. Indiai eredetű sajátságos népfaj, mely a XV. században vándorlott be Európába, illetőleg hazánkba, s eredetiségét maiglan fenntartja, s nálunk leginkább kovácmesterséget (falukon), zenészetet és lócsiszárságot űz, asszonyaik közül pedig sokan bűvölésekkel s jövendölésekkel ámitják a köznépet. Jó és rossz egyének minden néposztályban vannak; hanem a köznép a cigányokat minden példabeszédben mint furfangosokat tünteti elé. [...] Fekete, hamis, csal, lop, mint a cigány. (Km).” CZUCZOR ÉS FOGARASI 1862: 1128–1129.

¹⁹Erről összefoglalóan: SZÖLLŐSSY 2002.

resszív társadalomszemlélet tükröződik a műben, és vegyül nagyon izgalmasan a patriotizmus korabeli imperatívuszával.

Patriotizmus és kulturális szerepvállalás

A patriotizmus nem csupán tematikai kérdésként és funkcionális elemként épül bele a szöveg logikájába, hanem kontextuális elemek sokasága révén is. Irodalomtörténeti helyét tekintve a dráma politikailag és kultúrpolitikailag is instabil, problematikus időszak termése: valószínűleg 1862–1863-ban íródott, a Schmerling-korszak idején,²⁰ közvetlenül az országgyűlés feloszlása után. Apraxin a darabot a Molnár György vezette Népszínház számára írja, ami ebben az időszakban viszont nem bizonyul túlzottan sikeres vállalkozásnak. Az intézmény folyamatosan anyagi gondokkal küzd, és ezzel párhuzamosan a családjával egyre rosszabb viszonyba kerülő Apraxin Júliáról ekkor kezdenek megjelenni azok a sajtóhírek, amelyek arról tudósítanak, hogy sorozatosan megjelenő szépirodalmi munkái²¹ mellett olyan projektekbe is belekezd, amelyek révén a

²⁰DEÁK 2017, főként: 177.

²¹Ilyenek például: *Hiába beszélnek...* (NIXARPA 1860), *Szeréndy Ilma naplója* (BATTHYÁNY 1862), *Ilona* (NIXARPA 1861), *Két nőszív* (BATTHYÁNY 1861b), *Bájlaki Zsigmond* (BATTHYÁNY 1861a, korrajz). Ezekben a művekben a Corra esetében említett demokratikus társadalomideál az arisztokrácia felelősség- és áldozatvállalása felől kap jelentést. A *Bájlaki Zsigmond* című alkotásban például már nem pusztán az elit felelősségéről értekezik, hanem demokratikus reformeszméket fogalmaz meg, az arisztokráciát is innen nézve értelmezi újra: „– Democrata? Igen, az vagyok, és büszke vagyok rá s ha ön azt kárhoztatja bennem, akkor nem érti e szó magasztos jelentését, mely megnyitja előttünk mindannak ajtaját, a mi nagy és szép. Maga a vallás is, nem parancsolja-e nekünk ezen érzelmet, melyet a világ teljesen hamis fényben iparkodott feltüntetni előttünk? Pedig ellenkezőleg, e szó magában foglalja mindazt, a mi nemes és emelkedett van az emberi lélekben. Valóban fényes világban engedi láttatni az emberiséget, általa látszunk valamennyien egy Isten és egy atya gyermekeinek. Valamennyien testvérek vagyunk s a nemes ösztönök, a lélek emelkedett érzetei tesznek bennünket többé kevésbé nagyokká, de nem a címek vagy a birtok. A pór, kit kifogástalan élete mintaképpé tesz polgártársai előtt,

Népszínház számára remél a túléléshez és gyakorlatilag Molnár terveihez elegendő anyagi fedezetet biztosítani. Ezeket a gesztusokat a sajtó a szokványos arisztokrata szerepfelfogástól eltérőként, formabontóként értelmezi, viszont honleányi gesztusokként üdvözlendőként könyveli el, azaz egy korabeli domináns nőképpel keretezi, s ezért is tűnik el az utóbbi mögött az előbbi, a honleányság mögött az írói és gondolkodói radikalizmus. Tárcaregénnyel, rövidprózával majd drámával jelentkezik,²² közben a sajtóban tifuszos megbetegedéséről cikkeznek,²³ arról, hogy ráadásul szobája is lángra kapott

sokkal magasabban áll tiszteletben mint a herceg, ki nem ismeri kötelességeit. Az előbbi elismerem hozzám hasonlóul, mesteremül, míg a másodikra csak megvetéssel tudnék tekinteni.” (BATTHYÁNY 1861a: 84.) Ez a gondolatmenet különösen beszédes, ha a *Corra* fényében értelmezzük.

²²Nem is akármilyennel, hanem az addig férfiak számára fenntartott műfajváltozatával, a történeti drámával, a szerző honleányi imázsa viszont jelentős szerepet játszik a vállalkozás legitimálásában: „Hétfő, márcz. 4. Munkácsy F.-né javára, először: »A honfoglalók.« Eredeti dráma, 5 felv. Írta gr. Batthyány-Apraxin Júlia. A mai este némileg eseménynek nevezhető színi előadásaink történetében. Régen volt, hogy egy egyszerű dráma előadására oly roppant és válogatott közönség sereglett össze, mint ez este. Kíváncsi volt mindenki, a ritka tüneményben részesülni: főúri köreink egyik tagjának, mégpedig női tagjának elmeművét színről színre láthatni. S meg kell vallani, hogy a magyar közönség kellő lovagiassággal s megérdemlett biztatással fogadja a nemes törekvést s elismerésének legzajosabb jeleivel jutalmazza a grófi szerzőnőt, ki a földszinti páholyok egyikében jelenlevén, a szünni nem akaró hívásokra magát a közönségnek személyniesen is bemutatni szíves volt.” [sz. n.], „Színházi napló”, *Vasárnapi Újság*, 1861. márc. 10., 10. sz.

²³„A Gombostű gr. Batthyányi-Apraxin Júlia, a lelkes honleány és fáradhatlan buzgalma írói sikerült arcképével kedveskedett olvasóinak. A lelkes grófnő még mindig veszélyes typhusban sínlődik, azonban betegsége néhány nap óta kissé mégis jobbra fordult, úgy, hogy felgyógyulása most már – hála az égnek – *bizton* remélhető.” [sz. n.], [c. n.], *Pesti Napló*, 1862. jan. 14., 3576. sz. [Kiemelés az eredetiben.]

ugyanebben az időszakban.²⁴ Mozgalmas időszak tehát mind a szerző szakmai aspirációi, társadalmi és kulturális szerepvállalása, mind pedig magánéletének radikális átalakulása, egyéni életútja tekintetében.

A *Corra, a cigány* című darab ebben a kontextusban olyan munkaként íródik, amelynek fontos szerepe a Népszínház bevételeinek növelése, hiszen Apraxin több fronton is küzd ennek érdekében: ékszereit értékesíti, az ellenértékét pedig a színház támogatására ajánlja fel,²⁵ fellép a színházban, sőt egész körutat szervez. Kassa,²⁶

²⁴ „Batthyányi Apraxin grófnő hálótermében, az éjszakekrényen égve hagyott gyertya következtében az ágyfüggönyök tegnapelőtt éjjel lángba borultak s a tűz más tárgyakba is belekapott, úgy hogy az álmából fölriadt grófnő csak gyors menekülés által kerülhette ki a legborzasztóbbá válhatott szerencsétlenséget.” [sz. n.], [c. n.], *Sürgöny*, 1862. febr. 13., 36. sz.

²⁵ MOLNÁR 1881: 321–406, főként: 346–347.

²⁶ 1863. február 22-én érkezik Kassára, ahol 24-én lép fel: „B. Apraxin Júlia folyó hó 22-kén érkezett Kassára / B. Apraxin Júlia 24-kén lépett fel Kassán először” [sz. n.], [c. n.], *Budai Lapok*, 1863. márc. 1., 6. sz., 48. – „*B. Apraxin Júlia vidéki körútját – a H. szerint – Kassával kezdi meg, hol febr. 24-én lépend fel először, a budai népszínház segélyezésére. Innen tovább folytatván műútját Debrecenben febr. 27. és 28-án, Kolozsvárt márc. 4. és 5-én, Aradon márc. 6. és 7-én fog játszani, s Szegedet és Szabadkát is körútjába ejtven, ott is fel fog lépni a nevezett célra, a körülményekhez képest néhányszor.” [sz. n.], [c. n.], *Pesti Napló*, 1863. febr. 17., 3903. sz.

Miskolc,²⁷ Debrecen,²⁸ Kolozsvár,²⁹ Arad,³⁰ Temesvár,³¹ Szeged,³²

²⁷ „B. Apraxin Júlia Miskolcon mint szintén Debrecenben is általános tet-szésben részesült” [sz. n.], [c. n.], *Budai Lapok*, 1863. márc. 8., 7. sz., 56.

²⁸ 1863. február 27-én Debrecenbe érkezik, lásd: [sz. n.], [c. n.], *Hölgyfutár*, 1863. márc. 5., 28. sz., 223. Ezt követően 27-én lép fel először: „védangyala, első este (febr. 27.) a Szigetvári vértanúk első felvonásában s a Gyertyatar-tó című egy felvonásos vígjátékban, másodszor pedig Bánk bánban lépett föl.” Sz., „Debrecen, mart. 11.”, *A Hon*, 1863. márc. 20., 65. sz.

²⁹ „Martius 3-án, B. Apraxin Júlia grófné felléptére a budai színház javára rendkívüli előadásul felemelt árakkal: »Szigetvári vértanúk« 1-ső felvonása [Zrínyi Anna szerepében], aztán »Ernani« nagy dalműnek 3-ik felvonása s végül »A gyertyatartó[«], új francia vígjáték 1 felvonásban [...] Martius 4-én B: Apraxin Júlia grófné másodszori felléptéül a budai népszínház javára: »Bánk bán.« A címszerepet Molnár, Melindáét B. Apraxin Júlia grófné vitte. [...] Martius 5-én, B. Apraxin Júlia grófné utolsó fellép-teül a fennírt jótékony célra: »II. Rákóczi Ferenc fogságának« 1. felvonása, ezt megelőzőleg itt először »Fél az örömtől« című legújabb vígjáték 1 felvonásban, írta Girardin Emilné, fordította Tarnay Pál, továbbá a »Sevillai borbély« 1 felvonása egy része, s végén a »Rákóczi-induló«, Berlioz Hec-tor átírata szerint.” [sz. n.], „A »Kolozsvári közlöny« következő bírálóto-kat hoz B. Apraxin Júlia ottani vendég szerepléséről”, *Budai Lapok*, 1863. márc. 15., 8. sz., 63–64, 63. [Kiemelések az eredetiben.]

³⁰ „A »H.« Aradról a következő távirati tudósítást vette: Ma, márt. 10-én lépett fel B. Apraxin Júlia, roppant tapsviharral fogadtatva, koszorúkkal és bokrétaikkal elhalmozva. Temesvárról meghívást kapott magyar vendég előadásokra.” [sz. n.], [c. n.], *Hölgyfutár*, 1863. márc. 14., 32. sz., 255.

³¹ „Apraxin Júlia 14-én lépett föl Temesvárt. Adatott egy felvonás a »Szi-getvári vértanúk«ból, a »Gyertyatartó« 1 felvonásos vígjáték, és egy felvonás »II. Rákóczy Ferenc«ből. A színház a felemelt helyárak dacára is zsúfolásig telve volt, s a lelkes hölgy tapsviharral üdvözlötetett és virág-koszorúkkal halmoztatott.” [sz. n.], [c. n.], *Hölgyfutár*, 1863. márc. 28., 38. sz., 302.

³² „Budai Apraxin Júlia grófnő föllépteül, Molnár a népszínház műigazgatója s Bényei népszínházi tag közreműködésével, a budai népszínház segélyezé-sére: martius 16-án »A vértanúk« első fölvonása Jókaitól, »A gyertyatartó« egy fölvonásos vígjáték, Caraguel után Tarnay, és »II. Rákóczy Ferenc fog-sága« első fölvonása Szigligetitől. Mart. 17-én »Bánkban« tragoedia 5 föl-vonásban. Írta Katona József.” [sz. n.], [c. n.], *Szegedi Híradó*, 1863. márc. 18., 22. sz. [Kiemelés az eredetiben.]

Szabadka,³³ ismét Szeged,³⁴ Kecskemét³⁵ városokat érintő útvonalat lehet feltérképezni a különböző lapokban megjelent hírek alapján. Az utazást követően – és Párizsba való távozása előtt – még párszor fellép a Népszínházban is.³⁶ Ennek bevételeiből a Népszín-

³³Március 19-én elindul Szegedről Szabadkára, ahol március 20-án lép fel: „Nincs oly nemes cél, melyet Apraxin Júlia grófnő gyámolítani ne lenne kész, így jövő hétfőn Szabadkáról, hova holnap utazik, visszatér Szegedre, hogy azon este a nőegylet javára lépjen föl.” [sz. n.], [c. n.], *Szegedi Híradó*, 1863. márc. 18., 22. sz.

³⁴Március 23-án Szegeden lép fel, ahol a fellépést követő ünnepi vacsorán csárdást táncolt: „Egy helybeli napilap szegedi levelezője szerint B. Apraxin Júlia mart. 23. a helybeli kisdédóvokat pártoló nőegylet pénztára javára játszott, fölemelt árak mellett szép közönség volt jelen. Megkoszorúzták, megtapsolták. Előadás után a belvárosi kaszinóban lakoma volt rendezve tiszteletére, hol számosan jelentek meg a vidékről is, férfiak és nők vegyesen. Csekély véleményem szerint nem a rang, sem a leereszkedés, sem pedig a művészet jön megtisztelve; de inkább: az Oroszhon szülte magyar honleány buzgalma, ki a midőn színpadra lépett, arról sem feledkezett meg, hogy a közügynek hozott áldozatok a buzgólkodót valódi nemessé, aristocratává teszik. A születési érdemen mindig felül áll az önerővel kivívott érdemkoszorú, oly érdemkoszorú, mit nem a vak tömeg, de értelmes körök nyújtanak, oly körök, melyekben előítélet és rangkor nem uralkodnak.” [sz. n.], [c. n.], *Hölgyfutár*, 1863. márc. 31., 39. sz., 310. – „* Budai Apraxin Júlia – írja a »Szegedi H.« – visszatérvén Szabadkáról, hétfőn föllépett a nőegylet javára. A színház egészen megtelt, a lelkes honleányt viharos tapssal s koszorúkkal fogadták, melyeket a *Fél az örömtől* című darabban valódi művészi játéka is megérdemlett. Az előadást vidám vacsora követte a kaszinó-helyiség termeiben, vacsora után táncra kerekedett a fiatalság, midőn a nemes grófnő bebizonyította, hogy nemcsak nyelvünket tanulta meg, hanem a csárdást is annak rendje szerint el tudja járni. A színi előadás tiszta jövedelme 280 ftot tesz.” [sz. n.], [c. n.], *A Hon*, 1863. márc. 28., 71. sz.

³⁵1863. március 27-én és 29-én Kecskeméten lépett fel: „B. Apraxin Júlia asszony Pázmán kecskeméti színigazgató hirdetése szerint ott tegnap már fellépet és ma ismét fellépend.” [sz. n.], [c. n.], *Hölgyfutár*, 1863. márc. 28., 38. sz., 302.

³⁶1863. április 7-én a *Bánk bán*ban: „Kedd. Bánk bán dr. B. Apraxin J. föllépte a füredi színház és a Kisfaludy társulat javára.” [sz. n.], [c. n.], *Színházi Látcső*, 1863. ápr. 7., 2. sz. – Április 10-én: „Csütörtök. »Gyertyatartó«

háza is segíti, gyakorlatilag az intézmény anyagi helyzete fellendítésének nagykövetévé válik, és törekvéseinek részeként is írja meg népdramáját, amelynek ilyenként a repertoár bővítése, a bevételek növelése lehetett volna egyik fontos feladata. Valószínűleg csábító-nak tűnhetett számára egy népszerű, ugyanakkor a demokratikus politikai/társadalmi eszméket markánsan képviselő alkotás műfajaként a népdrama műfaji kereteit választani, hiszen úgy tűnik, a *Corra* mintha konglomerátuma volna mindannak, amit megírásáig Apraxin a drámáiban, prózájában és társadalmi szerepvállalásaiban képviselt.

Műveiben ugyanis folyamatosan hangsúlyos szerepet kap az arisztokrácia Magyarország iránti elkötelezettségének fontossága (honszeretet), a társadalmi elit tevékeny szerepvállalásának halaszthatatlansága, de ugyanakkor az ehhez szükséges tudás és műveltség megszerzésének sürgető imperatívusza (az ész arisztokráciájával kapcsolatos várakozásai és elvárásai több művében is megfogalmazódnak). Bár a recepció szövegei azt mutatják, hogy az általa felvállalt honleányi³⁷ kultúrmisszió korabeli fogadtatása korántsem volt egységes, az jól körvonalmazódik, hogy Apraxin extravagáns, a kor rendi és társadalmi nemi normáit egyaránt feszegető tevékenységének megítélésén sokat szelídíthetett a tény, hogy az „Oroszhon szülte magyar honleány buzgalma”-ként,³⁸ a magyar nemzetépítésben militáns szerepet vállaló, komoly anyagi és erkölcsi áldozatokat hozó idegen ajkú arisztokrata magyarrá válásának heroikus harcaként értelmezték.

és »Fél az örömtől« vígjátékok. B. Apraxin J. föllépte a Lisznyai árvák javára.” [sz. n.], [c. n.], *Színházi Látcső*, 1863. ápr. 7., 2. sz. – Április 21-én: „A népszínház színpadi kellékei és gépezetének felszerelésére. Rendkívüli előadás fölemelt árral. B. Apraxin Júlia föllépte. Bánk Bán.” [sz. n.], [c. n.], *Színházi Látcső*, 1863. ápr. 21., 16. sz. – Április 22-én: „Budai népszínház. Molnár műigazgatása alatt. Kezdet 7, vége fél 10 órakor. B. Apraxin Júlia utolsó föllépte. II. RÁKÓCZY FOGSÁGA.” [sz. n.], [c. n.], *Színházi Látcső*, 1863. ápr. 22., 17. sz.

³⁷A honleánysággal mint 19. századi társadalmi mintával, valamint Apraxin Júlia honleányi szerepvállalásával és további életrajzi adataival kapcsolatban lásd például: MÁTAY 2010; KOVÁCS 2013; BOZSOKI 2019.

³⁸[sz. n.], [c. n.], *Hölgyfutár*, 1863. márc. 31., 39. sz., 310.

Épp ebből a perspektívából volna szakmailag nagyon fontos a cigányság emancipációjának a problematikáját, a cigányokkal kapcsolatos sztereotípiák kérdéseit középpontba állító népdramájának a recepcióját látni. Mert ez a dráma valójában nyílt állásfoglalás a nemzetépítésből hagyományosan kirekesztett és társadalmilag megbélyegzett társadalmi csoportok mellett. Sajnálatos, hogy ez a recepciótörténeti forrásanyag nem születhetett meg. De rendkívül fontos, hogy most már a dráma szövegének ismeretében némiképp körvonalazható az a rendhagyó pozíció, amelyet ez az ismeretlen szöveg betölthetett volna, vagy a jövőben betölthetne a korabeli népszínművek történetében és ugyanakkor a 19. század közepe cigányábrázolásainak a kontextusában.

Apraxin népies drámája mint rendhagyó cigányábrázolás

A nemzetközi szakirodalomban a 19. századi cigányábrázolás európai története általában néhány alapvetően fontos, híres szereplőn keresztül értelmeződik. Ezek a figurák különböző, néha egymásnak ellentmondó, egymással összeférhetetlen sztereotípiákat testesítenek meg: a „noble savage” (nemes vadember) alakja, a szabadság megtestesítőiként értelmezett cigány szereplők, a művész-cigány, a veszélyes csábító (például Prosper Mérimée 1845-ös *Carmen*ében) vagy a tolvaj alakja. A cigányok sok esetben a nomád szabadság, a természetközelség és a kívülállás megtestesítői (például Esmeralda alakja Victor Hugo 1831-es, *A párizsi Notre-Dame* című művében). Az idealizált „másik”-ként jelennek meg, aki egyszerre vonzó és veszélyes, a cigányábrázolásokban tetten érhető egy egzotizáló diskurzus: egyszerre csodálják és démonizálják a másságot.³⁹

³⁹ „Az »orientális« vagy gyarmatosított, faji jegyekkel megjelölt alanyhoz hasonlóan a cigányokat a primitív vágyak, a törvénytelenység, a titokzatosság, a ravaszság, a szexuális túlzás, az istentelenség és a vadállatiság retorikájával kapcsolták össze – vagyis a nyugati civilizáció elnyomásaitól, azok korlátozó és egyben kultúráteremtő erejétől való szabadsággal. A cigányok az elnyomás, zaklatás és diszkrimináció, valamint az életmódjuk törvényen kívül helyezésére és megsemmisítésére irányuló folyama-

Töbnyire a cigány női alakok reprezentációi is kettős sztereotípiát hordoznak: egyszerre erotikus vágy tárgyai, és erkölcsi fenyegetést is jelentenek, például Carmen függetlensége végül saját halálához vezet, ami a szabad női identitás elpusztításaként értelmezhető a műben.

Apraxin Júlia eddig ismeretlen népies drámája különleges szereplői révén kiemelkedik a kor irodalmi cigányábrázolásai közül. A maga korában nagy valószínűséggel provokatívnak számító megoldással egész egyszerűen szembement azzal az elgondolással, hogy a származás és a csoportidentitás-tudat meghatározná a személyiséget. A művében szerepeltetett cigány identitású szereplőket olyan személyiséggel és erkölcsi tartással vértette fel, amely a kor arisztokráciája gentleman-etikájának, tehát a felső társadalmi rétegek erkölcsi eszményének fontos eleme volt, az alsóbb társadalmi rétegek, főként a peremhelyzetben lévő társadalmi csoportok reprezentációjában viszont egyáltalán nem volt szokványos megoldás. A próza vagy a verses epika műfajaiban is olyan műveket tartunk számon, amelyekben epizód szereplőként jelennek meg a cigány szereplők, a cselekmény színezése, élénkítése a legfőbb feladatuk, és emiatt sem léphetnek ki a hagyományos komikus szerepből.⁴⁰

tos törekvések áldozatai voltak. [...] Olyan felületként működtek, amelyre kivetült mindaz, amit a brit kulturális én elutasított, megvetett vagy tiltott része egyszerre félt és vágyott. A brit kulturális szimbolikában a cigányok állandó másikként funkcionáltak: egy vissza-visszatérő és nyilvánvalóan nélkülözhetetlen különbségjelölőként, amely – a bibliai Hágárhoz és Izmaelhez hasonlóan – egy alternatív és elutasított leszármazási vonalat reprezentált. / A gyarmati alanyoktól eltérően azonban a cigányok belső vagy hazai másikként jelentek meg, s közelségük és láthatóságuk kulcsfontosságú szerepet játszott abban, miként alkalmazták őket irodalmi vagy szimbolikus figurákként.” EPSTEIN NORD 2006: 3.

⁴⁰Jókai regényeinek cigány szereplői tipikusan ilyenek, még a cigány eredetmondaként strukturálódó 1850-es évekbeli, közvetlenül a *Corra* megírása előtti évtizedben keletkezett novellája, *Az utolsó cigányország* is a szöveg végére visszaépíti azt a szemléleti keretet, amelyet a mű elejének romantikája látszólag szétírta. A Kézai-féle érveléshez visszanyúlva ebben a műben azzal indokolja a cigánysággal azonosított vándorló életmódot, hogy a népcsoport honvédő harcra nem hajlandó a tagjait sújtó átok

Drámairodalmunk esetében a könnyebb, főként zenés műfajokban – mint például a népszínműben – többnyire szórakoztató zsánerfigurákként jelennek meg, emiatt nem ezekben a művekben érdemes keresnünk Apraxin Júlia törekvéseinek magyar irodalmi kontextusát. A gondolatmenetünk felől fontossá váló színművek a cigány identitást alapvető kérdésfelvetésükké tevő századközépi színműveink: Szigligeti Ede *A cigány* című népszínművének számunkra lényeges mozzanata, hogy a híres „örülési jelenetben” a cigánylány mély lelki fájdalma a lelki mélység jelévé válik, a fájdalom örületének nemessége szétfeszíti a sztereotipikus ábrázolás kereteit. Kövér Lajos *Indiána* című szomorújátéka pedig a tragédia műfajába emelve a fenséges esztétikai minőségével kapcsolja össze a cigányreprezentációt. Mindkét mű korabeli recepciójában érzékelhető a kortársak értetlensége, pedig egyik sem volt annyira provokatív és radikális a cigányreprezentáció tekintetében, mint Apraxin Júlia mostoha sorsú népies drámája.

Apraxin cigányábrázolása tehát rendhagyó, megkérdőjelezi a társadalmi hovatartozás és a lélek struktúrája közötti összefüggés szükségszerűségét, azt állítja, hogy a személyiség erkölcsi minőségei nem a leszármazás, hanem a szocializáció eredményei. Ezért válhat nagyon fontossá a mű végére, hogy Corra – cigány származása ellenére – nemes lelkű magyar hazafinak, valódi gentleman arisztokratának bizonyul. És ez észszerű üzenet egy magyar honleánnyá váló orosz arisztokrata hölgy tollából.

A kiadásról

Apraxin Júlia itt közreadott, *Corra, a' cigány vagy a' halász leány* című népies drámáját eddig a szakma elveszett vagy lappangó mű-

következtében, és mert méltatlanokká váltak saját haza birtoklására, örök vándorlásra lettek ítélve. A verses epikai alkotások között nyilván Arany cigányreprezentációit is említi a már fentebb is hivatkozott magyar nyelvű szakirodalom, azonban nyilván sem *A nagyidai cigányok*, sem a *Bolond Istók* esetében nem beszélhetünk arról, hogy ezekben Arany az Apraxin törekvéseihez hasonló módon igyekezne felülírni a reprezentációs hagyományt.

nek tekintette. Bár a darab a Budai Népszínház számára készült valamikor 1862 végétől az 1863. év áprilisáig, a mű kéziratára a színháztörténeti kutatásaim során az Aradi Múzeumi Komplexum színházi fondjában, MY 13413-as jelzet alatt találtam rá. A gyűjteményben található kézirat együttes a dráma szövegén kívül tizenkét szereplapot is tartalmaz: Corra, Lidi, Márton, Iszturka, Maris, Mihály, Jordán, Fegyveressy György, az Orvos, a Házgondnok, a Jegyző és a Bíró szerepeinek szövegével. A keménytáblás, kék kartonborító által közre zárt, 13 ívből, 26 lapból álló, 52 oldalnyi szöveget kitevő kézirat valószínűleg az eredeti, a Népszínház drámabíró bizottsága számára bírálatra váró kéziratként átadott, általuk ellenjegyzett, és végül sűgőpéldánnyá váló szöveggönyv.

A szöveggönyv alapszövegét fekete tintába mártott, vékony hegyű tollal írták, amelyre három másik munkafázis javításai, jelzései kerültek, az utólagos betoldások, javítások, kihúzások fekete tintával, piros színű, illetve grafitceruzával szerepelnek benne. Az átírás során az első változatot igyekeztem visszaállítani, és ezt tekintettem elsődlegesnek, kivéve azokat az eseteket, amikor a későbbi bejegyzések egyértelmű hibát, elírást emendáltak, ezeket a helyzeteket viszont jegyzetben mindig jeleztem.

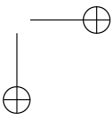
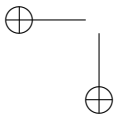
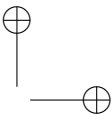
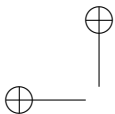
A szöveggönyv nehezen olvasható kézírását kontrollolvastam a hozzá tartozó, vele egyazon jelzet alatt szereplő, fentebb említett szereplapokkal. A végső változat kialakításában a szöveggönyvben szereplő változatot vettem figyelembe, és csupán a szöveggönyvben szereplő utólagos javításokat, felülírásokat, kihúzásokat jelöltem jegyzetben.

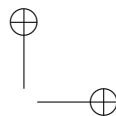
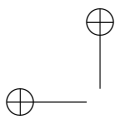
A kéziraonon található különböző kézírások a dráma szövegén való munka egyes fázisait jelzik. A címlapon a népszínház drámabíró bizottságának tagjai piros (Bolnai Bethlen Miklós) és grafit-szürke (Bulyovszky Gyula) ceruzával, valamint a főszöveg lejegyzésénél használt tollnál vastagabb hegyű, ám ugyancsak fekete tintába mártott tollal (Kempelen Győző) írták le a dráma előadhatóságával kapcsolatos ítéletüket. Az alapszöveget emendáló, kiegészítő vagy átalakító további bejegyzések ugyanezekkel a színekkel történtek, így könnyen juthatunk arra a következtetésre, hogy ezeket a változtatásokat a bíró bizottság tagjai eszközölték a dráma szövegén. Ezt igazolja az is, hogy a grafitceruzával javító Bulyovszky Gyula

aláírása meg is jelenik az első felvonás második jelenetének egyik replikájához kapcsolódóan: Corra egyik megjegyzéséhez kapcsolt korrektúrajelet, és lapalji megjegyzése végén aláírásával tette kétségtelenné, hogy a megjegyzés tőle származik. A legalaposabb munkát egyébként ő végezte, aprólékosan javította végig a művet, és apróbb javaslatai mellett stilisztikai és a cselekmény alakulását is befolyásoló módosítási javaslatai is vannak szép számmal. A bírálóbizottság egyes tagjainak egyéni javaslatai a textológiai jegyzetekből visszafejthetők, a különböző íróeszközök által létrehozott újabb és újabb változatok az ezeket a bejegyzéseket minden egyes alkalommal rögzítő textológiai jegyzetek segítségével rekonstruálhatók.

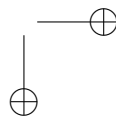
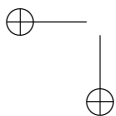
A kiadás textológiai elvei a Magyar Tudományos Akadémia I. Osztályának Textológiai Munkabizottsága által kidolgozott textológiai szabályokat követik. Betűhű közlésre törekedtem, a nyilvánvaló elírásokat javítottam, de ezt minden alkalommal jegyzetben jeleztem. Az aláhúzásokat kurziválással jelöltem, az összetett szavak írásmódját megtartottam a kéziratban használt változatban. Az írásjelek következtelenségeit jelölés nélkül egységesítettem a mai helyesírási előírások szerint: a kéziratban többször előforduló .., vagy .. alakváltozatokat ...-ra javítottam, a zárójelek (: ...:) típusú alakjait szintén (...) alakra cseréltem. A szövegkritikai rövidítések esetében a Szalisznyó Lilla színháztörténeti kritikai kiadásában⁴¹ használt megoldást tekintettem mintának, az áthúzott szavakat <...>, a szerkesztői megjegyzéseket [...] jelek keretezik. A jegyzetanyag felső szintje a tárgyi, illetve magyarázó jegyzeteket tartalmazza, az alsó szint pedig a textológiai jegyzetanyagot.

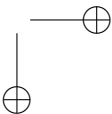
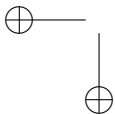
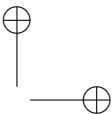
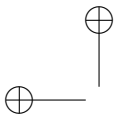
⁴¹SZALISZNYÓ 2021: 51–52.

*Corra, a' czigány
vagy a' halász leány*

ARADI SZÍNÜGY-GYÁMOLÍTÓ EGYLET

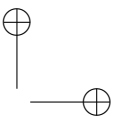
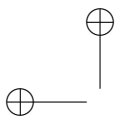
Corra a Czigány
vagy
a halász leány
Dráma 4 felvonásban. Irta
Batthyány Julia

5

78/
7/13413

MY 13413

1 ARADI SZÍNÜGY-GYÁMOLÍTÓ EGYLET] [Pecsét, zöld tintával. Ráírva
grafitceruzával:] 11[kiolvashatatlan] hiány. Dráma
4 *halász leány*] halász leany [Emendálva.]
5 Dráma] Dr. [Emendálva.]
5 felvonásban] felvonasban [Emendálva.]
6 *Batthyány*] Battyányi [Emendálva.]
7 78/] [Zöld színű golyóstollal.]
8 7/13413] [Kék színű golyóstollal.]
9 MY 13413] [Sötétpiros színű golyóstollal.]

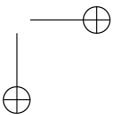
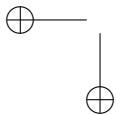
|

1 sűgőkőnyv –
12 szerep

—

—

1 sűgőkőnyv] sugok. [Emendálva.]

|

33.

7.

Corra, a' czigány
vagy
a' halász leány...

5

ARADI
SZÍNÜGY-GYÁMOLÍTÓ EGYLET

Népies dráma 4 fölvonásban.

Irta

Batthyány Júlia.

10

Elfogadom. Bolnai Bethlen Miklós
Nem ajánlom. Kempelen Győző
a jeles író iránti tiszteletből elfogadja Bulyovszky Gyula

1 33.] <33.> [Ceruzával írva, fekete tintával áthúзва.] <479.> [Fekete tintával.]

2 7.] [Grafitceruzával.]

6–7 ARADI SZÍNÜGY-GYÁMOLÍTÓ EGYLET] [Pecsét, kék tintával.]

8 4] 4. [Piros ceruzával áthúзва. Emendálva.]

10 Batthyány] Batthyányi [Emendálva.]

10 Júlia.] Júlia. [A lapra ragasztott kis négyzet alakú cetlin derékszögben balra elforgatva:] 112.

11 Elfogadom. Bolnai Bethlen Miklós] Bolnai [Emendálva.] Elfogadom. Bolnai [Piros ceruzával.]

12 Nem ajánlom. Kempelen Győző] Kempelen [Emendálva.] Nem ajánlom. Kempelen [Fekete tintával.]

13 a jeles író...Bulyovszky Gyula] [Grafitceruzával.]

11 Bolnai Bethlen Miklós] Bolnai Bethlen Miklós (1831–1899), a Népszínház drámabíráló bizottságának tagja, hírlapíró, író, színész; a kézirat elbírálását megelőzően Kempelen Győzővel *Népszínházi Évkönyvet* szerkeszt a Népszínház javára (BOLNAI és KEMPELEN 1862)

12 Kempelen Győző] Kempelen Győző (1829–1865), a Népszínház drámabíráló bizottságának tagja, hírlapíró

13 Bulyovszky Gyula] Bulyovszky Gyula (1826–1883), a Népszínház drámabíráló bizottságának tagja, hírlapíró

Személyek

GRÓF FEGYVERESSY GYÖRGY. Takács Ádám
GRÓF FEGYVERESSY ANTAL; öcse Bényei István
ISZTURKA; cigány nő. Vinczéné Brandstätter Alojzia

2 GRÓF FEGYVERESSY GYÖRGY] [A szereplők nevei előtt egy-egy ceruzával húzott vízszintes vonal és vastagabb hegyű fekete tollal írt X található. A vonal hiányzik GRÓF FEGYVERESSY ANTAL, az ŐRÖK. INASOK. PARASZTOK és PARASZTNŐK, valamint az INAS elől. Az X hiányzik az Inas elől.]

2 Takács] <Bokor?> Takács [Emendálva.]

3 Bényei] <Bihari> Bényei [Emendálva.]

4 Vinczéné Brandstätter Alojzia] Vinczéné [Emendálva.]

2 Takács Ádám] Takács Ádám (1822–1897), színész, rendező, színikazgató, 1861–1863 között a Népszínház tagja

3 Bényei István] Bényei István (1835–1908), színész, színikazgató, 1858–1864 között Molnár György színtársulatának tagja

4 Vinczéné Brandstätter Alojzia] Vinczéné Brandstätter Alojzia, színésznő, a színháztörténetek nemigen hozzák szóba, a Budai Népszínházban, majd a Budai Színkörben ([sz. n.], „A budai színkör”, *Budapesti Közlöny*, 1867. júl. 11., 99. sz., 1063.), 1871-től pedig Mannsberger Jakab társulatában játszott (SZEGEDI MANNSBERGER Jakab, „Előleges színi jelentés”, *Szegedi Híradó*, 1871. szept. 20., 113. sz.), 1872-ben Latabár Endre színtársulatában kezdte az évadot ([sz. n.], „Színészet”, *Abauj-Kassai Közlöny*, 1872. szept. 11., 20. sz.), Kassán maradva csatlakozik Bokor és Völgyi által vezetett egyesült színtársulathoz ([sz. n.], [c. n.], *Abauj-Kassai Közlöny*, 1873. márc. 13., 11. sz.), 1875-től Lászy Vilmos színikazgató társulatához szerződött ([sz. n.], [c. n.], *Abauj-Kassai Közlöny*, 1875. aug. 26., 34. sz.), majd 1881-től Geröfy Andor színikazgató társulatában működik, a színészek 1894-ben létrehozott menedékházának egyik első lakója ([sz. n.], „Képeinkhez”, *Ország-Világ*, 1894. máj. 27., 22. sz., 379.). 1872-től a Nemzeti Színháznál is működik egy Vinczéné, de a rendelkezésemre álló források alapján azt gondolom, hogy ő egy másik színésznő.

CORRA } Iszturka fiai Együd István
 JORDÁN } Jánosi Emil
 LIDI; leánya. Szépné Mátray Laura
 MÁRTON; paraszt legény. Bihari István
 MARIS. Harmath Emma
 ORVOS. Simonyi Károly
 BIRÓ. Vasvári Kovács József
 JEGYZŐ. Kővári Ferenc

5

-
- 1 Együd István] Együd [Emendálva.]
 2 Iszturka fiai] fiai [Emendálva.]
 2 Jánosi Emil] <Bényei> Jánosi [Emendálva.]
 3 Szépné Mátray Laura] Szépné [Emendálva.]
 4 Bihari István] Bihari [Emendálva.]
 5 Harmath Emma] H. Emma [Emendálva.]
 6 Simonyi Károly] Simonyi [Emendálva.]
 7 Vasvári Kovács József] V. Kovács [Emendálva.]
 8 Kővári Ferenc] Kővári [Emendálva.]

-
- 1 Együd István] Együd István (1838–1882), színész, rendező, az Országos Színészegyesület alapító tagja
 2 Jánosi Emil] Jánosi Emil (1823–?), színész, Debrecenben és Kolozsváron is játszik, Miklóssy Gyula is említi naplójában (Miklóssy 2018: 519)
 3 Szépné Mátray Laura] Szépné Mátray Laura (1841?–1904), színésznő, énekesnő (MIKLÓSSY 2018: 455)
 4 Bihari István] Bihari István, színész, Kassay Vidor visszaemlékezéseiben a következőképpen ír róla: „*Bihari István*. Törekvő fiatal drámai színész. Korán otthagytta a színpadot s Békés megyében rektor lett.” (KASSAY 1940: 140)
 5 Harmath Emma] Harmath Emma (1843–1915), színésznő, énekesnő (MIKLÓSSY 2018: 443)
 6 Simonyi Károly] Simonyi Károly (?–1869), színész, a Budai Népszínháznál ő Jacques Offenbach *Dunanan apó és fia utazása* című operettjének főszereplője (SCHÖPFLIN 1931: 114)
 7 Vasvári Kovács József] Vasvári Kovács József (1832–1894), színész, kardalos (MIKLÓSSY 2018: 434)
 8 Kővári Ferenc] Kővári Ferenc, színész, az 1864–1865-ös évadban Szilágyi Béla színikazgató társulatának ügyelője Aradon (PIROSKA és PIROSKA 2012: 329)

HÁZGONDNOK – Gömöri Kálmán
ŐRÖK. INASOK. PARASZTOK ÉS PARASZTNŐK.
INAS Zoltán József

5 *Történik a' Balaton partján, részint a Balaton-parti vidéken,
részint a' gróf kastélyában.*

1 HÁZGONDNOK] Házgondnok [Utólagos beírás, grafitceruzával.]

1 Gömöri Kálmán] Gömöri [Emendálva.]

3 INAS] Inas [Utólagos beírás, grafitceruzával.]

3 Zoltán József] Zoltán [Emendálva.]

4 *Balaton-parti vidéken*] balparti vid [Emendálva.]

1 Gömöri Kálmán] Gömöri Kálmán, kardalos, színész, Kassay Vidor visszaemlékezéseiben a következőképpen ír róla: „*Gömöri Kálmán* kardalos társamat emlitem még meg, mert ez testvéröccse *Izsó Miklós* tehetséges eredeti magyar szobrászunknak” (KASSAY 1940: 146)

3 Zoltán József] Zoltán József (1842–1888), színész, énekes, rendező

ARADI SZÍNÜGY-GYÁMOLÍTÓ EGYLET

Első fölvonás.

*Balaton-parti vidék; holdfényes éj. A csillagok a' tó vizében
tükröződnek. Az előszinben házikó, melyből cigány zene hallatszik.
– A' fenékszinben a' tóba benyúló földnyelv.*

5

Első jelenet.

Márton. (egyedül, a' házikóból jő.)

No nekem ugyan kijutott a' javából!... az egyik csupa szeretetből
majdnem utánnam hal, és ezt nagyon únom már!... a' másik meg
ugyancsak ingerkedik velem, 's ez nekem jobban tetszik!... Az el- 10
sőnek már megmondtam, hogy únom a' dolgot; hogy már elég...
de a' leányok azt nem örömet hallják, ha az ember azt mondja
nekik, hogy többé nem gondol velők, de már akármibe kerül is,
szabadúlnom kell tőle. – Ah! itt jő Corra, a' nagy cigány uraság...
ki nem állhatom azt a' fiút, büszke, szemtelen magaviseletével... 15

Második jelenet.

Márton. Corra.

MÁRTON. Jó estét, Corra!

CORRA. Jó estét, Márton.

MÁRTON. Te is tánczra jöttél?

20

CORRA. A mint látod.

1 ARADI SZÍNÜGY-GYÁMOLÍTÓ EGYLET] [Pecsét, kék tintával az oldal
jobb felső sarkában, 45 fokkal jobbra fordítva.]

3 *Balaton-parti*] Balatonparti [Emendálva.]

9 utánnam hal] utánnam <hall> hal

4 *előszinben*] előszin – a színpad elülső része

5 *fenékszinben*] fenékszin – a színpad hátsó része

MÁRTON. Már ugyan micsoda mulatságra számolsz te itt, ki életedet csupa bárók és grófok közt töltötted el?

CORRA. Hm!... Hát csak ez a' baj?

MÁRTON. Úgy tetszik, hogy ez elég baj!... Miféle ördöngös gondolat vette magát agyadba, hogy a' grófot, jóltevődet, második atyádat ott hagytad?

CORRA. Anyám miatt hagytam ott.

MÁRTON. Azt nem értem... és mért szedted magadra megint ezt a' gúnyát?

CORRA. Szegény anyám kedvéért.

MÁRTON. De hát mért töri magát anyád annyira utánna, hogy megint parasztot csináljon belőled, miután már egyszer valami gróf-féle voltál?

CORRA. E' kérdésedre tulajdonképen nem tudok megfelelni; de az anyám szívét valami sebz... mely még ifjú éveiből származik; nekem, fiának, nem illik őt kikérdezgetni; de én szeretem őt 's lelkében olvasok; de annak valami nagyon mély sebnak kell lenni, melyet alkalmasint valami nagy úr üthetett szívéen, 's azért kerüli mindnyáját.

MÁRTON. Pedig a' grófnak ő adott téged fölnevelés végett?

CORRA. Mily áldozatra nem képes egy anya, ha gyermeke boldogságáról van szó?

MÁRTON. Ugyan beszéld el, hogyan történt!

CORRA. Tizenkét éves valék midőn egyszer utunk a' kővári kastély mellett vezetvén, a' mely kastély Fegyveressy gróf tulajdona, a' gróf megállított... arczom rendkívüli szépsége neki feltűnt... 's anyámnak azt mondá, hogy megvesz tőle.

MÁRTON. 'S anyád eladott neki?

12 már egyszer] már egy egyszer [Emendálva. Az első „egy” a kéziratban utólag áthúzva grafitceruzával.]

14 megfelelni] [A „meg” utólag grafitceruzával áthúzva.]

25 Fegyveressy] fegyveressy [Emendálva.]

26 arczom rendkívüli szépsége neki feltűnt...] <Szerényebben. Bulyovszky> [Korrekktúrajellel kapcsolódó, grafitceruzával írt, majd áthúzott lapalji jegyzet.]

26 rendkívüli szépsége] [Grafitceruzával aláhúzva.]

CORRA. Szegény anyám sokáig ellentállott... szívszakadtan sírt... de utóvégre is, miután a' gróf megmagyarázta neki, mily jótékony hatással lehet egész jövődömre, ha ő felfogad fiának, a' jó asszony magáról megfeledkezett, 's csak az én jólétemre gondolt.

MÁRTON. Biz isten, ez dicső!

5

CORRA. Elválásunk rettenetes volt!... soha életemben el nem feledek a' könnyeket... a' gróf ott akarta tartóztatni anyámat is, de minden rábeszélése haszontalan volt... rettenetesen félt ezen emberekkel együtt élni.

MÁRTON. Különös asszony!

10

CORRA. Elment, 's még annak nevét sem tudakolá, kinek gondjaira engem bízott.

MÁRTON. 'S mit csináltak veled?

CORRA. A' gróf fiává fogadott... soha sem volt nő... engem igen megszeretett; úgy neveltetett, mintha saját fia lettem volna, 's a' nagyvilág szokásait sajátítám el.

15

MÁRTON. 'S miben állanak azok?

CORRA. Hogy tökéletesen tudj hazudni; tudj mosolyogni arra, kit gyűlölsz; 's azt, kit szeretsz és becsülsz, de a' ki születésénél fogva rangodon alóli, tudjad megvetni.

20

MÁRTON. Ej! igazán?

CORRA. Soha sem szokhattam meg az életet ezen emberek között, kik – mint kalitba zárt majmok – arczfintorgatva kívánnak jó napot egymásnak; kiknek társalgása csupa haszontalanságról folyik, 's ha érdekes akar lenni, egymást marczangolják szét!... Jobb a' veszett állat elől kitérni!

25

MÁRTON. Te talán túlzasz is?

CORRA. Talán!... de az én nézeteim annyira különböznek ezen emberekétől, hogy közöttök soha boldognak nem érezhettem volna magamat!... én nem tudok tettetni!

30

MÁRTON. Pedig úgy látszik, hogy e' fényes, ragyogó élet mégis csak szép és irigylésre méltó lehet!

4 megfeledkezett,] megfeledkezett [Hiányzó vessző pótlása.]

7 ott] <[olvashatatlan]> ott [Beszúrás a sor fölé.]

14 gróf fiává] gróf <fogadott> fiává

19 de a' ki] [Beszúrás a sor fölé.]

24–25 folyik,] folyik [Hiányzó vessző pótlása.]

CORRA. Úgy látszik! igen!... de a' valóság mást mutat!... A' gondolkodó fő, a' mély kebel, a' nagyra törekvő szív nem talál ott semmit!... Ellenben azt meg HISZEM, hogy közöttök az üres fejű, elfásúlt keblű, megtaplósodott szívűek igen jól érzik ott magukat,
5 's nagyon zokon esnék nekik, ha más egyebet is kellene tenniök, mint csupán henyélni!

MÁRTON. De azt csak megengeded, hogy vannak kivételek?

CORRA. Igen vannak közöttök nemes és szép kivételek!... hát nem ugyanazon jó isten gyermekei-e ők is, mint mi?... de e' jobbak
10 nem sokára visszavonulnak, mert az üresség, melyre lépten-nyomon találunk, kifárasztja őket... Ezek azonnal megértik, hogy a' boldogságra, 's ha akár családjukért, akár hazájukért nagy tetteket akarnak végrehajtani, más út vezet, mint a' bálók, séták, lófuttatások, vadászatok és frivol salonok, egyszóval elvonulnak
15 's eszméiket szellemdús és meg próbált emberek társalgásában 's az ezekeli érintkezésben frissítik föl.

MÁRTON. De még azt nem mondtad el, hogy miként hagytad el a grófot?

CORRA. Az egész idő alatt, míg csak nála voltam, soha sem láttam
20 az anyámat, midőn egyszerre ez előtt két héttel hozzám jött, lábaimhoz borúlt, és kért, hogy egy napig se maradjak tovább jóltévőmnél. „Nem tudám nevét!” – szólott hozzám, – „Oh! hagyd el őt, Corra, hagyd el őt!”

MÁRTON. Hát ismerte-e a' grófot?

25 CORRA. Nem is látta azon napig, midőn engem gondjaira bízott, de nevét utálta.

MÁRTON. De miért?

2 mély] mely [Emendálva.]

3 hogy közöttök] hogy <ők az üresfejűek> közöttök

4 ott] [Beszúrás a sor fölött.]

8 közöttök] [Beszúrás a sor fölött.]

8 kivételek!...] kivételek! <közöttök!...>

19 CORRA] MÁRTON. 'S miben állanak azok? [...] CORRA. [Egy hosszabb szövegrész áthúzza grafítceruzával.]

19 míg csak nála] míg <csak nála> a' grófnál [Grafítceruzával, majd fekete tintával írt beszúrás a sor fölött.]

CORRA. Nem mertem kérdezni, mert láttam, hogy valahányszor kérdeztem, mindig elhalaványodott 's ideges reszketés szállotta meg.

MÁRTON. És a' gróf?

CORRA. Mindennap meglátogatom... ő nem érti az egész dolgot, de sokkal nemesebb lelkű, hogysem a' fiúra haragudnék azért, mert anyjának engedelmeskedett. 5

MÁRTON. Ez aztán csakugyan furcsa történet...! Nini!... Lidi meg Maris jőnek!

Harmadik jelenet.

Az előbbieket. Lidi. Maris. 10

MARIS. Ugyan Márton, eredj, mond nekik, hogy jöjjenek ki ide táncolni, itt szebb!... Jó estét, Corra!

CORRA. Jó estét!

LIDI. Ah! te vagy az Corra?... jó estét!

CORRA. Hogy az isten halmozzon el áldásával! 15

MARIS. Menj no, Márton hozd ki a' muzsikát!

MÁRTON. Megyek már... megyek.

Lidi Mártonhoz. Beszélnem kell veled.

MÁRTON. *félre.* Megint kezdődik már! *Lidihez.* Majd a' táncznál!

LIDI. Nem, most mindjárt. 20

MARIS. Mi beszélni valód van neked e' leánnyal?... Eredj a' muzsikáért!

CORRA. *fájdalmas tekintetet vet Lidire, félre.* Szegény leány! mért szereted e' semmiházit...? mig a' szegény cigány szerelmét észre sem veszed! 25

Márton, ki a' házikóba bement, most kijő onnét; a' zene 's többi parasztok 's leányok követik. Marishoz megy 's tánczol vele. – Csárdás

2 ideges] [Grafitceruzával áthúzva.]

7 Ez aztán csakugyan furcsa történet...] [Grafitceruzával áthúzva.]

10 Maris] Maris. (a' házból) [„(a' házból)” – Grafitceruzával, majd fekete tintával beiktatott instrukció.]

19 táncznál!] táncnál! (el) [„(el)” – Grafitceruzával, majd fekete tintával beiktatott instrukció.]

24 semmiházit...] [Grafitceruzával bekeretezve.]

és ének. – *Lidi nem tánczol, tekintete azt mutatja, hogy megsértettnek érzi magát.* – *Corra fájdalmas kifejezésével arcának figyel rá.*

LIDI. *Mártonhoz megy.* El hagyod már egyszer a' tánczot?... mon-
dám már, hogy beszélnem kell veled.

5 MÁRTON. *tovább tánczol.* Beszélj csak... beszélj! tánczolva is hallak.

MARIS. *táncz közben.* Ugyan rázd le a' nyakadról!

LIDI. Nem... engem nem fog lerázni... meg fog engem hallgatni.

MÁRTON. Ugyan nézd már egyszer, hol tágasabb!

LIDI. *haragosan és kétségbeesetten.* Márton!

10 MÁRTON. Takarodj vagy elkergetlek.

CORRA. *ki mindezt figyelemmel kísérte, az előtérbe jó.* De nem fogod
elkergetni... hagyj fel a' tánczal, 's hallgasd meg, mit akar. Érted?

MÁRTON. Már hogy is ne?!... Minek avatod magad a' más dolgába?

CORRA. Abba avatom magam, a' mibe nekem tetszik, 's meg fogsz
15 hallgatni!

MÁRTON. No nézzétek csak, a' cigány megint a' grófot játszja!

CORRA. Én azt játszom, hogy becsületes ember vagyok... Te e leány-
nak szerelmet esküdtél; most minden ok nélkül elhagyod; hall-
gasd meg legalább, a' mit mondani akar, vagy különben megbá-
20 nod!... Megmutatom neked, hogy Corra engedelmességet akar,
midőn ő a' gyöngéket védelmezi. *A' zenészekhez és tánczosokhoz
szól.* Most elég volt már a' zenéből, vonúljatok kissé hátra, Már-
ton Lidivel akar beszélni *Amazok engedelmeskednek.*

MÁRTON. *dühösen.* Hát mit jelent ez?

25 CORRA. Azt, hogy engem az emberek becsülnek, téged pedig meg-
vetnek. *Marist kezénél fogja.* Jer amoda hátra, ezek beszélni akar-
nak egymással. *Mártont 's Lidit kivéve mindenki a' fenék színbe
vonúlt.*

LIDI. Nem szeretsz többé!... Soha sem is szeretnél!

3 El] [Grafitceruzával áthúzva.] Abba [Grafitceruzával, majd fekete tintá-
val írt beszúrás a sor fölött.]

22–23 Márton Lidivel akar beszélni] [Grafitceruzával áthúzva.]

24 mit jelent] mit <[olvashatatlan]> jelent

27–28 *Mártont ... vonúlt.*] [A Corra szereplapján található kiegészítő inst-
rukció:] táncz után mind el[,] Corra Lidit távol szemmel tartja

MÁRTON. Szeretni!... Én nem tudom, mit értesz te e' szóval? Én szeretlek, de te olyan szerelmet kívánsz, mely nem létezik... a' mely bolondság volna!

LIDI. Bolondság? mondd?... Pár héttel ezelőtt is másként beszéltél.

MÁRTON. Nem mondom, hogy nem beszéltem, de a' szeretet se tarthat örökké; az örökös éneket 's tánczot is megúnja az ember, hát még az örökös szerelmet!... főképen, ha mindig ugyanaz a' tárgya!

LIDI. Márton! Márton!... már hogyan tudsz, hogyan mersz így beszélni?... Csakugyan te vagy, a' ki így beszélsz?... Óh! te megszaksztod szívemet... Szólj... mond... hogy nem gondolod azt a' mit mondottál; mond, hogy csak kegyetlen játékodat űzöd velem, hogy szerető szívemet próbára tedd!

MÁRTON. *kaczagva*. No ilyen gondolatra is csak te jöhetsz!... Nem, nem, így van, a' mint mondottam, én téged többé nem szeretlek; hisz elég sokáig szerettelek már!... aztán meg nagyon is untatsz már örökös álmodozásaiddal olyan szerelemről, a' milyen nincsen a' világon, csak azon tündérmesékben, melyeket a' vén asszonyok mesélnek!... A' fonóházban, hosszú téli estéken megjárja; de azért biz ostobaság az! – az én szerelmem egész más fajtájú!

LIDI. Csak egy szerelem van!... 's ez soha el nem múlhatik, mert egy egész életet zár magába!

MÁRTON. Jaj! de unalmas beszédek ezek!... czifra szavak, melyeket senki sem ért! – Már csakugyan igazam van, hogy Marist jobban szeretem; neki legalább az esze helyén van!...

LIDI. Te kegyetlen vagy!... Vagy nem tudom, hogy miatta hagysz el?... 's az nemtelenség tőled, ezt eszembe juttatni... ki téged anynyira szerettelek... ki ma is, meg nem foghatva, hogy oly régóta felém sem jössz, elhagyám szegény beteg atyámat, hogy ide jöjjek a' tánczhoz, hol találni reményltem.

13 hogy szerető] hogy <gyöngéd> szerető [Beszúrás a sor fölött.]

16 hisz] [Beszúrás a sor fölött.]

17 már] [Grafitceruzával áthúzva.]

22 egy] [Beszúrás a sor fölött.]

27 tudom] tudom <én>

MÁRTON. Otthon is maradhattál volna... atyádnál... annál a' vén tá-
tosnál...

LIDI. Az én atyám tátos!... Te is az ostoba nép véleményét osztod?

MÁRTON. Igen, igen; az embereknek igazok van; a' te atyád bűnös;

5 's meg nem foghatom, hogyan szenvedhetnek meg a' becsületes
parasztok magok közt téged is, miután kétségkívül atyádtól rád is
jutott valami. *A parasztokhoz fordul, kik beszéde elejére már figyel-*
tek. Nem de barátim, hogy kerülnünk kell ezt a' kis boszorkányt...
ne is tánczoljunk vele... hagyjuk el... menjünk tánczolni amoda
10 a' gyepre... előre cigány! *Tánczolja mindnyájan el. Lidi egyedül*
maradt; Corra távolról szemmel tartja.

Negyedik jelenet.

Lidi. Corra.

— LIDI. *Corrát nem látja.* Ah istenem! *Sír.* Mindjárt meghasad a' szí-
15 vem!... Ah istenem!... ő megvet; eltaszít magától! Csak Marisra
van szeme, mert ő gazdag és vidám, még ellenben én szomorú va-
gyok 's szegény!... Ah! tovább már ki nem állom!... a' fájdalom
megfojt! *a' tóhoz fut, mintha bele akarna ugorni. – Corra követi,*
Lidi nem veszi észre. Nem! nem!... én nem merek meghalni!

20 CORRA. *félre.* Fájdalom gyötri lelkemet!

LIDI. Nem merek meghalni!... mi lenne nélkülem szegény öreg a-
tyámból, kinek egyetlen gyámola, egyetlen öröme én vagyok...
Minden ember kerüli őt... azt mondják, hogy ő bűbájos... tátos...
ki rosszat tesz!... Atyám! ki oly jó, oly nemes lelkű, oly vallásos!...
25 Oh! bár mennyire terhemre is van az élet, atyámért élnem kell!
Sír.

4 igen] [Grafitceruzával áthúzza.] hát [Grafitceruzával, majd fekete tintá-
val írt beszúrás a sor fölött.]

19 én] [Grafitceruzával áthúzza.]

23 tátos...] [Grafitceruzával áthúzza.] ... [Utólagos beszúrás.] <ember,>

25 is] [Grafitceruzával áthúzza.]

25 van] is [Grafitceruzával beszúrva a sor fölött.]

CORRA. Lidi, csöndesülj! Láss oldaladnál valódi barátot, ki téged jobban szeret, mint gondolod, 's ki vonzalmáért nem kíván egyebet, mint hogy téged szomorúságodban vigasztalhasson.

LIDI. Corra!... Oh, köszönöm!

CORRA. De te sokat szenvedsz!

5

LIDI. Többet, hogy sem elmondhatnám!

CORRA. Azon tudat, hogy nem egyedül szenvedünk, néha enyhíti fájdalmunkat!... Ha tudnád, hogy van egy lény, ki minden szenvedésidet osztja, 's a' tiédde a' magáét is hordja; 's a' ki reménytelenül szeret!...

10

LIDI. Ezt tudnom csak nevelné fájdalmaimat; ha magam szenvedek is, eddigi vigaszom az volt, hogy mások szenvedéseit enyhíthetém!... *Szélvész zúg és az ég dörög.*

CORRA. Óh! isteni leány! te nem vagy emberi lény... te a' tó tündére vagy, ki e' boldog partok lakóit szerencsétetted látogatásoddal... vagy talán a' holdból, a' csillagokból hullottál alá?! Venust fellegek fedik... talán magad lennél e' planéta, ki ott hagyta az eget, hogy e' föld fiait megrészezd, s' hogy minden földi nő hatalmát elenyésztse?!

15

LIDI. Corra! az istenért! te félrebeszélsz!

20

CORRA. Oh nem! nem! de én szeretlek... Soha sem szerettem ez ideig; azt hívém, soha sem is fogok szeretni, de mióta téged ismerlek, szívemnek csak egy gondolata van, 's az te vagy!... Soha sem próbáltam veled szerelemről beszélni, mert láttam, hogy szemeid mindig csak Mártonon függöttek... Mit reménylhete a' szegény czigány?

25

LIDI. 'S most reménylesz?

CORRA. Oh nem!... szerelmedet nem reménylem; de bizalmadat; barátságodat reménylem megnyerhetni... Többé nem magamé va-

1 valódi] <egy> valódi

9 's] [Beszúrás a sor fölött.]

11 magam] [Beszúrás a sor fölött.]

21 nem! de] ... vagy talán [...] nem de [Hosszabb rész grafitceruzával áthúzva] Lidi [Grafitceruzával, majd fekete tintával beszúrva a sor fölött.]

27 reménylesz] reménylesz [Grafitceruzával áthúzva.] Isz? [Grafitceruzával, majd fekete tintával beszúrva a sor fölött.]

gyok, te lész örökre minden tetteim, minden álmaim, minden
dicsvágyam úrnője!... de légy irgalmas 's ne tagadd meg tőlem
a' nővér szeretetét!

LIDI. Szegény Corra! köszönöm, hogy e' pillanatban mondad meg,
5 hogy szeretsz, 's hogy e' szerelmedet nem szégyenléd bevallani...
Istenem, én neked szerelmedért nem adhatok szerelmet... szívem
ezen érzelemnek meghalt... de egész barátságom a' tiéd!

CORRA. *elragadtatással.* Köszönöm!... köszönöm!... Hívjál, szólíts;
10 parancsolj velem... minden nap, minden órában, minden pilla-
natban parancsodra készen állva, melletted... segélyedre leszek!

Ötödik jelenet

Az előbbiektől. Iszturka.

CORRA. Anyám, mit keressz te itt ily későn?

15 ISZTURKA. Téged kereslek, Corra; téged kereslek... egész oda va-
gyok harag és méltatlanság miatt!

CORRA. Mi baj?... te reszketsz...

ISZTURKA. Oda a' győpre, az erdő szélbe jöttek táncolni... én szen-
vedő voltam 's putrinkban fekvém, midőn el kezdtek fejem fölött
20 táncolni... Kiküldöttem hozzájuk Jordánt, és kérettem őket, hogy
távozzanak el kissé; visszajött 's azon hírt hozá, hogy Márton...
tudod az a' gaz semmirekellő, ki négy patkó árát nem éri meg!

CORRA. Tovább, anyám!

ISZTURKA. Márton azt felelte neki: mond meg a' vén boszorkányod-
nak, hogy nagyon is sokat gondolunk mi vele; ha a' grófnét akar-

1–2 minden dicsvágyam úrnője!] [Grafitceruzával áthúзва.] tárgya [Gra-
fitceruzával, majd fekete tintával beszúrva a sor fölé.]

3 nővér szeretetét] [Grafitceruzával áthúзва.] testvéri szeretetet [Grafitce-
ruzával, majd fekete tintával beszúrva a sor fölé.]

5 szerelmedet] <[olvashatatlan]> szerelmedet [Beszúrás a sor fölé.]

5 nem] nem <[olvashatatlan]>

6 neked] <nem adhatok> neked

10 parancsodra] [Grafitceruzával áthúзва.]

15 harag] <omban 's boszorkodásomban!>

23 a'] [Grafitceruzával áthúзва.]

ja játszani, menjen Fegyveressy grófhhoz, melynek neve nála oly édes emlékeket költ.

CORRA. Az alávaló!

ISZTURKA. Igen alávaló!... Magamon kívül haragomban fekhelyemből felugrottam, 's magam mentem Mártonhoz, őt üzeneteért feleletre vonni... Ő gúnyosan fogadott, 's midőn kérésemet ismétlém, hogy távozzanak, oly durva feleletet adott, hogy Jordán vágott közbe 's kelt védelmemre; erre Jordánt egy pár magához hasonló haszontalan barátjával lefogatá, 's midőn engem védelmem nélkül látott, meggyalázott... én feleltem neki... ekkor arczul ütött!

CORRA. *dühös ordítással.* Téged arczul ütött?... téged, anyám?...

Oh!... ezért drágán fog lakolni!... Megyek... megyek...

LIDI. Corra, az isten szerelméért, mit akarsz tenni?

CORRA. Mind kettőtöket megboszulni! *El.*

LIDI. Corra! *utánna el.*

Hatodik jelenet.

Iszturka. (egyedül)

Jó gyermek!... nagy, nemes szív!... Mégysz megboszulni öreg anyádat, szegény öreg anyádat... megvetett, 's születésed órájától fogva szerencsétlen anyádat!... Te nem tudod, mennyit szenvedett ő éretted!... De lépteket hallok... úgy tetszik, Márton közelít. Kissé elvonulok. *A' fenék színbe megy.*

1 Fegyveressy] fegyveressy [Emendálva.]

1 melynek] [Grafitceruzával áthúзва.] kinek [Grafitceruzával beszúrva a sor fölött.]

8-9 magához hasonló] <oly> magához hasonló [Beszúrás a sor fölött.]

19 Jó gyermek!... nagy, nemes szív!... Mégysz] [Grafitceruzával áthúзва.]

19 megboszulni] [Grafitceruzával, majd fekete tintával fölülírva.]

21 anyádat!...] (utánna szól) Fiam! Córa! haragod messze ragadt. [Grafitceruzával, majd fekete tintával beszúrva a sor fölött.]

22-23 lépteket...elvonulok.] [Grafitceruzával áthúзва.] utánna kell mennem, hogy haragját csillapítsam [Grafitceruzával, majd fekete tintával írt utólagos bejegyzés, áthúзва.]

23 *megy*] (*indul, Mártont észrevéve a fenékszínben megáll*) [Grafitceruzával, majd fekete tintával írt utólagos betoldás.]

Hetedik jelenet.

Iszturka. (a' fenék színben) Márton. Maris.

- MARIS. Mit cselekedtél?... Az öreg dühösen távozott, 's jaj neked,
ha Corrának elpanaszolja, 's ezzel gyűl meg a' bajod.
- 5 MÁRTON. *félelemmel néz szét.* Eh! nem félek én senkitől; attól a'
czigánytól meg épen nem!
- MARIS. Valóban, igazad van, mitől is lehetne félni... Beszéljessünk
inkább szerelmünkről!
- MÁRTON. Igen, igen, beszéljessünk szerelmünkről!
- 10 MARIS. Te azt ígérted, hogy nődül veszsz!
- MÁRTON. *félre.* Igen, majd bornyúnyúzó pénteken! *fenn.* Persze,
hogyan elveszlek!
- MARIS. Igazán? de majd mit mond ehhez Lidi?
- MÁRTON. A tátos leánya?!... még ezt kérdezed!... Hát meghal bána-
15 tában!
- ISZTURKA. *a' fenékszínben.* No bizony, volna is miért!
- MARIS. Valaki szolt!
- MÁRTON. Dehogy, a' hullámok zajlanak.
- MARIS. Hát nem sajnálsz ennyi bánatot okozni Lidinek?
- 20 MÁRTON. Én nem tettem neki semmit.
- MARIS. Csak ott hagytad a' faképnél; ő pedig szeret téged!
- MÁRTON. Az ördögbe az ilyen eszméssel!... no hiszen még csak az
kellene, hogy jóvátegyem, a' hány leányt már én megcsaltam...
félre. meg a' mi más egyebet véghez vittem!
- 25 MARIS. E' bizony nekem nem a' legszebb kilátás!
- MÁRTON. Te! az egészen más!
- MARIS. Igazán!
- MÁRTON. Én szeretlek... *félre.* Vagy két hétig!

1 *Hetedik jelenet.*] [Grafitceruzával áthúzva.]

10 nődül] nődül [A d grafitceruzával áthúzva.]

11 majd] kis kedden [Grafitceruzával, majd fekete tintával beszúrva a sor
fölött.]

19 nem] nem <bánod>

22 eszméssel!...] eszméssel!... <még csak>

23 jóvátegyem] jóvátegyem <minden>

MARIS. Mit mondasz?

MÁRTON. Azt, hogy szeretlek a' sÍrig!

Nyolczadik jelenet.

Az előbbiek. Corra. később Lidi.

CORRA. Gazember, megfogtalak! *megragadja Mártont.* 5

MÁRTON. *reszketteve.* Mit akarsz velem?

CORRA. Hogy remeg a' gyáva!... öreg, tehetetlen nőt pedig mersz bántalmazni!... Anyámat!

MÁRTON. Eressz el!

CORRA. *eleresztí.* Védd magad, mert biztosítlak, hogy szétzuzom a- 10
gyadat, ha nem véded magadat!

LIDI. Az istenért! irgalom!

CORRA. Nincs többé irgalom ily szörű emberek számára!

MÁRTON. Az hiszed, ugy-e, hogy félek?

CORRA. Én semmit sem hiszek, de védd magad! *megtámadja; tü- 15
lekednek; Márton kétségbeesetten védni kezdi magát, Lidi arczát
Iszturka keblére rejti.*

MARIS. Jaj istenem! istenem!

CORRA. *küzdés közben.* Jobban védd magad, azt mondom... *Erősen 20
küzdenek. Márton fején nagy csapást kap, 's lerogy.* Anyám! Lidi!
meg boszúltalak titeket!

LIDI. *felemeli arczát.* Jaj istenem!... meghalt! *a' sebesülten veti magát.*

CORRA. Nem!... ő él! és most jöjj velem... kövess... hazavezetlek
atyádhoz!

A' függöny legördül. 25

10 mert biztosítlak, hogy] [Grafitceruzával áthúzva.] különben [Grafitce-
ruzával, majd fekete tintával beszúrva a sor fölött.]

11 ha nem véded magadat] [Grafitceruzával áthúzva.]

13 CORRA.] CORRA. <[olvashatatlan]>

13 szörű] [Grafitceruzával áthúzva.]

Második fölvonás.

Igen szegényes halász kunyhó belseje; a' falakon hálók akasztvák föl. Balra elöl egy nyomorúlt fekhely, jobbra fenyőfa asztal, hasonló két székkal; – a' fenékszinben ajtó, mely a' tóra nyílik. – Éj van.

5

Első jelenet.

Mihály (egyedül, az ágyon ül.)

— 10 Megöl a' nyugtalanság!... mily viharos idő!... Vallyon mit csinálhat ily sokáig távol a' háztól, mikor tudja, hogy beteg vagyok! pedig máskor még az oldalam mellől sem mozdúl, ha tudja, hogy csak egy kis bajom is van. *Fölkel, 's az ablakhoz megy, fölnyitja 's kinéz.* Senki!... mindig senki! *Visszajő.* Csak nem történt valami baja?... Ó istenem, őrizz meg ezen szörnyű csapástól!... Mi lenne a' szegény öreg Mihályból e' szeretett leány nélkül!... Az emberek gonosztevőnek, bűbajosnak, tudom is én, mi mindennek nyilvánítottak – és miért?... mert az öreg Mihály szegény és becsületes!... Úgy kerülük kunyhómat, mint valami bélpoklosét. 15 *Az ajtóhoz megy.* Mintha evező csapásokat hallanék!... Istenem, hozd őt nekem vissza szerencsésen!... istenem, engedd, hogy ez ő legyen!... A nyugtalanság még betegébbé tesz... alig tudok lábaimon állani... Igen, igen, ez ő!... Lidi! 20

1 Második fölvonás.] [Grafitceruzával áthúzva.] *Változás* [Grafitceruzával, majd fekete tintával beszúrva a sor fölé.]

5 *Első*] [Grafitceruzával áthúzva.] 9ik [Grafitceruzával, majd fekete tintával írt utólagos betoldás.]

14 én,] [Hiányzó vessző pótolva.]

Második jelenet.
Mihály. Lidi. Corra.

LIDI. *atyja karjaiba fut.* Atyám! kedves atyám!
MIHÁLY. *karjaiban tartja 's az izgóltságtól remeg.* Oh! gyermekem!
 megnézi 's sírva fakad. Szeretett leányom! már azt hittem, hogy 5
 többé sohasem látlak! azt hívé, hogy a' tó vizébe fuladtál!
LIDI. Imádott atyám!
CORRA. *félre.* Küldetésemnek vége; az atya és leány között én feles-
leges vagyok... távozo... bár szívem itt marad! *indúl.*
LIDI. Corra, hová mégysz?... Várj legalább addig, míg megköszö- 10
 nöm.
CORRA. *megáll.* Megköszönjük a' csillagnak, hogy fényes? a' víznek,
 mert kristálytisza?... az éjnek, mert sötét?... Nem természetes ez
 mind? ... Megköszönik a' planéták holdjaiknak, hogy körülötlök
 forognak?... Hát mit köszönsz te nekem? azt, hogy szívem sugal- 15
 latát követtem?
MIHÁLY. 'S hát mi történt, hogy Corra hozott haza?
LIDI. Egyedül maradtam 'a tó parton 's nem tudám, hogy jöjje haza
 e' borzasztó időben.
MIHÁLY. Hát hol volt Márton? 20
LIDI. Ő távolabb tőlem tánczolt.
MIHÁLY. Nélküled?
LIDI. *fölindulással.* Később majd elmondok mindent, atyám! Corra
 meglátta, hogy egyedül vagyok, azt monda, hogy haza kísér, 's
 ilyenformán történt az, hogy vele jöttem haza, ha ő nincs, atyám, 25
 bele veszek a' tóba!
MIHÁLY. Oh akkor jöj karjaimba, fiam! *megöleli.*
CORRA. Eddig még semmit nem tevék, hogy ez édes nevezetet meg-
 érdemeljem.

1 *Második*] [Grafitceruzával áthúzza.] 10ik [Grafitceruzával, majd fekete
tintával írt utólagos betoldás.]
2 *Corra.*] Korra [Emendálva.]
8 Küldetésemnek vége] [Grafitceruzával áthúzza.] Én itt [Grafitceruzával,
majd fekete tintával beszúrva a sor fölötl.]
8 én] [Grafitceruzával áthúzza.]
14–15 ... Megköszönik...forognak?...] [Grafitceruzával áthúzza.]

MIHÁLY. Nem mentéd-e meg szeretett leányomat?

LIDI. *szórakozottan néz ki az ablakon.* Mit csinálhat most ő? Vallyon gondol-e rám?... Vallyon észreveszi-e távozásomat? Vallyon utánam jő-e?

- 5 CORRA. *félre.* Mártonra gondol! Óh! és engem, ki annyira szeretem, alig hogy észrevesz! *fen.* Láttam boldogságodat, élveztem viszonlátástok örömét!... most jó éjt!

MIHÁLY. Jó éjt, fiam, isten vezéreljen!

CORRA. Jó éjt, Lidi!

- 10 LIDI. *magához tér.* Ah! te vagy, Corra?

CORRA. *fájdalommal.* Hová gondoltál?... Én jó éjt kívántam neked!

LIDI. Jó éjt!

CORRA. Az ég angyalai örködjének ártatlan álmod fölött, 's burkolják fehér szárnyaikba gyermeki álmaidat! *eltávozóban félre.* Ah!

- 15 mélyen érzem, hogy boldogságomnak vége van! Jó éjt. *elmegy.*

MIHÁLY. } Isten vezéreljen!
LIDI. }

Harmadik jelenet.

Lidi. Mihály.

- 20 MIHÁLY. Lidi, te szomorúnak látszol lenni... miért e' könnyek?... mit jelent ezen bánatos arcz?

LIDI. Ó atyám! én nem sírok!... sőt ellenkezőleg! nevetek! nevetek boldogságomban, hogy téged viszontláthatlak! – de – mi lelt téged?... úgy tetszik, rosszabbul érzed magad? feküdj le az ágyra!

- 25 MIHÁLY. *Lidi által az ágyhoz vezettetik, melyre leül.* Ne félj semmit... annyi szenvedésre ennyi öröm kimerítette erőmet.

LIDI. Te reszketsz!... elhalványodol!... de istenem, te nagyon rosszúl vagy!

3–4 Vallyon észreveszi-e ... jő-e?] [Grafitceruzával áthúзва.]

15 Jó éjt] <Elmegy.> Jó éjt!

15 *elmegy*] [Grafitceruzával áthúзва.] (*az ajtóban áll*) [Grafitceruzával, majd fekete tintával írt utólagos betoldás.]

18 *Harmadik*] [Grafitceruzával áthúзва.] 11ik [Grafitceruzával, majd fekete tintával írt utólagos betoldás.]

20 lenni...] [Grafitceruzával áthúзва.]

MIHÁLY. Nem! nem!... de hallgass meg...

LIDI. No 's tehát, atyám?

MIHÁLY. Látod leányom, én öreg és gyöngye vagyok, és beteg!... Csak a' jó isten tudja, meddig élhetek még...

LIDI. Ah atyám!

5

MIHÁLY. No azért ne sírj! – Még élek, 's jobban lehetek, de a' jövőre is gondolni kell; (*láthatólag gyöngül.*) a' te jövődödre gyermekem... neked férjhez kell menned!

LIDI. Én senkinek sem kellek!

MIHÁLY. És Márton?

10

LIDI. Márton?!

MIHÁLY. No igen, Márton!

LIDI. *atyja nyakába borúl.* Ah! atyám!

MIHÁLY. No 's tehát?

LIDI. Ő nem szeret engem többé! Ő mást szeret!

15

MIHÁLY. Istenem! lehetséges-e ez!... de hát mi lesz belőled? *félíg elájul.* Mi lesz belőled egyedül és elhagyatva!... Ah!...

Negyedik jelenet.

Az előbbieket. Corra.

CORRA. És hát nem vagyok-e én itt, hogy védjem és szeressem őt!

20

MIHÁLY. Hogyan? Corra, a' cigány?

CORRA. Igen a' cigány! kinek olyan szíve van, mint nektek, oly nemes lelke, mint akár melyiteké, 's vonzalma, milyennel Márton bizonyára nem bír!

MIHÁLY. Kedves fiam, vidd leányomat, szeresd és pártfogold őt! *elájul.*

25

LIDI. Oh atyám!... meghal!... Atyám!

CORRA. *megfogja az öreg kezét.* Nem, még él... én elfutok anyámért, ki a' betegeket mintegy csoda által gyógyítja meg... Ismer ő minden hasznos füvet...

30

6 élek,] [Hiányzó vessző pótolva.]

18 *Negyedik*] [Grafitceruzával áthúzva.] 12ik [Grafitceruzával, majd fekete tintával írt utólagos betoldás.]

LIDI. Köszönöm!... köszönöm!... siess érte. *Atyját a nézi.* Szegény reszket a' hideg miatt... *a' szobában keresgél.* és semmim... semmim sincs, mivel betakarhatnám, mivel dermedt tagjait megmelegíthetném...! Oh! kegyetlen nyomor!

5 CORRA. *lekeríti köpenyét.* Nesze, fogd ezt, 's takard be vele atyádat!

LIDI. Corra! te az ég küldöttjének látszol lenni! – Hogyan köszönjem meg jószágodat!?

CORRA. Sietek anyám után! *El.*

Ötödik jelenet.

10 *Lidi. Mihály.*

LIDI. *atyjához visszajő.* Kedves atyám! *letérdel melléje.* Ah! már nem is lát talán!... Atyám, látsz még engem? megismered még Lidit, leányodat?

MIHÁLY. *erőlködéssel kezet nyújt leányának, és ránéz.* Lidim!

15 LIDI. Ah atyám!... Köszönöm, istenem!

MIHÁLY. *nehezen beszél.* Csendesülj gyermekem, már jobban érzem magamat; nincs nekem semmi bajom, csak egy kis gyöngeség... A nyugtalanság... a' hideg... aggott korom... és a vihar... de – – ne hagyj el!

20 LIDI. Nem, nem! én melletted maradok! *félre.* Mily gyöngé! Csak már Corra volna itt anyjával!

MIHÁLY. Hol vagy? *tapogatózva keresi.* Nem vagy itt? Nem akarsz többé mellettem maradni?

LIDI. De hisz' itt vagyok, atyám! én el nem hagylak téged! *félre.*
25 Halaványsága ijesztő!... Úgy tetszik, hogy már nem is lélezkzik! *fejét az öreg melléhez lehajtja.* Hála istennek, még él! *fenn.* Atyám! hallasz engemet? Atyám! – Ah! meg se mozdúl! *az ablakhoz fut.* És egyedül! egyedül! – Még sem jönnek! – atyám!

3–4 megmelegíthetném...] [Beszúrás a sor fölé.] <föl>melegíthetném
6 küldöttjének látszol lenni!] küldöttj<ének látszol lenni> [Grafitceruzával áthúzva.] vagy [Grafitceruzával, majd fekete tintával beszúrva a sor fölé.]
9 *Ötödik*] [Grafitceruzával áthúzva.] 13ik [Grafitceruzával, majd fekete tintával irt utólagos betoldás.]

14 *leányának,*] [Hiányzó vessző pótolva.]

22 itt?] itt itt [Emendálva.]

Hatodik jelenet.

Az előbbiek. Iszturka. Corra. Jordán.

LIDI. Oh! jertek! jertek! atyám meghal!

ISZTURKA. Édes gyermekem, csendesülj; míg az élet el nincs oltva,
mindig van remény. 5

LIDI. *a' beteghez vezeti.* De nézd csak... hiszen haldoklik.

ISZTURKA. Hadd vizsgáljam meg csak figyelemmel, gyermekem... *a' beteget vizsgálja.*

LIDI. *gyötrelemmel.* Él még?

ISZTURKA. *üterét tapintja.* Él. 10

CORRA. Jer Lidi, hagyjuk anyámat, hadd vizsgálja meg nyugalommal *a' beteg állapotát,* 's légy meggyőződve, hogy ha még meg lehet menteni, úgy jó kezekben van!

LIDI. *a' színpad előterén, de mindig szemmel tartja atyját.* Mindig jobban elhalaványodik; már nem is mozdul! 15

CORRA. Higgy nekem, gyermekem, és kérd az istent! Csak ő segít rajtunk, midőn minden remény elhagyni látszik minket. A' gróf imádkozni megtanított, 's ezért hálás is vagyok iránta.

LIDI. *égre emelt szemekkel.* Igen, istenem!... Igazad van... hozzá fogok imádkozni... *a' szoba egy szegletébe megy, hol a' falon egy nagy fakereszt függ, letérdel; buzgón imádkozik.* 20

CORRA. Mily szép így!... mintha egy angyal szállott volna le az égből, ki testvéreivel beszél!

JORDÁN. Nézd csak, Corra, mily komoly és szomorú lett anyánk... Mindig *a' beteget vizsgálja,* de úgy látszik, megmentéséhez nincs reménye! 25

CORRA. Anyánk arczában én is szerencsétlenséget olvasok!

ISZTURKA. *fiaihoz jó.* Hol van Lidi?

1 *Hatodik*] [Grafitceruzával áthúzva.] 14ik [Grafitceruzával, majd fekete tintával írt utólagos betoldás.]

2 *Corra.*] *Korra.* [Emendálva.]

13 *úgy*] [Beszúrás a sor fölé.]

16 *gyermekem,*] [Hiányzó vessző pótolva.]

18 *megtanított,*] [Hiányzó vessző pótolva.]

17–19 *A' gróf...emelt szemekkel.*] [Grafitceruzával áthúzva.]

CORRA. *rámutat.* Ott!... a' szegény gyermek istenhez fohászkodik vigaszért, melyre nem sokára szüksége leend, ha arczod kifejezése nem csal, anyám!

ISZTURKA. Fájdalom, édes fiam! te anyád arczából helyesen olvas-
5 tál!... Nekem legkisebb reményem sincs többé!

CORRA. 'S mi lesz e' szegény gyermekből?

ISZTURKA. Próbáljuk meg még megkérni a' gróf orvosát, hogy jöjjön ide; ő nemes lelkű férfiú, nem bánja ő sem az éj sötétét, sem a' vihart, ha szerencsétlenül kell segítenie.

10 CORRA. Igazad van, anyám. Siess Jordán, űlj csónakra, 's kérd meg Kovács orvos urat, hogy jöjjön ide, mond, hogy én is itt vagyok, hogy én esedezem: ne tagadja meg segélyét egy szerencsétlentől.
JORDÁN. Szaladok. *el.*

Hetedik jelenet.

15 *Az előbbieket Jordánt kivéve.*

LIDI. *hirtelen föláll.* Ki ment el imént?

CORRA. Öcsém!

LIDI. Hová ment?

CORRA. Anyám, meg én küldtük el, itt úgy sem segíthet.

20 LIDI. *fürkésző szemekkel néz rájuk.* Ti megcsaltok engem.

CORRA. Dehogya!

LIDI. Ó igen, igen! ti megcsaltok, mert Corra nem szól semmit.

CORRA. Hiszen mondtam –

ISZTURKA. Az igaz, fiam, miért ne beszélne velem őszintén? *lassan*
25 *Corrához.* Jobb lesz előre elkészíteni a' csapásra, mely reá vár!

CORRA. *lassan anyjához.* A mint gondolod, anyám!

LIDI. Ti valamit titkoltok előttem; én egészen tudni akarom a' valót, legyen az bármily rettenetes is! – Én erős vagyok, erős!... csak ne titkolódzatok előttem, ez megöl engem!

7 még] <még> még

14 *Hetedik*] [Grafitceruzával áthúzva.] 15ik [Grafitceruzával, majd fekete tintával írt utólagos betoldás.]

24 beszélne velem] <szólnánk> beszélne velem [Beszúrás a sor fölött.]

27 egészen] [Beszúrás a sor fölött.]

ISZTURKA. Csendesedj leányom, mert így nem lehet veled beszélni...

LIDI. Én nyugodt vagyok, nagyon nyugodt, de az istenért, szóljatok; atyám meghal, nemde?

CORRA. Atyád rosszúl van!

LIDI. Ó ég!

5

CORRA. Jordán Kovács orvos úrért ment el.

LIDI. Kovács úrért, a' kastélyba?... Oh, már most világos előttem minden... anyád nem bízik többé!

ISZTURKA. Dehogy, édes leányom; de egy orvos többet ér egy vén cigány asszonynál!

10

LIDI. Vége mindennek!... érzem, itt többé semmi remény... Midőn forró imámat az istenhez küldém, úgy tetszett, mintha az isten meg nem hallgatná kérésemet! Oh, érzem, hogy ő meg nem hallgatott engem!

CORRA. Lidi! bátorság!

15

LIDI. *atyjához megy.* Atyám! nézz rám!... Nem hallod többé leányod szavát?... Én vagyok... én!... Lidi!... szeretett leányod! Ah! nem értett meg! Merev szemei rám függesztvék, de nem ismer meg!... Ah! e' fájdalmat túl nem élem! *a' beteg ágya fejénél térdre hűll.*

CORRA. Lidi! Lidi! gondold meg, hogy isten mérte rád e' csapást!

20

Nyolczadik jelenet.

Az előbbiek. Jordán. Az orvos.

ORVOS. Hol van a' beteg?

CORRA. Ah! ön az, orvos úr! köszönet, hogy eljőve... A szegény öreg nagyon rosszúl van.

25

ORVOS. Lássuk csak, lássuk!... Ki ez a' leány?

CORRA. Az ő leánya.

ORVOS. Távolítsák el e' szegény gyermeket.

CORRA. *Lidi vállát érinti.* Lidi, kelj föl egy pillanatra; itt az orvos, 's atyádat akarja megnézni.

30

1 Csendesedj] [Grafitceruzával kiegészítve: Csendesedjél]

11 Vége] <Min> Vége

12 tetszett,] [Hiányzó vessző pótolva.]

21 Nyolczadik] [Grafitceruzával áthúzva.] 16ik [Grafitceruzával, majd fekete tintával írt utólagos betoldás.]

LIDI. *fölkel.* Ah! az orvos! Az isten áldja meg önt orvos úr, hogy
eljött, ez igen szép öntől; azt kevés orvos tette volna, hogy ily
éjnek idején ilyen szegény embereket felkeressen!

ORVOS. Leányom, én kötelességem tellyesítem. – A' gazdagoknak
5 elég pénzük van, azok szerezhetnek magoknak orvost; én főleg
a' szegények orvosa vagyok; nekem örömem telik abban, ha a'
szűkölködőn segíthetek... De engedj atyádhoz közelítenem. *a' be-
tegrez megy.*

CORRA. Bátorság, Lidi, bátorság!

10 LIDI. Nézd csak, mily komoly az orvos arcza!... oh! ezen arczkifeje-
zés rosszat jósol!

CORRA. Fájdalmad megtöri szívemet, örömet adnám utolsó csöpp
véretem is oda, csak atyádat megmenthetném.

LIDI. Köszönöm! de nézd csak az orvost!

15 ORVOS. Magán kívül van; ütere mindig lassabban ver... küldjete-
pap után... fájdalom, én itt többé semmit sem tehetek.

LIDI. Oh!

CORRA. Légy erős, Lidi; ez az isten akaratja! *Jordánhoz.* Jordán,
menj 's hívd el a' tisztelendő urat. *Jordán el.*

20 ORVOS. Barátim, mig a' tisztelendő úr eljönne, térdeljünk le, 's imád-
kozzunk a' szegény betegért. *Mindnyájan letérdelnek.*

LIDI. *térdel 's zokog.* Oh atyám! atyám! hogyan éljek én nél-
küled?!...

MIHÁLY. *fölnyitja szemeit, fölemelkedik ágyában 's szemeivel Lidit*
25 *keresi.* Leányom!... Lidim!... egyetlen gyermekem! hol vagy?

LIDI. *fájdalmas örömmel fölsikolt.* Ah atyám! te nem fogsz meghal-
ni! *nyakába borúl.*

MIHÁLY. Lidim, én beteg, nagyon beteg vagyok... erőm elhagy... Az
élet eltávozik tőlem... Emlékezz rám!

30 LIDI. Ah! ez rettenetes!

2–9 ez igen...bátorság!] [Grafitceruzával nagyobb szövegrész áthúзва.]

20 le,] [Hiányzó vessző pótolva.]

29 Emlékezz] [Grafitceruzával kiegészítve: Emlékezzél]

MIHÁLY. Légy jó és erényes! *Corra felé fordul.* Te pedig el ne hagyd
őt! isten veled!... érzem, hogy meghalok!

LIDI. Atyám!

MIHÁLY. *kezzeit fejére teszi.* Én meg... ál... da... lak! *meghal's az ágyba
leesik.*

5

LIDI. Oh atyám! *ájultan Corra karjába hanyatlik.*

A függöny legördül.

Harmadik fölvonás.

A második fölvonási diszitmény

Első jelenet.

10

Lidi. (egyedül, az ablak mellett ül.)

Tíz napja, hogy el nem hagytam hajlékomat!... a' mióta elkísértem
utolsó nyughelyére azt, kit annyira szerettem; ki nekem a' föl-
dön mindenem volt!... Oh természet, mint megváltozál... előbb
oly szép, oly mosolygó valál nekem – és most!... mióta ő nincs!...
mintha fekete gyászfátyol fődne!... mintha lelkemben tükröződ-
nék!... A madárének, a' tó moraja, a' levelek között suttogó szellő
ez mind... mind... fáj nekem! *Sír.*

15

Második jelenet.

Corra. Lidi.

20

CORRA. *kezében kosárral.* Jó napot, Lidi!

LIDI. Ah! te vagy, Corra? jó napot!

CORRA. Itt hozom, e' kosárban eleségedet, miután magad nem a-
karsz kimenni hajlékodból.

8 Harmadik] [Grafitceruzával áthúzva.] *Második* [Grafitceruzával, majd
fekete tintával írt utólagos betoldás.]

9 *A második fölvonási*] [Grafitceruzával áthúzva.] A változásbeli [Grafitce-
ruzával, majd fekete tintával írt utólagos betoldás.]

13 utolsó] <végső> utolsó [Beszúrás a sor fölé.]

LIDI. Mily jó és gondoskodó vagy te mindig irántam... Köszönöm.

CORRA. Ne köszönd, mit tenni szívem parancsol.

LIDI. Tudod-e Corra, hogy te vagy az egyetlen lény, ki irántam némi részvéttel viseltetik.

5 CORRA. E' mondásod tanúsítja, hogy még ő rá gondolsz!

LIDI. Mártonra? – Oh nem!... Én őt nagyon szerettem, de halálra sértett 's szívemet megtöré!... A' fájdalom kegyetlen, szörnyű volt, de többé nem gondolok rá!... Még atyám temetésére sem jött el!

10 CORRA. Pedig ha rá gondolsz, még mindig indulatba jössz.

LIDI. Igen, de ezen indulat nagyon nyomasztó. Valamit érzek szívemben, a' mi nekem igen fáj, ha rá gondolok, 's a' mi miatt reszketek, ha arra gondolok, hogy találkozam vele.

CORRA. Ez még mindig szerelem!

15 LIDI. Nem, mert megszűntem becsülni őt!

CORRA. Igen, igen; igazad van; oly szív, mint a' tiéd, csak oly lényt szerethet, ki azt felfogni képes; pedig csak akkor telyes és örök a' szerelem, ha két testvér lélek ismer egymásra.

LIDI. Úgy van, Corra; úgy van!... ó miért nem vagy te az én bátyám!

20 CORRA. Hát nem vagyok-e az?... Az igaz, hogy lángolóbb szeretettel szeretlek... de miután te érzelmeimet nem viszonzod, annyira tisztellek, hogy szerelmemről nem is beszélek veled.

LIDI. *kezet nyújt neki.* Barátom!

CORRA. Lidi! Lidi! édes barátném!... de szívem nagyon föl van indulva... itt nem maradhatok tovább!... Isten veled, Lidi; isten veled; később majd visszatérek.

25 LIDI. Vezéreljen az isten! *Corra el.*

Harmadik jelenet.

Lidi. (egyedül)

30 Szegény Corra!... Mily szerelem és mily nemes feláldozás! 'S ő azt véli, hogy ez engem nem indít meg, hogy én szerelmét visszaut-

25 itt] [Beszúrás a sor fölé.]

30 Corra!...] Corra!... <mennyi>

30 nemes] [Beszúrás a sor fölé.]

sítom!... Nem, nem! de jobb, ha ő nem tudja, hogy szívem közeledésekor sebesebben ver... Mióta Márton megcsalt, a' szívemnek többé nem hiszek 's mi a' szerelem hit nélkül?!... Boldogíthatnám-e így?!... pedig ő megérdemli ám! *rémülettel*. De istenem! nem Márton hangja-e ez, a' mit hallok?... vallyon mit akarhat velem?

Negyedik jelenet.

Lidi. Márton.

MÁRTON. *az ajtóban.* Jó napot, Lidi!

LIDI. Mit akarsz itt? 10

MÁRTON. *a' szobába jó, gúnnyal.* Látni akartam, hogyan vagy, és hogy vigasztalódtál-e már?

LIDI. Vigasztalódtam, a' mint vigasztalódni lehet ily fájdalomban, ily veszteség után.

MÁRTON. Jó, jó; pedig én a' faluban hallottam, hogy az öreg Mihály gyöngéden szerető leánya nagyon furcsa módon siratja meg atyját. 15

LIDI. Nem értelek!

MÁRTON. Sajnálom; pedig a' faluban mindenki megértene.

LIDI. Ugyan, hagyd a' falut és pletykáit, és mond el, a' mi mondanád van. 20

MÁRTON. Hát azt hallom, hogy nem nagyon sirod ki szemeidet utánam.

LIDI. Bizony meg is érdemelnéd, a' hogy te viselted magadat irányomban! 25

MÁRTON. No hiszen ha találsz a' vidék fiataljai közt derekabbat nálam...

LIDI. Nem keresek!

MÁRTON. Mert már megtaláltad!

LIDI. Mit találtam meg? 30

4 *rémülettel.*] <erőt vesz magán.> *rémülettel.*

11 vagy,] [Hiányzó vessző pótolva.]

20 pletykáit] <ply> pletykáit

20 mond] mond <,>

MÁRTON. Szeretődöt!

LIDI. Szeretőmet!

MÁRTON. Azt hát; még pedig olyat, a' ki becsületedre válik; egy cigány legényt, országkergetőt... azt a' tolvajt!

5 LIDI. Micsoda? Corra országkergető?... Corra tolvaj?

MÁRTON. Nini! már tudod is, hogy kit értettem!

LIDI. Hát nem ismerlek-e mindnyájatokat?!... és aztán Corra néha meglátogat engem, mint jó barát, mint testvér, de azért nem szeretöm!

10 MÁRTON. Lárifári!... hidje, a' ki akarja; nem én!

LIDI. Ugyan mond csak, hát miért tagadnám, ha úgy volna? Ki nek tartozom magamviseléséről számot adni? talán neked? ki oly gyalázatosan viselted magad.

MÁRTON. Azt nem mondom, de azért mégis szégyenled, hogy a' szeretőd cigány!

15 LIDI. Hogy szeretöm cigány!... Azt szégyenlhetném igaz, ha egy nyomorú, bectelen embert szeretnék!... 's azért nem szeretlek én többé téged!

MÁRTON. No már megint ez!... ezt már hallottam!

20 LIDI. Igen, de még azt nem hallottad, hogy Corrába szerelmes nem vagyok; de ha az lennék is, korántsem szégyenleném barna bőrét, sőt szerelmem büszkeségem, dicsősége lenne, mert ezen barna bőr szép és nemes lelket rejt!

MÁRTON. Szép és nemes lelket!... várj csak, várj, hiszen majd meglátod! Ő egy büszke semmiházi ember, ki jól tud hazudni, 's hogy téged megcsal, az csak mulattatja!... Ha rád únt, bizony olyan szépen ott hágy a' faképnél, hogy még azt se mondja: befellegzett!

25 LIDI. Menj innét!... Nem tudom, miért jövel, de azt mondhatom, hogy jelenléttedet már megelégtettem. Távozz!

30 MÁRTON. Majd bizony azért jövök olyan messziről egy szép leányhoz, hogy csók nélkül menjek el. *meg akarja csókolni.*

LIDI. *elvonúl tőle.* Csókot akarsz!... már hogy is ne!... Eltakarodol azonnal?

6 kit] <kiről akartam> kit

17 's azért] <Mint> 's azért [Beszúrás a sor fölött.]

19 már] már mond [Beszúrás a sor fölött.]

28 azt] az <[olvashatatlan]>

32 Csókot akarsz!... már hogy is ne!...] [Grafitceruzával áthúzza.]

MÁRTON. Egy tapodtat sem megyek, míg meg nem csókoltál... *kergeti 's hirtelen megáll, midőn Marist belépni látja.*

Ötödik jelenet.

Az előbbieket. Maris.

MARIS. *mérgesen.* Ejnye ni! hát itt is ilyen módon kell téged föltalálnom!?

MÁRTON. Maris!

MARIS. Igen, Maris; Maris, ki idáig követett, hogy meggyőződjön, mily csaló és gyáva ember vagy... itt e' lánnyal együtt találalak, midőn éppen meg akartad csókolni... a' vén bűbajos leányát... azt a' boszorkányt!... Nem szégyenled magad?

MÁRTON. A' vén bűvös leányát?

MARIS. Igen, annak a' vén gazembernek, csalónak leányát, ki ide volt kénytelen menekülni, mert a' faluban mindenki kerülté házát.

LIDI. Mert szegény volt!

MARIS. Mert meg nem is volt becsületes ember!

LIDI. Mert nemes lelkű volt, azért kerülték; 's mert meg nem értették, gyalázták!

MARIS. A' nyelved apádról maradt rád, te alamuszi, te! a ki szeretőmet akarod tőlem elhitegetni!

LIDI. Én!... Pedig nekem úgy tetszik, hogy engem hagyott el miattad; és esküszöm neked, hogy a' mióta meg kezdtem ismerni –, nem is nagyon bánom!

MARIS. Bizonyosan nagyon savanyú a' szőlő!

LIDI. Magad láthatod, hogy nem savanyú, mert magadnak kelle jőnöd egész idáig, hogy csak el ne szalaszd valahogy.

MARIS. Szemtelen!... Márton, tiltsd meg neki az efféle beszédet!... te meg jöjj velem...

MÁRTON. *nyugodtan.* Nem én!... csak menj magad; én itt maradok!

MARIS. Követni fogsz, azt mondom!

17 Mert] [Grafitceruzával áthúzva.]

23 a'] [Grafitceruzával áthúzva.]

27 csak] <meg> csak

MÁRTON. *mint előbb.* Én bizony nem megyek!

MARIS. No halld, Lidi?!... Ha nem szereted, hát mond neki, hogy jőjjön velem.

LIDI. Márton, már az imént kértelek, hogy hagyj el; légy szíves, 's
5 kövesd Marist.

MÁRTON. Nem! én maradok!

LIDI. Már ahhoz, hogy itt maradj, még az én beleegyezésem is kell,
én pedig azt akarom, hogy távozz!

MÁRTON. Csak azért is itt maradok, 's neked kell el menni, Maris;
10 mert nekem Lidivel beszélni kell, beszélni akarok.

LIDI. Semmit nem mondhatsz nekem, mit Maris is ne hallhatna.

MÁRTON. Beszélnem kell veled! *félre.* No várj csak, majd fáj mindjárt
a' szíved!

LIDI. Mi az hát?... beszélj!

15 MÁRTON. A dolog Corrárt illeti!

LIDI. Egyetlen barátomat, ki nekem megmaradt!

MÁRTON. De bizony még ő sem maradt meg!

LIDI. Hogyan? nem maradt barátomul? – És miért?

MÁRTON. Mert idejövet találkoztam vele; összevesztünk és össze-
20 verekedtünk; tartoztam neki még a' múlt ízről a' kölcsönnel, és
bezúztam a' fejét!

LIDI. Óh ég! 's való való lenne ez?

MÁRTON. No ha mondom neked!

LIDI. *térdein.* Ó istenem, most mindenemtől megfosztottál!... Meg-
25 engeded, hogy a' szeretett atyáról, a' kiért csak egyedül éltem,
méltatlan emberek rosszul beszéljenek, 's azon pillanatban, mi-
dőn szívem Maris rút beszédei miatt vérzik... kell megtudnom
azon egyetlen barátom halálát, ki még megmaradt, 's a' ki bol-
dogságának akartam szentelni egész életemet! – Oh istenem! is-

4 szíves,] [Hiányzó vessző pótolva.]

8 távozz] [Grafitceruzával kiegészítve: távozzál]

15 A dolog] <Corrárt illeti>

22 Óh ég! 's való] Óh ég! <egész> 's való [A „'s való” beszúrva a sor fölé.]

24–25 Megengeded, hogy] engeded, hogy [Beszúrás a sor fölé.]

25 a' kiért] <csak> a' kiért

25 csak] [Beszúrás a sor fölé.]

27 Maris rút] Maris <csúnya> rút [A „rút” beszúrva a sor fölé.]

tenem! ez sok; bocsáss meg, ha ezen teher súlya alatt lerogyok,
's vedd magadhoz lelkemet! *fölkel 's a' házból kiszalad.*

Hatodik jelenet.

Márton. Maris.

MARIS. Mit akar tenni?

5

MÁRTON. Soh'se gondolj vele, majd visszajő!

MARIS. Nem, nem! szívem mondja, hogy valami nagy dolgot akar
elkövetni... talán a' tóba akar ugrani!

MÁRTON. *az ajtóhoz fut.* A' tóba!... nagy isten!

MARIS. *ki az ajtóig követé.* Nézd csak Márton, már fölért a' dombte- 10
tőre!

MÁRTON. Igen, haja szétbomladozott; szemei meredtek!

MARIS. Most beszél! mintha istenéhez fohászkodnék!... keresztet
vet magára... *elfordúl 's sikolt.* Ah!... a' tóba ugrott!

MÁRTON. Szegény leány! 15

MARIS. 'S te nem is gondolsz rá, hogy megmentsed?

MÁRTON. Erre nincs mód!

MARIS. De kísértsd meg legalább!

MÁRTON. A míg hozzá fognék...

Hetedik jelenet.

20

Az előbbieik. Corra.

CORRA. Hol van Lidi?

MARIS. Épen most ugrott a' tóba!

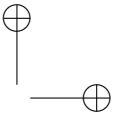
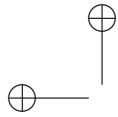
CORRA. A tóba? Mikor?

MARIS. E' pillanatban; még megmentheted... Jer, megmutatom a' 25
helyet, hol beugrott! *Ketten el.*

20–22 *Hetedik jelenet...* van Lidi?] [Grafitceruzával áthúzva.]

23 MARIS. Épen most ugrott a' tóba!] [Grafitceruzával áthúzva.] MARIS. Ah
ott siet Kóra – meglátta – ő megfogja menteni *(el)* [Grafitceruzával, majd
fekete tintával besúrvva a sor fölött.]

24–26 CORRA. A tóba?...beugrott!] [Grafitceruzával nagyobb szövegrész
áthúzva.]

Nyolczadik jelenet.

Márton (egyedül) az ajtónál áll.

Utánna ugrott!... egyedül fölbukik!... Lidinek vége!... Megint a' víz
alá merül!... Nem látni semmit!... semmit!... Ah! most megint
5 a' víz színére emelkedik, 's Lidit hozza... megmentette!... Kijött
a' tóból 's most ide hozza!... Most el innét!... Az ablakon át is
megláthatom, mi történik! *El.*

Kilenczedik jelenet.

Corra. Lidi.

10 CORRA. *Lidit karjaiban hozza, 's az ágyra leteszi, 's mellé térdel. Lidi!*
életem! szerelmem! lelkem lelke!... Nyisd föl szemeidet; térj ma-
gadhoz; hald Corrádat, ki téged szeret!... Oh az istenért, hald
őt!... Lidi! Lidi! meghalok, ha azonnal nem térsz magadhoz!

— LIDI. *szemeit fölnyitja, 's szétnéz; észreveszi Corrát; nagy izgalom*
15 *után 's között. Corra! barátom! – Corra! – Hogyan? te élsz? –*
Nem haltál meg? – Hát nem ölt meg téged? nyakába borúl. Oh!
testvérem!

CORRA. Lidi, mit beszélsz! Én nem értelek!

20 LIDI. *Corra fejét tapogatja. De hisz itt nincs seb! fejednek nincs sem-*
mi baja!

CORRA. Istenem! félre beszél!

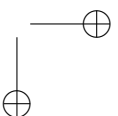
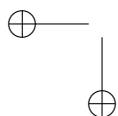
LIDI. Ó nem! hanem Mártontól hallottam, hogy veled az erdőben
verekedett 's megölt!

1 *Nyolczadik*] *Nyolcadik* [Grafitceruzával áthúzva.] 7ik [Grafitceruzával,
majd fekete tintával írt utólagos betoldás.]

3 *Utánna*] *Kóra Utánna* [A „Kóra” grafitceruzával, majd fekete tintával be-
szűrve a sor fölé.]

8 *Kilenczedik*] [Grafitceruzával áthúzva.] 8ik [Grafitceruzával, majd fekete
tintával írt utólagos betoldás.]

11 *szemeidet*] [Az „i” grafitceruzával áthúzva.]

CORRA. Oh! az alávaló!... 's azért akartál volna életednek véget vetni?

LIDI. Atyám emlékét is gyalázták, aztán Márton azt mondá, hogy megszűntél élni; nem maradt a' földön többé senkim!... Miért élted volna tovább?

5

CORRA. Tehát szeretsz, mert élni kívánsz, ha én is élek!

LIDI. Testvérem!

CORRA. Testvéred! és semmi más!?

LIDI. Szívem meghalt!... Érted most, hogy mennyire gyűlölöm Mártont?

10

CORRA. Értem, mert ennek más vége sem lehetett. – A szerelem sérelmet nem szenved 's csak akkor valósítható, ha az két egyenlően nemes lélek kifolyása, melyek egyformán képesek égi 's magasztos hevélyeiket egyesíteni.

LIDI. Szavaid mély igazságot tartalmaznak. – Én egész másnak érzem magamat 's többé nem is ismerem önmagamra!... de gyöngé, kimerült vagyok... nyugalomra van szükségem... hagyj magamra.

15

CORRA. Beteg lehetnél! valamire lehetne szükséged 's egyedül lennél!... Nem jobb lenne, ha maradnék?

20

LIDI. Köszönöm barátom; már jobban érzem magamat; pár órai nyugalom és álmom egészen helyre fog hozni.

CORRA. Így hát... jó éjt!

LIDI. Jó éjt! életem megmentője!... Hála neked!

CORRA. Jó éjt! *El.*

25

8 Testvéred!] Testvéred! <igen>

11–15 – A szerelem...tartalmaznak. –] [Grafitceruzával nagyobb szövegrész áthúzva.]

16 nem is] nem <akarok meghalni> is

16 önmagamra!...] [Az „ö” grafitceruzával „e”-re javítva.]

19 lehetnél!] lehetnél! <'s>

25 *El.*] [Grafitceruzával áthúzva.] (félre) nem hagylak el. (*el.*) [Grafitceruzával, majd fekete tintával írt utólagos betoldás.]

14 hevélyeiket] hevély – szenvedély, hevület.

Tizedik jelenet.

Lidi. (egyedül)

Az est közelg, 's e' vihar!... ez rettenetes! Szegény Corra, hogy fog haza érni!... Az ég egészen besötétült... mint dörög!... mint villámlik! – Istenem! istenem! Corra! Corra!... Az istenért, térj vissza! *az ajtó kitárul és a' küszöbön Márton jelenik meg.*

Tizenegyedik jelenet.

Lidi. Márton.

LIDI. *rémülettel.* Oh ég!

10 MÁRTON. *feléje közeledik.* Nem a' te Corrád!... nem!... én vagyok, Márton! én, ki eljövök magam megboszúlni!

LIDI. *büszkeséggel.* Mit akarsz tőlem?

MÁRTON. Szerelmedet!

LIDI. Azt megvetted!

15 MÁRTON. Igen, akkor!... de most bírni akarom.

LIDI. Te egy más leányt szeretsz.

MÁRTON. Te szeretsz mást, te. Midőn az imént láttam, hogy az a' cigány karjaiban ide hozott, 's szeméből büszkeség és boldogság sugárzott, mert életedet mentheté meg, az irigység 's legyőzhetetlen féltékenységi lopta magát szívembe; 's megesküvém, hogy

20 nem az övé léssz, de az enyém! – mert én még mindig szeretlek!

LIDI. Meglehet, de az én szerelmem meghalt!... te magad ölted mind örökre meg!

MÁRTON. Oh bocsáss meg Lidi, bocsáss meg nekem!... hisz látod, én még mindig szeretlek.

25 LIDI. Hagyj el engem!

MÁRTON. Nem, addig el nem hagylak, míg meg nem bocsátottál... vagy azt hiendem, hogy Corrát szereted.

LIDI. Hígyj, a' mit akarsz, de távozz!

12 tőlem] [Grafitceruzával áthúzva.]

26 el] [Beszúrás a sor fölé.]

29 távozz] [Grafitceruzával kiegészítve: távozzál]

MÁRTON. Igen, igen; az imént az ablakon át figyeltem rád; nagyon jól láttam, mint merengett tekinteted rajta! Te szereted őt!

LIDI. Én nem tartozom neked számot adni érzelmeimről!

MÁRTON. Ő ügyesen meg tudta nyerni szívedet, 's ma életedet ment-
vén meg, háládat is megszerzé magának! 's te megadod neki azon 5
szerelmet, melyet tőlem megtagadsz!

LIDI. Nem dobtad-e el magadtól szerelmemet?... Tehát mit akarsz velem?... Távozz; minden hasztalan!... Én többé nem szeretlek!

MÁRTON. *dühösen.* Ah! nem szeretsz többé?!... nem szeretsz többé,
és azt hiszed, hogy csak oly könnyen szabadúlsz meg tőlem? 10

LIDI. Nem adhatok neked egyebet, mint hallgatásom 's megvetése-
met!

MÁRTON. Első szerelmi esküidet nekem tevéd! – 's nincs jogodban
szívedet másnak ajándékozni.

LIDI. *az ajtót mutatja neki.* Távozz! 15

MÁRTON. Nem, én nem távozzom, mert szeretlek!

LIDI. Távozz, mondom!

MÁRTON. *megragadja.* Nem, mert szeretlek!

LIDI. *kiszabadul öleléséből, 's egy kést ragad föl, mely az asztalon fekszik.* Ha közeledel, megölöm magamat! 20

MÁRTON. *egy ugrással mellette terem, megragadja kezét, abból kiragadja a kést és messzire el veti.* Elevenen, vagy holtan, de enyém léssz!

2 merengett] merengett <el>

8 Távozz] [Grafitceruzával kiegészítve: Távozzál]

8 minden] minden <hiáb>

11 LIDI.] LIDI. <Nincs egyéb ajánlani valóm>

11 Nem] [„Nincs”-ből átalakítva.]

11 egyebet] <egyéb ajánlani valóm> adhatok neked egyebet [Beszúrás a sor fölött.]

11 's] mint hallgatásom 's [Grafitceruzával áthúzva.]

14 szívedet] szívedet <egy>

15 Távozz] [Grafitceruzával kiegészítve: Távozzál]

17 Távozz] [Grafitceruzával kiegészítve: Távozzál]

Tizenkettedik jelenet.

Az előbbieik. Corra.

CORRA. *Mártonra rohan.* Gyalázatos és gyáva kölyök!... takarodj innét, vagy megöllek, mint egy haszontalan kutyát!

5 MÁRTON. *reszket, de nyugalmat tettet.* Mily joggal fenyegetsz te engem?

CORRA. Azon joggal, melyel a' becsületes ember gazember ellenében bír!

10 MÁRTON. 'S hát ha én is azt felelném neked, 's hátha én próbállak meg innét eltávolítani?

CORRA. *dühösen fölragad egy ott fekvő dorongot.* Akkor szétzúzom agyadat!... Válassz!

LIDI. *megragadja Corrának Mártonra fenyegetve fölemelt karját.* Engedd élni; ne mocskold be vérével kezéd!

15 CORRA. Úgy hát távozzék azonnal, 's soha ne merészeljen többé szemem elébe kerülni!

MÁRTON. Megyek; de megboszúlom magamat!

Tizenharmadik jelenet.

Lidi. Corra.

20 LIDI. Ó Corra, mennyi halálával tartozom már neked!

CORRA. Nyugodj meg, Lidi! nyugalomra van szükség: aludj békével; nincs mitől tartanod; én ajtód elébe fekszem, 's úgy őrködöm fölötted!

25 LIDI. Ez már valóban sok jószág tőled... egészen zavarba hozasz... mivel érdemeltem én meg mindezt?... Köszönöm! köszönöm!

3 takarodj] [Grafitceruzával kiegészítve: takarodjál]

15 ne merészeljen] [Beszúrás a sor fölött.]

17 magamat] magamat! (*el*) [Grafitceruzával, majd fekete tintával írt utólagos betoldás.]

21 Nyugodj] [Grafitceruzával, majd fekete tintával kiegészítve: Nyugodjál]

21 meg] [Grafitceruzával áthúzva.]

24 zavarba hozasz...] [Grafitceruzával áthúzva.]

CORRA. Ne köszönd azt, mit érted tévék! Legédesb jutalmam ajkad egy mosolya... szemeid egy pillantása leend, melyet annyira szeretek!

LIDI. Corra, szavaid zavarba hoznak!

CORRA. Nem tetszenek szavaim?

5

LIDI. Nem... de...

CORRA. Én nem kívánok semmit; de lehetetlen, hogy elzárjam lelkemtől azon reményt, hogy eljövend a' nap melyben szívem vonzalmában osztozni fogsz!

LIDI. Corra! (*E' jelenet alatt a' lenyugvó nap vörös fénnyel terjedt a' kunyhó belsejében szét.*)

10

CORRA. Oh! ne felelj!... engedd lelkemet a' remény édes álmaiba ringatnom!... szabadjon hinnem, hogy ezen, most bánat fátyolozta szép szemeket egykor a' szerelem napja világítandja meg, melyet szíved a' szegény cigány iránt fog érezni.

15

LIDI. Az én szívem szomorú, 's nem tud szeretni!

CORRA. Karjaimban mindig megsirathatod atyádat; könnyeim a' tiédde fognak összefolyni.

LIDI. De így én semmi boldogságot sem lennék képes neked szerezni!

20

CORRA. Az emberek legboldogabbjává tennél!... Csak egy szót... egyetlen egy szót mondj!

LIDI. Ma este gyöngének és fáradtnak érzem magam!... Ne kívánj tőlem semmit! én nem tudom, mit akarok... e' sok lelki kín megtört!

25

CORRA. Nem kérek tőled semmit... engedelmeskedem; várok... türelmes leszek! az ablakra mutat. Nézd a' lenyugvó napot, tűzgolyója a' tóban tükrözi magát, nem egyformán szép, egyformán fényes mind a' kettő?... pedig az egyik csak árny!... csak a' másik valóság!

30

13 bánat] [Ráírva áthúzott, olvashatatlan szövegre, grafitceruzával bekerevezve.]

16 szomorú,] [Hiányzó vessző pótolva.]

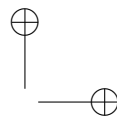
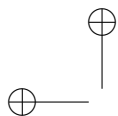
18 összefolyni] <egybe> összefolyni [Az „össze” beszúrva a sor fölé.]

19 én] én <neked>

23 Ma este...magam!] [Grafitceruzával áthúzva.]

23 fáradtnak] fáradtnak [Emendálva.]

27–28 tűzgolyója] <melynek> tűzgolyója

LIDI. Mit akarsz ezzel mondani?

CORRA. Szerelmed Márton iránt csak futó és csalékony árny volt, de ha egykoron engem fogsz szeretni, e' szerelem valódi leend! *az esteli harang hallatszik.*

5 LIDI. Üdvözlégy Mária!... Imádkozzunk! *keresztet vet magára, letérdel.*

CORRA. *összetett kezekkel mellette áll 's szinte imádkozni látszik. Lassú zene. Lidi fölkel.* Már most, miután lelkünket egy közös imában emeltük az istenhez; már most, miután imánk egy közös imába

10 összefolyt... még most is megtagadod tőlem szívedet?

LIDI. Ha szívem még egyszer szerelemre fogna ébredni, e' szerelmet csak neked ajánlom fel! Isten is úgy akarja!

CORRA. Ha igazat mondasz... óh esküdj erre karjaimban!

LIDI. *nyakába borúl.* Esküszöm neked atyám emlékére!

15 CORRA. Isten! hála neked!

A függöny legördül.

2 és csalékony] [Beszúrás a sor fölé.]

8 Már] [Grafitceruzával, majd fekete tintával utólagosan kihúzva.] És [Grafitceruzával, majd fekete tintával sor fölé beszúrva.]

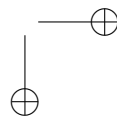
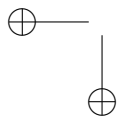
9 már most,] [Grafitceruzával áthúzva.]

9 imánk] <[olvashatatlan]> imánk [Beszúrás a sor fölé.]

10 összefolyt...] összefolyt... oh mond [Az „oh mond” grafitceruzával, majd fekete tintával beszúrva a sor fölé.]

13 esküdj] [Grafitceruzával kiegészítve: esküdjél]

7 szinte] [Értsd: szintén.]

Negyedik fölvonás.

A cigány család putrija.

Első jelenet.

Iszturka. Jordán.

ISZTURKA. *hallgatódzik.* Fiam, még sem hallod bátyád lépteit? 5

JORDÁN. Nem, anyám.

ISZTURKA. De bizony... most úgy tetszik, hogy valamit hallok...

JORDÁN. Csalódotl, anyám; a' szél zúg az erdőben.

ISZTURKA. De akkor hát, istenem, mi történhetett vele?... Egész éjszaka oda van... pedig ő ezt nem szokta tenni... mert ő igen rendes ember... az én szegény fiam!... Csak valami baja ne történt légyen! azt túl nem élném!... Hát nem szenvedtem már én eleget az életben! 10

JORDÁN. Nyugtasd meg magad, jó anyám; majd megjő épen, egészségesen... nem történt vele semmi!... aztán nem vagyok-e én is itt, második fiad? 15

ISZTURKA. Ó igen; bizonyára! ó én téged is szeretlek, szegény fiú!

JORDÁN. Ó igen! jól tudom én, hogy bár engem fiadnak nevezesz, de azért még sem vagyok gyermeked.

ISZTURKA. Hát nem mindegy-e az? nem vagy-e szegény nővérem fia, ki téged halálos ágyán bizott gondjaimra? 20

JORDÁN. Jó anyám! Bátorság!... Corra visszajövend; nem oly könnyen lehet elbánni Corrával, kinek bátorsága és ereje az egész vidéken ismeretes.

ISZTURKA. Igen, de hát ha valami dühös, vad állat támadta meg; meglehet, hogy ereje 's bátorsága nem lesz elegendő. 25

JORDÁN. *mosolyogva.* Anyám, a' nyugtalanság már a' lehetetlent is láttatja veled, hiszen a' mostani évszakban sem medve, sem farkas nem sétálgat a' vidékben.

1 Negyedik fölvonás.] [Grafitceruzával áthúzva] Harmadik felvonás. [Grafitceruzával, majd fekete tintával írt utólagos betoldás.]

28 medve,] [Hiányzó vessző pótolva.]

ISZTURKA. *felugrik.* Hallod?... ezek az ő léptei!... ismerem!
JORDÁN. Igen anyám, nekem is úgy tetszik.

Második jelenet.

Az előbbieik. Corra.

- 5 CORRA. *a' színfalak mögött.* Anyám! anyám! itt vagyok!
ISZTURKA. *azon oldal felé fut, honnét a' hangot hallja.* Ah! fiam!
CORRA. *belép és anyja karjaiba veti magát.* Anyám, bocsáss meg a
nyugtalanságért, melyet neked okoztam!
JORDÁN. Hát rám nem is nézesz? vagy azt hiszed, hogy én nem szen-
10 vedtem távolléted miatt?
CORRA. *kezét nyújtja neki.* Kedves Jordánom, én ismerem és becsü-
löm irántami vonzalmad!
JORDÁN. Már így jól van! ezt szeretem tőled hallani!
ISZTURKA. Már most beszéld el, mit tevé?
15 CORRA. Kénytelen voltam az éjet Lidi ajtaja előtt eltölteni, kit az
a' semmirekellő Márton üldözőbe vett, mióta azt képzei, hogy
szeretjük egymást.
ISZTURKA. Tehát valóban szeret téged Lidi?
CORRA. Nem tudom, anyám; de reménylem azt!
20 ISZTURKA. Kedves fiam, reménylhetsz is!... Én Lidit figyelemmel kí-
sértem, 's olvasni hiszek szívében, mely egészen a' tied!...
CORRA. Én is úgy hiszem, jó anyám, hogy jól olvastam Lidim sze-
meiben!... ó igen, azt hívém olvasni azokból, hogy szeret!
ISZTURKA. Kedves gyermekem, a' mit előreláttunk, igaz!... Én látom
25 a' jövőben, hogy te nagy lelki indulatokon fogsz átmenni!
CORRA. Édes indulatokon!
ISZTURKA. Igen, minden óra új érzelmet fog költeni lelkedben. Sem-
mi sem hasonlítható azon időhöz, midőn a' való szerelem első
virágai majdnem észrevétlenül nyílnak; és e' nagy szenvedély

12 vonzalmad] [Grafitceruzával kiegészítve: vonzalmadat.]

14 Már...mit tevé?] [Grafitceruzával áthúzva.] Fiam hol voltál? már ag-
gódni kezdék! [Grafitceruzával, majd fekete tintával sor fölé besúrvva.]

28 való] való <és>

28 első] [Besúvás a sor fölé.]

megőrzi nyomát az emberi szívben, a' mig az csak dobogni képes!

CORRA. Nemde anyám, az életben csak egyszer lehet tökéletesen és tellyesen szeretni?

ISZTURKA. Igen, fiam! A' többi mind semmi!

5

CORRA. A' mit én most érzek, az rendíthetlen érzelem; 's halandó hüvelyemet túlélve, lelkemmel együtt fog az egekbe szállani, honnét eredett.

ISZTURKA. A valódi szerelem első jelenségeiről megismerhető. Egy hirtelen gerjedő érzelem az, melyet az előtt magunkban soha nem éreztünk, mely egy csapással leigázza minden erkölcsi erőnket; bár mily korban is vesz erőt szívünkön, mindig újoncznak talál, ki legédesb érzelmekbe ringat, mindennap előbbre visz, 's csak akkor fedezi fel magát előttünk, midőn korlátlan hatalmáról felettünk bizonyos!

10

15

CORRA. Ó igen! ekkor aztán többé el nem rejtőzik, korlátlan kényűrként beszél, parancsol, 's mi oly boldogok vagyunk, hogy gyémántokból 's virágokból készült uralkodói pálczája előtt meghajolhatunk. – de anyám, hátha Lidi mindezt nem érezi?

ISZTURKA. Van okod ezt gyanítani?

20

CORRA. Tartózkodása megfagyasztja lelkemet, 's fáj nekem!

ISZTURKA. Ez ne nyugtalanítson!

CORRA. Hogyan?

ISZTURKA. Látod, a' nő, legyen az bár mily rendű és rangú is, mindig nő marad; – mindig és mindenhol ugyanazon érzetek árján kell áthaladnia! Érezve, gyanítva azon befolyást, melyet ezen ébredező szerelem egész jövőjére gyakorolni fog, igyekszik azt viszaodázn... fél tőle, küzd ellene...

25

CORRA. 'S ha legyőzi?

ISZTURKA. Ne tarts tőle, fiam! e' pillanattól kezdve a' szenvedély óriási léptekkel halad! – Nem tűr az ellentállást! – ha gátat emelsz

30

11–13 mely egy...talál, ki] [Hosszabb szövegrész grafitceruzával áthúзва.]

16–19 ekkor aztán...meghajolhatunk. –] [Hosszabb szövegrész grafitceruzával áthúзва.]

26–28 Érezve, gyanítva...viszaodázn...] [Hosszabb szövegrész grafitceruzával áthúзва.]

ellene, áttöri azt, és égető habjai előzönlik annak lelkét, ki vele szembeszállani merészkedett!... Ekkor, ezen pillanatban, tökéletesen legyőzve, a' nő egészen a' szeretett férfi hatalmába adja magát!

- 5 CORRA. Szavaid boldogsággal halmoznak, anyám!... és reménnyel.
De mi zajt hallok?... Léptek!... mintha örök, katonák jőnének!
ISZTURKA. Jordán, nézd meg, ki jó?
JORDÁN. *ki ez alatt a' színpad elején munkával foglalkozott, föláll.*
Megyek, anyám!

10 *Harmadik jelenet.*
Az előbbiek. Biró. Örök.

- CORRA. Mit kerestek itt?
BIRÓ. Téged!
CORRA. Engem? 's mit akartok tőlem?
15 BIRÓ. Bezárunk, 's elítéltünk, a' mint a törvény rendeli.
ISZTURKA. Oh ég!
CORRA. Engem bezárni! engem!... engem megbüntetni! és miért?
BIRÓ. Nem azért jöttem, hogy neked számot adjak!... különben magad is jól tudod!
20 ISZTURKA. Az én fiam semmi rosszat nem követett el.
BIRÓ. Hallgass, vén boszorkány, vagy téged is magunkkal viszünk.
CORRA. Több tisztelettel szóljon ked anyámhoz!... vagy távozzatok innét, hol nincs mit keresnetek!
BIRÓ. Ó igen, mi eltávoztunk, de te is velünk jössz. *az örökhöz.* Fogjátok, és kötözzétek meg. *az örök meg akarják ragadni Corrá.*
25 CORRA. Hátra! hozzám ne nyúljatok! *az örök hátrálnak.*
ISZTURKA. Istenem! istenem! mit jelentsen mind ez! Corra! Corra! imádott fiam! *Sír.*
CORRA. Anyám, csendesülj; velök megyek, hogy megtudjam, mind
30 ez mit jelent; néhány óra múlva már itthon leszek nálad. Az ártatlanságot nem szokták büntetni!

24-25 Fogjátok,] [Hiányzó vessző pótolva.]

22 ked] [Értsd: kegyelmed]

BIRÓ. Menjünk, 's ne fecsegi annyit. *az örökhöz, kötözzétek meg! az örök engedelmeskedni akarnak.*

CORRA. Ne közeledjete, mondom, vagy összezúzlak mindnyájatokat!

JORDÁN. Bátyám, segítek neked?

5

CORRA. Nem! hagyj őket; ők mit se tehetnek nekem! Én nem félek tőlök! *megöleli anyját.* Légy nyugodt, anyám; ez bizonyosan Márton műve! Mond meg Lidinek, hogy menjen a' grófhhoz, 's beszéljen vele.

ISZTURKA. Fiam, én reszketek miattad!

10

BIRÓ. Elhallgatsz már ezzel az örökös pityergéssel! *az örökhöz.* fogjuk meg no, hogy már egyszer vége legyen.

CORRA. Engem meg nem fogtok! A' becsületes és szabad embert nem szokás megkötözni... én magam fogok előre menni... kövessetek. *Emelt fővel, büszke magatartással el. a' biró és örök szótlan utánna.*

15

Negyedik jelenet.

Iszturka. Jordán.

ISZTURKA. *térdeire hűll.* Istenem! istenem! védelmezd őt!

JORDÁN. Kelj föl, anyám, és csendesülj; Corra ártatlan; nem tehetnek neki semmit.

20

ISZTURKA. Ki tudja? a' szegény iránt igaztalanok szoktak az emberek lenni, 's bizonyosan valami ügyesen koholt ármány áldozata lesz!

JORDÁN. Meglehet; de feledez anyám, hogy a gróf kegyes párt fogónk!

25

ISZTURKA. *fölsindultan.* A' gróf!

JORDÁN. Igen, gróf Fegyveressy!

1 Menjünk,] [Hiányzó vessző pótolva.]

5 neked] [Grafitceruzával áthúzza.]

6 se] [Grafitceruzával kiegészítve: sem.]

8 grófhhoz,] grófhhoz, [Hiányzó vessző pótolva.]

20 Kelj föl, anyám,] [Hiányzó vesszők pótolva.]

25 feledez] feledez [A harmadik „e” grafitceruzával beszúrva a sor fölé.]

ISZTURKA. *látható fölindulással.* Fegyveressy! Fegyveressy! – Hisz ez éppen a' borzasztó!... hogy Fegyveressynek hívják! Én nem mehetek hozzá!

JORDÁN. Anyám, én nem értelek.

- 5 ISZTURKA. Ah! én valóban őrült vagyok! Hogy is gondolhatok ilyen-
mire, midőn fiam veszedelemben forog!

JORDÁN. Mit akarsz ezzel mondani?

ISZTURKA. Semmit! semmit!... de még is jobb szeretném, ha Lidi menne a' grófhhoz.

- 10 JORDÁN. Éppen itt jó!... a' gondviselés küldi.

Ötödik jelenet.

Az előbbiek. Lidi.

LIDI. *izgatottan, 's szemeivel Corrárt keresi.* Nincs itt Corra? hol van?

ISZTURKA. Az ég küldött ide, leányom!

- 15 LIDI. Talán valami szerencsétlenség érte?

ISZTURKA. Örökkel vezették el, hogy börtönbe zárják, elítéljék.

LIDI. Corrárt? 's mi joggal?

ISZTURKA. Az erősebb jogával!

LIDI. Én azt hiszem, hogy a' becsületes ember legerősebb!

- 20 ISZTURKA. Nálunk még nem úgy van!

LIDI. De úgy lesz!... Én azt hiszem, hogy a' szegény és becsületes még több joggal követelhet igazságot, mint a többi ember!... 'S mily vád terheli?

JORDÁN. Arról nem szóltak semmit.

- 25 ISZTURKA. Corra azt véli, hogy Márton keze van a' dologban.

LIDI. Ah igen! igen!... neki igaza van!

JORDÁN. } Te is azt hiszed?

ISZTURKA.

- 30 LIDI. Nem kételkedhetem róla!... Oh! előérzetem engem soha sem csal meg!

ISZTURKA. Miféle előérzeted?... talán ez sejtetett veled valamit?

LIDI. Igen!... hallgassatok meg!... körülbelől egy óra előtt a' tó partján ültem; az ég kék 's a lég átlátszó tiszta volt. Egyszerre a' lát-

20–22 ISZTURKA....többi ember!...] [Piros ceruzával megjelölt szövegrész.]

határt sűrű fekete fellegek boríták el, melyek dühös éjszaki szél által oly gyorsasággal űzettek felém, a' mily gyorsasággal a' szerencsétlenség szok járni... Néhány percz alatt az egész égbolt elsötétült, a' vihar a' sziklák üregeiben bömbölt, 's a' tó habjait oly dühösséggel csapkodta, hogy ezek víztölcsért képezve engem elsöprettével fenyegettek. Rémület ragadott meg, 's a' természet e' 5 félelmes gyászos kitörésében rossz előjelt véltem látni, 's ide futék megtudandó, ha vallyon Corrárt nem érte-e valami szerencsétlenség!

ISZTURKA. Kedves gyermekem, te tehát szereted őt? 10

LIDI. Igen, Iszturka... úgy hiszem!

ISZTURKA. Ha így van a' dolog, akkor fuss a' gróf kastélyába... egyedül ő képes rajtunk segíteni.

LIDI. Futok, anyám; de engedd Jordánt velem jőni, mert félek, hogy Mártonnal találkozom. 15

ISZTURKA. MenjeteK gyermekeim, menjeteK!... én itt maradok, és kérem az istent, hogy adja vissza szeretett gyermekemet!

A függöny legördül.

Változás.

Földszinti szoba a' grófi kastélyban; a' szinpad fenekén kertre nyíló 20 tág csarnok. – Jobbra, balra szobák.

Hatodik jelenet.

Gróf Fegyveressy György. Gróf Fegyveressy Antal.

GYÖRGY GRÓF. egy asztal mellett ül, kezében hírlap. Kinek írsz?

ANTAL GRÓF. összehajtja a' levelet. Ügynökömnek... már bevégeztem. 25

GYÖRGY GRÓF. Szegény barátom, miféle felleg borítja homlokod? Nagyon megváltoztál, mióta számkivetésedből haza tértél!

1 fekete] [Beszúrva a sor fölé.]

12 akkor] [Beszúrva a sor fölé.]

23 Fegyveressy] Fegyveressy [Emendálva.]

23 Fegyveressy] Fegyveressy [Emendálva.]

28 mióta számkivetésedből haza tértél!] [Piros ceruzával aláhúzva.]

ANTAL GRÓF. Tíz évi számkivetés elég megváltoztatni az embert!

Ah! 's egyéb teher is nyomja szívemet!

GYÖRGY GRÓF. Dehát mi az?... szólj... magyarázd ki magad... már három napja, hogy sarkallak, 's te mindig csak hallgatsz; pedig
5 semmi sem könnyíti meg annyira a' szívét, mint midőn fájdalomkat egy jó baráttal közölhetjük.

ANTAL GRÓF. *Györgynek kezet nyújt.* Kedves bátyám!... de mért okozzak neked bánatot, miután bajom orvosolhatatlan?

GYÖRGY GRÓF. Csak a' halál orvosolhatatlan!

10 ANTAL GRÓF. 'S hátha halál az, a' mi szívemet nyomja?

GYÖRGY GRÓF. Megvallom, nem értelek.

ANTAL GRÓF. Csak egyet mondok neked... Az én múltamban van egy megbocsáthatatlan tény, 's hogy ezt elkövetém, azért marják szívemet lelkeim vádjai!

15 GYÖRGY GRÓF. A' rejtély nem hogy világosodnék, de még jobban elborúl szemeim előtt!

ANTAL GRÓF. Ne beszéljünk erről, bátyám! ez fáj nekem!

Hetedik jelenet.

Az előbbieket. A házgondnok.

20 GYÖRGY GRÓF. Mit akarsz, András?

GONDNOK. Egy fiatal leány kíván Méltóságoddal beszélni.

GYÖRGY GRÓF. Ki az? honnét jő? és mit akar velem?

GONDNOK. Annak a' szegény, jó, becsületes, öreg Mihály halásznak a' leánya, a' ki mindig oly jó halat hozott a' konyhára, 's a' melyeket Méltóságod mindig oly jól megfizetett.
25

GYÖRGY GRÓF. Igen, igen, emlékszem; 's hát leánya mit akar tőlem?

1 Tíz évi...az embert!] [Piros ceruzával aláhúzva.]

2 egyéb] [A „gyé” piros ceruzával aláhúzva.]

11 nem] <én> nem

12 Az én] [Grafitceruzával áthúzva.]

12–13 van egy] [Grafitceruzával áthúzva.]

13 tény] tény van [A „van” grafitceruzával beszúrva a sor fölé.]

23 Mihály] <Márton> Mihály [Felülírva grafitceruzával és fekete tollal.]

24 a'] a' [Grafitceruzával áthúzva.]

GONDNOK. Ez a' szegény leány azóta árva lett!
GYÖRGY GRÓF. Hogyan? hát a' jó öreg Mihály meghalt? Bocsásd be leányát; bizonyosan szükségben szenved. A' *gondnok el.*

Nyolczadik jelenet.
György és Antal grófok.

5

ANTAL GRÓF. Bátyám, te szerencsés ember vagy, hogy a' nép bizalmát és szeretetét bírod.
GYÖRGY GRÓF. Ez egyetlen boldogságom... ennek szentelem életemet... hidd el, öcsém Antal, a' többi mind csupa képzelődés... A' nép bizalmát és szeretetét megnyerhetni, ez a' való boldogság!

10

Kilenczedik jelenet.
Az előbbiek. Lidi.

GYÖRGY GRÓF. Jó napot, gyermekem;... no, ne reszkess hát így!...
Hát öreg arczom és nagy szakállam ijeszt meg?
LIDI. Ó nem, méltóságos uram; én ismerem és szeretem Méltóságodat; – Méltóságod gyakran segített atyámon és mi szegény emberek nem feledjük azt el, ha valaki velünk jót tesz... főleg a' méltóságod jó tetteit, mert Méltóságod igazán szívéből tesz jót!
GYÖRGY GRÓF. Hát édes gyermekem, mi a' kívánságod?... hallom, hogy nagy inségben vagy!
LIDI. Oh! ez nem nagyon bánt engem; én fiatal és erős vagyok, megkeresem én a' magam kenyerét koldulás nélkül is.
GYÖRGY GRÓF. Jó; de hát akkor mit tehetsz neked? szólj!
LIDI. Hát hallja méltóságos uram... Van egy ártatlan legény, ki képtelen valami gonosz tett elkövetésére.
GYÖRGY GRÓF. No 's?

15

20

25

10 való] való [Grafitceruzával kiegészítve: valódi.]
16 és] és <más>
16–17 emberek] emberek<en>
23 neked] [Grafitceruzával áthúzva.] érted [Grafitceruzával, majd fekete tintával sor fölé besúrvva.]

LIDI. Hát ezt a' szegény fiút egy másik legény vádja folytán tolvaj-
ság miatt elfogták és bezárták.

GYÖRGY GRÓF. Hm! édes leányom, ez kényes dolog!... Hogyan lás-
suk ki az igazat?... Jót állsz szeretőd becsületességéről, mert nem
5 kétlem, hogy szeretődről van szó.

LIDI. Nem, méltóságos uram; de én szeretem őt, mert lehetetlen
Corrát ismerni és nem szeretni!

GYÖRGY GRÓF. Hogyan? mit mondasz?... Corra?

LIDI. Igen, méltóságos gróf úr... Corra!

10 GYÖRGY GRÓF. Corra, a' czigány?... fogadott fiam?

LIDI. Ugyan az!

ANTAL GRÓF. Bátyám, hogyan lehetséges az?

GYÖRGY GRÓF. Ő tolvaj?... ő egy semmirekellő!... mily gyáva, alá-
való hazugság ez!... Hogy hívják vádlóját?

15 LIDI. Nagy Mártonnak; leggazdagabb legény a' faluban.

GYÖRGY GRÓF. Ismerem a' semmiházit... bizony kötél lesz a' vége!
De hát mért haragossa Corrának?

LIDI. Mielőtt jobban kiismerhettem volna, elengedém magam csá-
bítani a' látszat által, és szeretém!... de mióta közelebbről meg-
20 ismertem és megszűntem szeretni, most félt Corrától!... és meg-
esküvék, hogy vetélytársán boszút áll!

GYÖRGY GRÓF. Ide hozták Corrát?

LIDI. A' bíró, meg néhány őr jöttek érte.

GYÖRGY GRÓF. *Csönget, a' házgondnok belép.* András, menj le magad
25 a' faluba, mond a' bírónak és a' jegyzőnek, hogy kéretem őket, ha
feljönének hozzám, 's elhoznák azt a' czigányt is, kit ma befogtak.

GONDNOK. Igen is, méltóságos uram!

GYÖRGY GRÓF. Várj csak, ez még nem minden!... Menj el egyúttal
Nagy Mártonhoz is, mond neki, hogy azonnal beszélni kívánok

3-4 lássuk] [Grafitceruzával áthúzva.] derítsük [Grafitceruzával, majd fe-
kete tintával sor fölé beszúrva.]

6 őt] [Olvashatatlan eredeti szövegre fekete tintával ráírva.]

13 egy] [Grafitceruzával áthúzva.]

19 által,] [Hiányzó vessző pótolva.]

20 szeretni,] [Hiányzó vessző pótolva.]

20 félt] félt<ékeny lett>

vele azon szántóföld iránt, melyet tőlem a' múlt héten meg akart venni.

GONDNOK. Igen is, méltóságos uram. *El.*

GYÖRGY GRÓF. Légy nyugodt, gyermekem, és ne aggódj ok nélkül.

LIDI. Köszönöm kegyességét, méltóságos uram! A' kiállott ijedtség miatt reszketek még most is. 5

INAS. *belép.* Gróf úr, Iszturka, a' czigány asszony kíván Méltóságoddal szállani.

ANTAL GRÓF. *nagyon izgatottan.* Iszturka!

GYÖRGY GRÓF. Iszturka!?... Helyes!... bocsásd be! *az inas el.* 10

ANTAL GRÓF. Iszturka!... Iszturka!... Nagy isten!

GYÖRGY GRÓF. Mi lelt, öcsém?

ANTAL GRÓF. Semmi... éppen semmi!

Tizedik jelenet.

Az előbbiek. Iszturka. 15

ISZTURKA. Itt vagyok uram, bár azon nap, midőn nevét megtudtam, esküvel fogadtam, hogy lábamat küszöbén át nem teszem; de most fiamról van szó, és eljövék, hogy visszaköveteljem őt!

ANTAL GRÓF. Ez ő! ez ő!... Semmi kétség többé!... És ezen fiú!... istenem! 20

GYÖRGY GRÓF. Corrát visszakapod; de magyarázd meg, mért gyűlölöd nevedet?... én e' gyűlöletet meg nem érdemeltem.

ISZTURKA. Méltóságod nem!... de bizonyosan rokonai egyike volt az, ki engem galád módon elcsábított... egész vajdaságunk leányai közt én voltam egyedül erényes... sokáig küzdöttem, de végre a' szerelem győzött... az övé levék... két évig tartott kastélyában, ott neveltetett... bálványozni látszott engemet, 's én boldog 25

4 gyermekem,] [Hiányzó vessző pótolva.]

4 aggódj] [Grafitceruzával, majd fekete tintával kiegészítve: aggódjál.]

6 reszketek] [Grafitceruzával beszúrva fölé: 2]

6 még most is] [Grafitceruzával beszúrva fölé: 1]

7 Iszturka,] [Hiányzó vessző pótolva.]

24–25 egész vajdaságunk...egyedül erényes] [Grafitceruzával áthúzva, és piros színű ceruzával aláhúzva.]

27 bálványozni] <úgy tetszék, hogy> bálványozni

- valék!... két év után egy fiat szültem neki... ekkor egyszerre eltávozott, 's többé vissza nem jött... Nekem egy levelet hagyott hátra 's egy nagy összeg pénzt... a' levelet megőriztem... a' pénzt ott hagyám, elhagyva a' kastélyt, szegény gyermekemmel együtt
- 5 az erdőkben keresék menedéket.
- GYÖRGY GRÓF. Tehát Corra...?
- ANTAL GRÓF. Az én fiam! Iszturka, nem ismersz rám többé?... megbocsátasz-e nekem?... Tettemet lelkem mélyéből megbántam!
- ISZTURKA. Oh istenem!
- 10 ANTAL GRÓF. Kerestettelek mindenhol; de hasztalan, sehol sem lehet rád találni; az óta egy boldog óráim sem volt, oly lelket, mint a' tiéd, nem lehet büntetlenül megsérteni! – Bocsáss meg!
- ISZTURKA. Én... én!... Ah!... *eszméletlenül lerogy; a' többiek körülötte szorgoskodnak.*
- 15 GYÖRGY GRÓF. Vigyétek a' másik szobába... jöni hallok... még nem szabad mindennek ki tudódni. *Iszturkát elviszik.*

Tizenegyedik jelenet.

György gróf. Biró. Jegyző. Márton. Corra.

- GONDNOK. Méltóságos uram, elhoztam magammal a' birót, a' jegyző urat, Mártont, és Corrát.
- 20 GYÖRGY GRÓF. Jól van, bocsásd be őket. *Azok bejönnek. Üdvözlét. Jó napot, köszönöm fáradságukat... de hát mit vétett ez a' czigány?*
- BIRÓ. Lopott!
- GYÖRGY GRÓF. *Corrához.* Corra, igaz ez?
- 25 CORRA. Ilyen kérdésre nem felelhetek!... aztán úgy is tudja Méltóságod, ha nem is felelek.
- BIRÓ. Hát így kell felelni a' méltóságos gróf úrnak?
- CORRA. Úgy felelek, a' mint kérdeznek.
- JEGYZŐ. Hallgass!
- 30 GYÖRGY GRÓF. Hagyják beszélni. – Corra, te tudod, mennyire szeretlek... felelj, megérdemled-e még ezen szeretetet?... felelj!

1–2 eltávozott,] [Hiányzó vessző pótolva.]

12 Bocsáss meg!] <Iszturka; én – én...>

16 szabad] szabad <hogya>

30 te] [Grafiteruzával áthúзва.]

CORRA. Feleljek?... én?... Nem, nem!... felelne-e Méltóságod ily kérdésre?

BIRÓ. Ejnye te szemtelen!

JEGYZŐ. Gondold meg, hogy a' méltóságos gróffal beszélsz!

CORRA. Eh! mit nekem!... gróf!... Én az emberrel beszélek, és igazságot követelek! Én nem loptam semmit, nem is fogok lopni soha; és én nem engedem, hogy ily gyalázatossággal vádoltassam! 5

GYÖRGY GRÓF. Csendesülj, Corra; fiam!... én ismerem becsületességedet; és nem is én ellenemben kell magadat védelmezni; hanem ezeknek itt még is csak felelned kell. 10

BIRÓ. *könyökével meglöki a' jegyzőt.* Halja, nótárus uram, hogy beszél vele a' gróf.

JEGYZŐ. *lassan a' biróhoz.* Persze, hogy ez már nagy fordítást tesz a' dolgon!

CORRA. Köszönöm, méltóságos uram;... most nemes jóltevőmre ismerek, kinek felelettel tartozom; de én valóban nem tudom, mit akarnak ez emberek velem. 15

GYÖRGY GRÓF. Tehát ki vádol?

BIRÓ. Márton azzal vádolja, hogy tőle nagy somma pénzt ellopott.

GYÖRGY GRÓF. *Mártonhoz.* Jer közelébb 's beszéld el, hogyan történt a' dolog? 20

MÁRTON. Tegnap gabonám egy részét adtam el; az érte kapott pénzt egy fiókos szekrénybe tettem, 's ma reggel már nem volt ott.

GYÖRGY GRÓF. 'S miért vádolsz épen Corrát?

MÁRTON. Mert ablakom alatt némi zajt hallva fölkeltem, 's hóna alatt valami csomaggal őt láttam elszaladni. 25

GYÖRGY GRÓF. Mit mondasz erre, Corra?

CORRA. Az igaz, hogy az éjjel nem voltam otthon, de Kővárt sem.

GYÖRGY GRÓF. Tehát hol voltál?

CORRA. Azt meg nem mondhatom. 30

MÁRTON. Méltóságos uram, ő hazudik!

1 én?...] én?... <méltóságodnak>

5 beszélek,] [Hiányzó vessző pótolva.]

7 én] én [Grafitceruzával áthúzva.]

16 de én] [Grafitceruzával áthúzva.]

26 csomaggal] <pogyással> csomaggal [Beszúrva a sor fölé.]

CORRA. Te nagyon jól tudod, hogy hol voltam, mert te is ott voltál!

MÁRTON. Tehát csak rajta, nevezd meg a' helyet!... én nem hiszek neked!

CORRA. Nagyon jól tudod, mennyire szükséges volt jelenlétem ott,
5 a' hol voltam!... Többet nem mondhatok!

MÁRTON. No látja Méltóságod?... én ma éjjel láttam őt, erre esküszöm!

CORRA. Alávaló!

MÁRTON. Hát védje magát, ha tudja!... beszéljen!... nevezze meg a'
10 helyet, a' hol volt!

GYÖRGY GRÓF. Corra, kérlek, szólj tehát!

CORRA. Méltóságos uram; már mondtam, hogy ártatlan vagyok!
egy szót sem szólok többet!

MÁRTON. Úgy hát csak sétálj a' kóterbe!

15 CORRA. Oda megyek!

Tizenkettedik jelenet.

Az előbbieik. Lidi.

LIDI. Nem!... maradj!... most majd én beszélek!

MÁRTON. *elhalványodik.* Mit jelent ez?

20 LIDI. Ez azt jelenti, hogy te a' legnagyobb semmirekellő vagy. Tudja meg tehát, méltóságos uram, hogy a' múlt éjjel Corra házikóm ajtaja előtt feküdt, hogy Márton ellen védelmezzen... kinek támadásától tegnap megmentett... Márton gyűlölséget és boszút esküdött Corrának, 's íme, így tartja meg esküvését!

25 GYÖRGY GRÓF. *Mártonhoz.* Mit felesz mindezekre?... vallj meg azonnal mindent, vagy becsukatlak!

MÁRTON. *térdre hűll.* Mindent, mindent megvallok, csak irgalmaz-zanak!

GYÖRGY GRÓF. Beszélj!

30 MÁRTON. Pénzemet nem lopta el senki; hanem én magam elástam 's aztán azt mondtam, hogy Corra lopta el.

1 hogy] [Beszúrva a sor fölé.]

21–22 házikóm ajtaja] <kunyhóm> ajtaja

24 Corrának] [Grafitceruzával, majd fekete tintával átjavítva: Corra *ellen*]

GYÖRGY GRÓF. Kelj fel tehát, és távozz innét, alávaló hazug! *Márton el.*

BIRÓ. Így hát már mi is elmehetünk!

GYÖRGY GRÓF. Köszönöm fáradságokat, hogy feljöttek hozzám.
A bíró 's jegyző el. Én is távozom kissé, gyermekeim, hogy öcsé- 5
met fölkeressem. *El.*

Tizenharmadik jelenet.

Lidi. Corra.

CORRA. Köszönöm, Lidi!

LIDI. Oh ha tudhatád, mit szenvedék, miattad! 10

CORRA. Hát mégis viseltetel némi részvétellel irántam?

LIDI. Még kérdezheted?

CORRA. Tudom, hogy barátsággal viseltetel irántam, de ez szerel-
memet ki nem elégíti; nekem egész szived kell; minden gondol-
latod... mert én az örületig szeretlek!... Oh! felelj Lidi!... szólj!... 15
mond, hogy szeretsz!

LIDI. Mielőtt kérdésedre felelnék barátom, valamit kell tudnodra ad-
nom, mi a ' dolgok helyzetét egészen megváltoztatja.

CORRA. Csak nem szerelmemet!

LIDI. Előbb hallgass meg, 's aztán felelj! 20

CORRA. Beszélj!

LIDI. Ismered anyád régi bánatát, a' mely nem engedé, hogy a' gróf
ajánlatait elfogadja?

CORRA. Én az iránt soha sem kérdeztem; de tudom, hogy múltja
valamely fájdalmas eseményt rejt magában. 25

LIDI. E titok nem egyéb, mind egy ifjúkori szerencsétlen szerelem...
elcsábítás... aztán elhagyatás...

1 tehát,] [Hiányzó vessző pótolva.]

1 távozz] [Grafitceruzával kiegészítve: távozzál.]

10 tudhatád] tudhatád [Grafitceruzával átjavítva: tudnád.]

19 nem szerelmemet] szerelmemet nem [A „nem” grafitceruzával, majd fe-
kete tintával beszúrva.]

19 nem] [Grafitceruzával áthúzva.]

24 soha] <soha> soha

CORRA. Mit akarsz ezzel mondani?

LIDI. 'S ha ezen szerelem folytán egy fiúnak adott volna életet... ezen szerencsétlen viszony gyümölcseinek... és ezen fiú te volnál...

CORRA. Szerelem... elhagyatás... egy gyermek!... Én?... nem értelek
5 bizonyosan képzelődésed álmai...

LIDI. Pedig ez nem álom, hanem valóság!

CORRA. Valóság!

LIDI. Épen az imént anyád, ki feljött, hogy a' grófot miattad meg-
kérje, találkozott a' gróf öcsével... 's megismerék egymást. A' tet-
10 tét megbánt gróf anyád bocsánataért esdeklett... a' múltat jóvá
akarja tenni... 's téged elismer fiának... 's te Fegyveressy gróf le-
endesz...

CORRA. Én Fegyveressy gróf!... fejem kábúl... nem tudom megfog-
ni...

15 LIDI. No már most beláthatod, hogy nem veheted nőül a' szegény
halász leányát.

CORRA. Becstelen embernek kell-e lennem, ha az említett címet el-
fogadom?... Soha nem leszek az!

LIDI. Irányomban semmi kötelezettséged sincs, 's ki tudja, atyád be-
20 le egyezik-e?

CORRA. Oly atya, ki szívemből szerelmemet akarná kitépni, az nem
lenne atyám!

LIDI. De gondolj új rangod kötelességeire!

CORRA. Eleget fogok nekik tenni, mert megtanúltam ismerni a nép
25 életének inségeit; meg tudom könnyíteni terheiket, 's hű tudok
maradni kötelességeimhez szintűgy, mint szerelmemhez. *A fenék
színben Márton jelenik meg kezében puskával.*

LIDI. Nemes szívű ember!... mily méltó vagy a szerelemre!

CORRA. Most magyarnak mondhatom magamat, mint ők; most ha-
30 zámnak élhetek, és ha egykor meg kellene érte halni, hazámfiái
szabadságáért vérem onthatni boldogságom leend!

5 képzelődésed] [A „désed” utólag beszúrva fekete tintával.]

17–18 elfogadom?...] [A kérdőjel grafitceruzával áthúzva.]

26 maradni] maradni <szintűgy>

30–31 és ha...boldogságom leend!] [Hosszabb szövegrész grafitceruzával
áthúzva.]

LIDI. 'S én büszke leszek magamat veled együtt ily szent ügynek szentelni!

CORRA. Lidim!

LIDI. Ó Corra, mint szeretlek!

CORRA. Te szeretsz?!... Istennek legyen hála!

5

MÁRTON. *ki már két ízben rájok célzott.* No várj, te ostoba, mindjárt el hallgatsz te!

CORRA. Oh! mily boldoggá tész!

LIDI. Szivem szerelme!

MÁRTON. *a' puska kakassát föl húzza, 's löni akar.* Tehát halj meg!... aztán vesd el magad, Marczi!... *Czélóz; azon pillanatban, midőn a' lövés eldördül, Jordán, ki az előtt Márton mögé lopózott, a' puska csövét felüti 's a' lövés a' légbe megy. Megragadja Mártont.*

10

LIDI. Óh ég!

CORRA. Megint Márton!

15

JORDÁN. Igen, de most az egyszer rajta kaptott, 's miután életed nem úgy az övé, mint pénze volt, a' törvény majd ítél fölötte.

MÁRTON. Kegyelem!

JORDÁN. Gyilkosnak nincs kegyelem!

Tizennegyedik jelenet.

20

Az előbbieik. György gróf. Iszturka. Antal gróf. Házgondnok. Cselédek.

GYÖRGY GRÓF. Mi történt itt?

ANTAL GRÓF. Mit jelent e' lövés?

JORDÁN. Ezt a' gyáva gazembert ragadtam meg épen azon pillanatban, midőn Lidit 's bátyámat meg akarta löni.

25

ANTAL GRÓF. Fiam! *Corrához megy.*

ISZTURKA. Corrá!... egyetlen gyermekem!

CORRA. Anyám, igaz lenne az, a' mit nekem Lidi elbeszért?

ISZTURKA. Ugy van, fiam! az igaz!

30

29-2 CORRA....szentelni!] [Piros ceruzával megjelölt szövegrész.]

10 *fölhúzza,*] [Hiányzó vessző pótolva.]

11 magad,] [Hiányzó vessző pótolva.]

ANTAL GRÓF. Elismered atyádnak 's megbocsájtasz neki?

CORRA. *Antal gróf karjaiban.* Atyám!

GYÖRGY GRÓF. *Andráshoz 's a' szolgálákhöz, Mártonra mutatva.* Fogjátok meg, 's vigyétek a' biróhoz, ki azonnal jöjjön hozzám!

5 MÁRTON. Kegyelem, Méltóságos uram!

GYÖRGY GRÓF. Csitt! egy szót se!... Legyen igazság szolgáltatva! *az inasokhoz. Vigyétek! Márton elvitetik.*

Tizenötödik jelenet.

Az előbbieket – Mártont kivéve.

10 GYÖRGY GRÓF. Látom, hogy itt már minden rendben van, de Corra, azért fogadott atyádról sem szabad megfélekedned!

CORRA. Oh! Soha! –

ANTAL GRÓF. Fiam, téged a' hála első kötelékei csatolnak bátyámhoz.

15 CORRA. Eleget teendek mind két atyám iránti kötelességemnek. Még csupán egy kérdést kell tennem!

ANTAL GRÓF. Halljuk a' kérdést!

GYÖRGY GRÓF. Beszélj!

20 CORRA. Atyám, szükség-e, hogy azon esetben, ha elismersz, e' szeretett leányka kezéről lemondjak?

ANTAL GRÓF. Nem, fiam! én már Iszturkától tudom, mily kedvest bírsz Lidiben, 's én boldog vagyok, hogy őt leányomnak nevezhetem!

CORRA. Köszönöm, atyám!

25 LIDI. Mily boldogság! *Letérdel.* 'S te atyám, kinek lelke ott az egekben van, nemde te is megáldasz engemet?!

Vége

1 Elismered] [Grafitceruzával, majd fekete tintával javítva: Elismersz]

1 atyádnak 's] [Grafitceruzával, majd fekete tintával javítva: atyádnak.]

Felhasznált irodalom

Apraxin Júlia műveit lásd az alábbi szerzői nevek alatt:
BATTHYÁNY Arthúrné, Gróf; BATTHYÁNY Júlia, Gróf;
NIXARPA, Eiluj

BARNA, Catherine. *Une femme de lettres du second Empire: La Comtesse Julie Apraxin: Sa vie, ses oeuvres – Batthyányné Apraxin Júlia grófnő (Eiluj Nixarpa) élete és művei*. Études Françaises 12. Szeged: A Szegedi Egyetem Francia Philologiai Intézete, 1964.

BASFORD, Jade Scottie. „Writing Exclusionary Spaces: Myths, Tropes, and Stereotypes Surrounding the Roma in 19th- and 20th-Century French Literature”. LSU Doctoral Dissertations, 5801. Louisiana State University, 2022. https://digitalcommons.lsu.edu/gradschool_dissertations/5801
doi: 10.31390/gradschool_dissertations.5801.

BATTHYÁNY Arthúrné, Gróf [APRAXIN Júlia]. „Bájlaki Zsigmond”. *Divatcsarnok*, 1861. márc. 29., 83–85; ápr. 5., 106–109. (BATTHYÁNY 1861a)

BATTHYÁNY Arthúrné, Gróf [APRAXIN Júlia]. *Két nőszív*. Fordította TOLDY István. Pest: Emich Gusztáv, 1861. (BATTHYÁNY 1861b)

BATTHYÁNY Júlia, Gróf [APRAXIN Júlia]. *Szerény Ilma naplója*. Fordította TOLDY István. Pest: Emich Gusztáv, 1862.

BOLNAI [BETHLEN Miklós] és KEMPELEN Győző, szerk. *Népszínházi Évkönyv: Naptárrészszel 1863-ra. 1. évf.* Buda, 1862.

BOZSOKI Petra. „Bővülő értelmiségi női szereprepertoár a 19. századi Magyarországon: A Kánya Emília-féle honleányi szerepváltozatról”. *Irodalomismeret* 30, 3. sz. (2019): 19–54.

CZUCZOR Gergely és FOGARASI János. *A magyar nyelv szótára*. 1. köt. Pest: Emich G., 1862.

CSELLE Gabriella. „A cigányok reprezentációja a 19. századi magyar drámában”. *Theatron* 15, 3. sz. (2021): 3–14.

DEÁK Ágnes. „»mint toronyból a bakter«: Arany János folyóiratai »nemzeti és társadalmi kérdések« erőterében”. In *„Hazám tudósi, könyvet nagy nevének!” Arany János pályájának művelődéstörténeti olvasatai*, szerkesztette CIEGER András, 153–194. Budapest: Universitas Kiadó, 2017.

ELIAS, Norbert. „A párbajképes társadalom”. In Norbert ELIAS, *A németekről: Hatalmi harcok és a habitus fejlődése a tizenkilencedik–huszadik században*, fordította GYÖRI László, 42–110. Budapest: Helikon Kiadó, 2002.

EPSTEIN NORD, Deborah. *Gypsies and the British Imagination, 1807–1930*. New York: Columbia University Press, 2006.

FLEISCHMANN Gyula. *A cigány a magyar irodalomban*. Budapest: „Élet” Irodalmi Nyomda és Rt. 1912.

HOUGHTON-WALKER, Sarah. *Representations of the Gypsy in the Romantic Period*. Oxford: Oxford University Press, 2014.

KASSAY Vidor. *Emlékezései: A művész születésének századik évfordulójára*. Szerkesztette KOZOCSA Sándor. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, [1940].

KOVÁCS Eleonóra. „»Hiába beszélnek«: Gróf Batthyány Artúrné Apraxin Júlia kísérlete a művészi-értelmiségi pályán”. *Turul* 86, 3. sz. (2013): 89–99.

KOVÁCS Eleonóra. „Grófnő, színésznő és író az élet színpadán: Apraxin Júlia pályája 1830–1913”. PhD-disszertáció. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 2024. doi:10.15476/ELTE.2024.361.

KÖVÉR Lajos. „Indiána”. In KÖVÉR Lajos, *Színművei*, 4. köt., 162–251. Pest: Emich Gusztáv Magy. Akad. Nyomdász, 1860.

MÁTAY Mónika. „Egy nődandy karrierje: Képek Batthyány Apraxin Júlia életéből”. In *Megtalálható-e a múlt? Tanulmányok Gyáni Gábor 60. születésnapjára*, szerkesztette BÓDY Zsombor, HORVÁTH Sándor és VALUCH Tibor, 194–202. Budapest: Argumentum Kiadó, 2010.

MIKLÓSSY Gyula. *Naplója 1886–1888*. Szerkesztette és a kíséret tanulmányt írta RAJNAI Edit. *Studia Theatralica* 5. Budapest: Bibliotheca Nationalis Hungariae, 2018.

MOLNÁR György. *Világos előtt: Emlékeimből*. Szabadka: Schlesinger Sándor Könyvnyomdája, 1880.

MOLNÁR György. „A budai népszínház 1861., 1862., 1863., 1864”. In MOLNÁR György, *Világostól Világosig: Emlékeimből II. A budai népszínház második ciklusáig 1849–1867*, 321–406. Arad: Ungerleider Albert Nyomdája, 1881.

NIXARPA, Eiluj [APRAXIN Júlia]. „Hiába beszélnek...” Fordította ÁGAI Adolf. *Nefelejts*, 1860. jún. 3., 109–111; jún. 10., 121–123; jún. 17., 134–137; jún. 24., 145–147; júl. 1., 159–162; júl. 8., 172–175; júl. 15., 185–187; júl. 22., 194–199; júl. 29., 209–211; aug. 5., 217–222.

NIXARPA, Eiluj [APRAXIN Júlia]. *Ilona*. Fordította ÁGAY Adolf. Pest: Hartleben Konrád Adolf, 1861.

PIROSKA Katalin és PIROSKA István. *Az aradi magyar színjátszás 130 éve 1848–1948*. 2. köt. Arad: Irodalmi Jelen Könyvek, 2012.

SCHÖPFLIN Aladár, szerk. *Magyar színművészeti lexikon*. 4. köt. Budapest: Országos Színészegyesület Nyugdíjintézete, 1931.

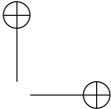
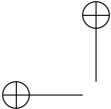
SZABÓNÉ KÁRMÁN Judit. *A magyarországi cigányság I.: Cigányok és romák*. Budapest: Semmelweis Kiadó, 2016.

SZALISZNYÓ Lilla, szerk., tan. *Dokumentumok a Nemzeti Színház belső életének első évtizedéből: Bajza József színiigazgatói működése*. Kritikai kiadás. Budapest: Ráció Kiadó, 2021.

SZÖLLÖSSY Anna. „Cigányok a XIX. századi magyar színpadon”. *Beszélő* 7, 7. sz. (2002): 82–88.

T. SZABÓ Levente. „The 19th-Century Beginnings of the Modern Hungarian Art Novel/Novella and the Emergence of the Modern Literary Profession”. *Hungarian Studies Yearbook*, 6 (2024): 45–67.

VÁRI László. „Buda, the first woman Freemason in Spain: life and career of countess Julia Apraxin (1830–1913): The first woman free-

mason in Spain”. In *La masonería. Mito e historia: en el III centenario de la fundación de la masonería moderna*, szerkesztette José-Leonardo RUIZ SÁNCHEZ, Yván POZUELO ANDRÉS, Antonio VENTURA PIRES, José EDUARDO FRANCO, 889–906. Sevilla: Editorial Universidad de Sevilla, Centro de Estudios Históricos de la Masonería Española, 2020.

ZABÁN Márta. *Salamon Ferenc szakmai életútja: Hivatástörténeti esettanulmány*. Kolozsvár: Kolozsvári Egyetemi Kiadó, 2014.

ZABÁN Márta. „Hagyományszemlélet és reprezentációs normák kanonizációja a népszínmű műfajtörténetében”. *Magiszter* 18, 2. sz. (2020): 10–18.

ZABÁN Márta. „Júlia Apraxin’s Unknown Radical Folk Drama in 19th-Century Hungary: The Reimagining of Roma Identity”. *Hungarian Studies Yearbook*, 7 (2025): 130–146.

